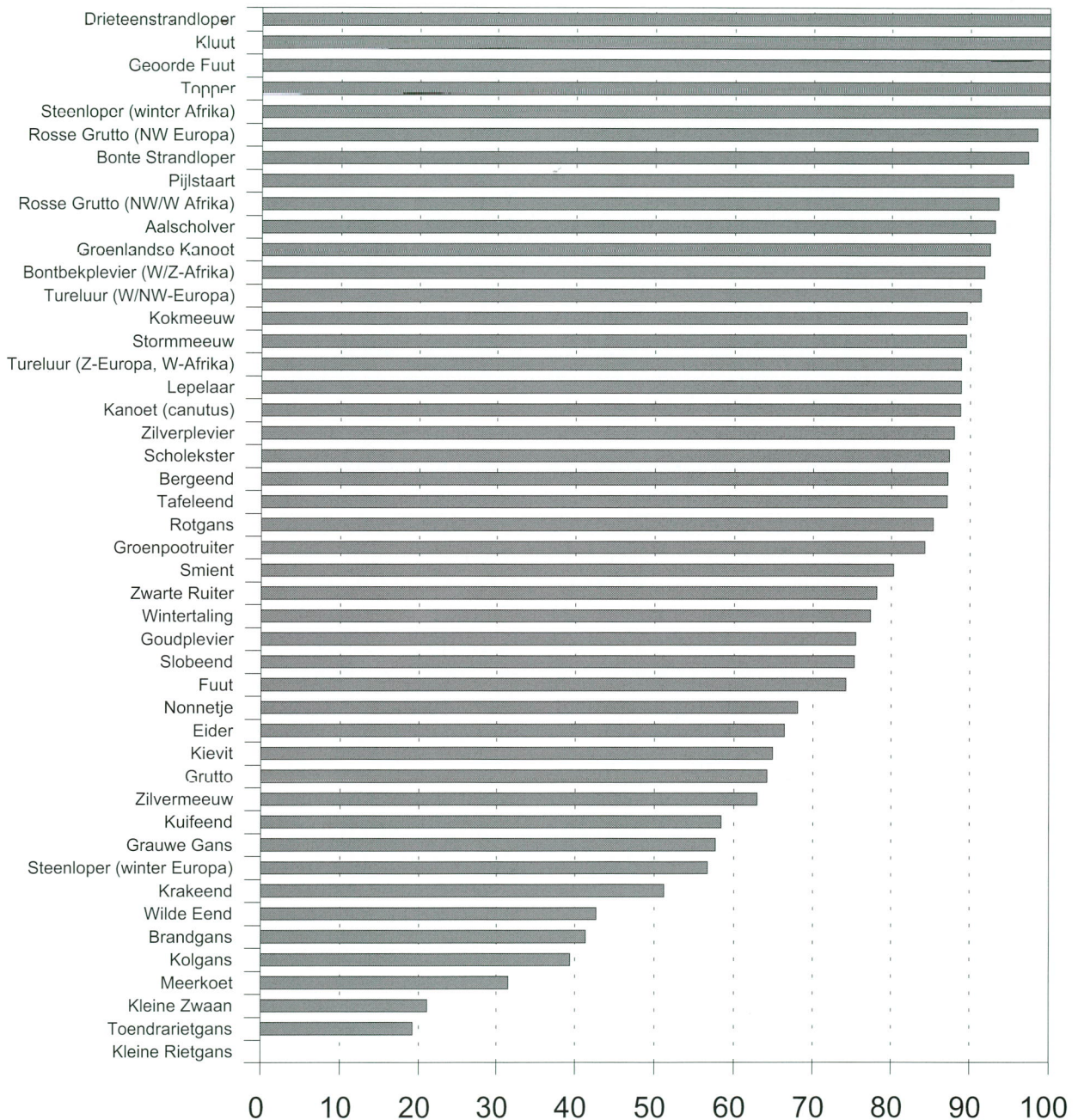

7. Ontwikkelingen in Vogelrichtlijngebieden

7.1. Het belang van Vogelrichtlijngebieden voor watervogels

De meeste watervogels komen buiten het broedseizoen in groepen voor en concentreren zich in een beperkt aantal gebieden. Dit geconcentreerde voorkomen maakt ze extra kwetsbaar, soms zelfs op populatie-niveau. Deze afwegingen liggen ten grondslag aan de aanwijzing van Speciale Bescher-

Figuur 7.1. Het aandeel van de maximale in Nederland aanwezige aantallen dat zich binnen de begrenzing van de Vogelrichtlijngebieden bevond in 2000/01. Het percentage is berekend voor alle soorten (of deelpopulaties) waarvan Nederland 5% of meer van de internationale (sub)populatie herbergde (zie figuur 4.1), en die een rol hebben gespeeld bij de aanwijzing en/of begrenzing van Vogelrichtlijngebieden. Wilde Eend, Kievit, Wulp en Goudplevier zijn hierbij niet opgenomen omdat de Nederlandse totalen niet compleet zijn (zie 4.2); het aandeel in de Vogelrichtlijngebieden zou bij deze soorten te hoog uitkomen.

mingszones onder de Europese Vogelrichtlijn (Vogelrichtlijngebieden). In maart 2000 heeft Nederland een groot aantal nieuwe gebieden aangewezen. Het betreft niet alleen gebieden met internationaal belangrijke aantallen watervogels, maar ook gebieden die voor andere bedreigde en kwetsbare soorten van belang zijn. Het rapport *Belangrijke Vogelgebieden in Nederland* (van den Tempel & Osieck 1994), op basis van vogelgegevens uit de periode 1987-91, werd daarbij als uitgangspunt gebruikt. In 1999/2000 is deze lijst geactualiseerd op basis van vogelgegevens uit de periode 1993-97 (van Roomen *et al.* 2000) en konden de aanwijzingen plaatsvinden. In tabel 7.1 staan de gebieden en oppervlaktes die nu als Vogelrichtlijngebied zijn aangewezen. In figuur 7.1 is uitgezet welk percentage van de maximale aantallen in Nederland in het seizoen 2000/01 binnen de begrenzing van de Vogelrichtlijngebieden is aangetroffen. Met de aanwijzing van de huidige Vogelrichtlijngebieden kan een groot deel van de internationaal belangrijke watervogelsoorten in Nederland bescherming worden geboden. De daadwerkelijke bescherming zal afhangen van het toekomstige beleid en beheer van deze gebieden. De Vogelrichtlijn schrijft daarbij voor dat de nodige instandhoudingsmaatregelen moeten worden getroffen. Verder moeten passende maatregelen worden genomen om verslechtering van de leefgebieden te voorkomen en mogen geen storende factoren optreden voor zover die een significant effect zouden kunnen hebben. Tenslotte zijn nieuwe plannen en projecten onderhevig aan een nauwkeurig omschreven afwegingskader, waarin instandhouding van de gebieden uitgangspunt is. Monitoring van de vogelaantallen in Vogelrichtlijngebieden is dan ook van groot belang voor de concrete toepassing van deze richtlijnen. In 7.2 wordt uiteengezet in hoeverre het meetnet Watervogels voorziet in de monitoringbehoefte op het gebied van de Vogelrichtlijn.

Figuur 7.1 maakt duidelijk dat Vogelrichtlijngebieden *sec* onvoldoende zijn om alle relevante watervogelsoorten bescherming te bieden. Zo foerageren enkele ganzensoorten en Kleine Zwaan veelvuldig buiten Vogelrichtlijngebieden, veelal in agrarisch gebied. Voor deze soorten zijn er aanvullende beleidsmaatregelen nodig om de in internationaal opzicht zeer belangrijke aantallen in Nederland te beschermen (figuur 4.1). De nachtelijke slaapplaatsen van genoemde soorten liggen overigens vaak wél binnen de begrenzing van Vogelrichtlijngebieden.

7.2. Vogelrichtlijngebieden in het watervogelmeetnet

In het watervogelmeetnet zijn alle Vogelrichtlijngebieden opgenomen die voor doortrekkende en/of overwinterende watervogels van groot belang zijn. Zij zijn opgenomen als, of ondergebracht bij, een monitoringgebied (tabel 7.1 en hoofdstuk 2.1). In deze gebieden worden meestal 8-12 tellingen per jaar uitgevoerd. Met deze tel-inspanning kunnen de meeste vogelontwikkelingen op basis van doorgebrachte vogeldagen per soort worden uitgedrukt. Dit is de beste eenheid om het gebruik van een bepaald gebied te monitoren (Koffijberg *et al.* 2000). De Vogelrichtlijngebieden die niet onder een monitoringgebied vallen (tabel 7.1), zijn alleen geselecteerd voor bepaalde broedvogelsoorten (met uitzondering van het Zwin en Voornes Duin, die ook voor de Kleine Zilverreiger als niet-broedvogel selecteren). In de Vogelrichtlijngebieden vindt overigens niet alleen monitoring van niet-broedende watervogels plaats, maar ook van bepaalde broedvogelsoorten (van Dijk *et al.* 2001, 2000).

Omdat gebiedsgrenzen zoals gebruikt bij de aanwijzing als Vogelrichtlijngebied niet altijd samenvallen met die welke een landschappelijke eenheid voor watervogels vormen, worden sommige Vogelrichtlijngebieden gezamenlijk als één eenheid gemonitord (bijv. Friese IJselmeerkust en IJsselmeer, Kil van Hurwenen en Waal enz, zie tabel 7.1). Daarnaast zijn er gebieden gesplitst die oorspronkelijk als één eenheid zijn aangewezen (Oosterschelde/Markiezaat, en Gooimeer/IJmeer/Eemmeer). Ook zijn sommige Vogelrichtlijngebieden voor het monitoringonderzoek ruimer begrensd (tabel 7.1). Dergelijke aanpassingen waren onontkoombaar om de telgegevens aan te laten sluiten op het verleden. Voorts blijkt de begrenzing van het Vogelrichtlijngebied in de praktijk soms onmogelijk aan te houden bij het veldwerk. De in dit rapport genoemde seizoensmaxima in Vogelrichtlijngebieden hebben dus niet in alle gevallen betrekking op het precieze gebied binnen de formele beleidsgrenzen.

Bij niet-broedvogelsoorten waarvoor gebieden werden aangewezen, zijn soorten die voldoen aan het 1%-criterium het best te monitoren. Ze zijn talrijk genoeg tijdens de maandelijkse tellingen om het corrigeren voor ontbrekende data (imputing) mogelijk te maken. Voor de meeste van deze soorten konden trends per Vogelrichtlijngebied worden berekend (7.3 en hoofdstuk 9), niet echter voor

Tabel 7.1. Monitoringgebieden met de daaronder vallende Vogelrichtlijnggebieden. De verschillen in begrenzing zijn grofweg af te lezen aan de verschillen in oppervlaktes. Niet van alle monitoringgebieden zijn al digitale begrenzingen beschikbaar.

Mon Nr	Monitoringgebied	Opp Mon	SBZ / Wetland	Opp SBZ
1	Waddenzee	336.877	Waddenzee	272.100 ¹
2	Noordzee benoorden Wadden	134.381	Waddeneilanden, Noordzeekustzone, Breebaart	135.000
3	Grevelingen	14.153	Grevelingen	13.900 ¹
4	Oosterschelde	43.917	Oosterschelde	36.160 ¹
5	Veerse Meer	2.615	Veerse Meer	2.575 ¹
6	Westerschelde	37.046	Verdronken Land v Saeftinge Westerschelde	3.500 ^{1,2} 16.000 ^{1,2}
7	Voordelta	84.346	Kwade Hoek Voordelta	825 90.000
8	Gelderse Poort	10.714	Gelderse Poort	6.700 ³
16	Waal: Nijmegen - Waardenburg	7.202	Kil van Hurwenen en omgeving Waal	1.005 ³ 4.600
9	IJssel	13.963	IJssel	7.000 ³
12	Nederrijn: Heteren - Wijk bij Duurstede	4.093	Neder-Rijn	2.900 ³
23	IJsselmeer	115.955	Friese IJsselmeerkust IJsselmeer	5.130 108.000
24	Markermeer	70.681	IJmeer Markermeer	7.400 61.000
10	Zwarte Water	?	Zwarte Water en Overijsselse Vecht (gedeeltelijk)	1.425
25	Zwarte Meer	2.107	Zwarte Meer	2.050
26	Ketelmeer en Vossemeer	4.254	Ketelmeer en Vossemeer	3.900
27	Drontermeer	858	Drontermeer	600
28	Veluwemeer	3.560	Veluwemeer	3.150
29	Wolderwijd en Nuldernaauw	2.901	Wolderwijd en Nuldernaauw	2.600
31	Eemmeer	1.136	Eemmeer	1.200
32	Gooimeer	2.735	Gooimeer	400
34	Hollands Diep	4.510	Hollands Diep	4.050
35	Haringvliet	11.332	Haringvliet	10.800
36	Volkerakmeer	6.354	Krammer-Volkerak	6.450
37	Zoommeer	1.221	Zoommeer	1.175
38	Markiezaat	2.412	Markiezaat	1.840
39	Lauwersmeer	9.453	Lauwersmeer	5.800
40	Zuidlaardermeergebied	3.013	Zuidlaardermeergebied	2.100
41	Leekstermeergebied	?	Leekstermeergebied	1.450
42	Sneekemeer e.o.	1.238	Sneekemeer/Goengarijsterpoelen/Terkaplesterpoelen en Akmarijp	2.300
43	Zwarte- en Witte Brekken	470	Witte en Zwarte Brekken en Oudhof	430
48	Fluessen/Vogelhoek/Morra	2.277	Fluessen/Vogelhoek/Morra	2.100
49	Oudegaasterbrekken	1.069	Oudegaasterbrekken e.o.	850
51	Groote Wielen	817	Groote Wielen	600
52	Oude Venen	4.170	Oude Venen	2.500
53	De Deelen	983	De Deelen	520
54	Rottige Meenthe en Brandemeer	2.077	Rottige Meenthe	1.130 ⁵
55	De Wieden	?	De Wieden	9.400
56	Oostvaardersplassen	8.244	Oostvaardersplassen	5.600
57	Lepelaarplassen	326	Lepelaarplassen	350
58	Oostelijke Vechtplassen	8.545	Oostelijke Vechtplassen	4.500
59	Wormer- en Jisperveld	2.290	Wormer- en Jisperveld	1.300
60	Reeuwijkse Plassen	1.641	Broekvelden/Vettenbroek	700
61	Biesbosch	9.860	Biesbosch Zuidwaard	8.850
62	Van Oordt's Mersken	2.444	Van Oordt's Mersken	860
63	Arkemheen	1.736	Arkemheen	1.440
65	Eilandspolder	1.760	Eilandspolder	1.450
66	Ilperveld, Varkensland en Twiske	2.894	Ilperveld, Varkensland en Twiske	1.800
68	De Wilck	925	De Wilck	115 ⁴
70	Donkse Laagten	3.601	Donkse Laagten	200 ⁴
72	Oude Land van Strijen	1.708	Oudeland van Strijen	1.600
73	Yerseke en Kapelse Moer	1.114	Yerseke en Kapelse Moer	480 ⁴
74	Fochteloërveen	?	Fochteloërveen	2.500
75	Dwingelderveld	?	Dwingelderveld	3.690
76	Bargerveen	?	Bargerveen	2.100
77	Engbertsdijkvenen	?	Engbertsdijkvenen	975
78	Mariapeel en Deurnse Peel	?	Mariapeel Deurnsepeel	1.060 1.450
79	Groote Peel	?	Groote Peel	1.320
80	Kampina	?	Kampina	1.150

Tabel 7.1. Vervolg.

N.b. Nederlandse Zwingebied, Zouweboezem, Boezems Kinderdijk, Zwanenwater, Naardermeer, Voornes Duin, Nieuwkoopse Plassen, Weerribben, Hamert, Meinweg, Sallandse Heuvelrug, Leenderbos en Grootte Heide, Maasduinen, Weerter- en Budelerbergen, Brabantse Wal, Drents-Friese Woud en Veluwe vallen niet onder een monitoringgebied.

1) de monitoringgebieden zijn groter omdat ze ook de binnendijkse gebieden omvatten waarin vogels overtijen ("overheveling")

2) in het kader van de watervogelmonitoring worden de geulen als integraal onderdeel van het gebied gevolgd

3) bij de aanwijzing is een lappendeken van uiterwaardenstukken wel en niet aangewezen, deze zijn niet afzonderlijk te volgen bij de watervogeltellingen.

4) het monitoringgebied omvat ook gebiedsdelen van ganzen en/of zwanen die binnen het aangewezen gebied slapen.

5) het betreft hier alleen een aanwijzing als Ramsargebied

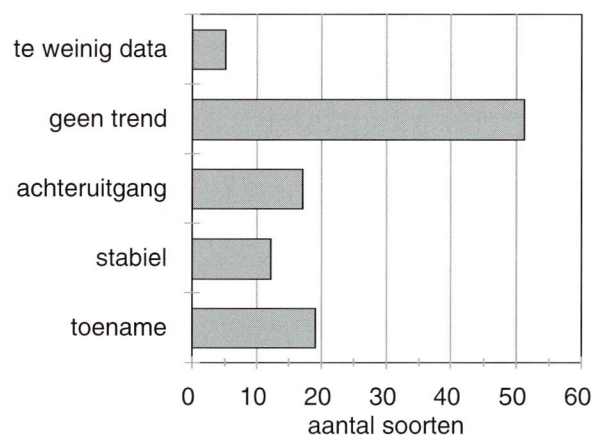
ganzen en zwanen (begrenzing Vogelrichtlijngebieden en leefgebieden sluit vaak niet goed aan).

Bij soorten waarvoor gebieden alleen zijn aangewezen omdat ze tot de vijf belangrijkste pleisterplaatsen behoorden, zijn de aantallen over het algemeen zo laag dat toevalsfactoren een grote rol spelen en bijschatten ongewenst is. Er moet nog een methodologie worden ontwikkeld om ook deze soorten te monitoren, waaronder Kuifduiker, Kleine Zilverreiger, Grote Zilverreiger, Slechtvalk, Kraanvogel en Reuzenstern.

7.3. Trends van watervogels in Vogelrichtlijngebieden

In hoofdstuk 9 wordt een overzicht geboden van trends in belangrijke gebieden voor algemeen voorkomende soorten. De trends in de laatste 10 seizoenen voor de Vogelrichtlijngebieden worden samengevat in figuur 7.2. De meeste soorten lieten geen duidelijke trend zien, bleven stabiel of namen in aantal toe. In sommige gebieden namen bepaalde soorten echter af, zoals in het Volkerakmeer (Aalscholver, Pijlstaart, Slobeend, Brilduiker, Meerkoet), de Waddenzee (Smient, Scholekster,

Kanoet, Steenloper), de Zoute Delta (Scholekster, Zilverplevier) en het IJsselmeer en Markermeer (Topper resp. Tafeleend). Omdat het in de genoemde gevallen om gebieden gaat waar de bedoelde soorten vaak in grote aantallen voorkomen, kan de afname invloed hebben op de nationale aantallen en mogelijk zelfs de biogeografische populatiegroottes.

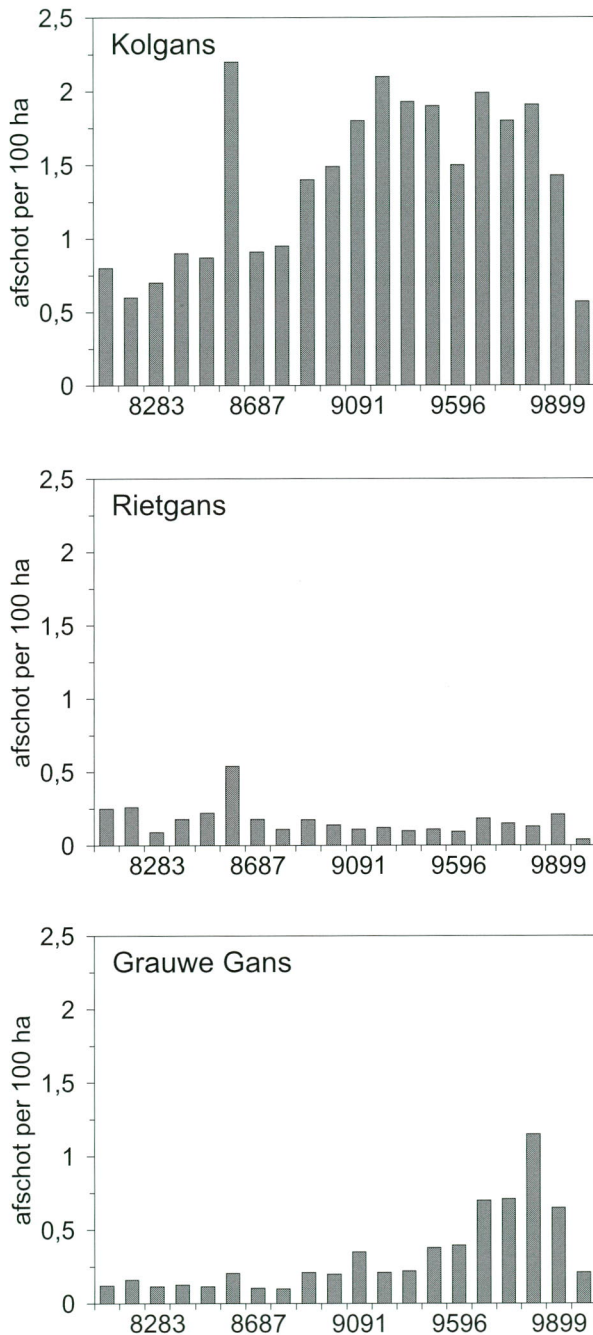
Figuur 7.2. Samenvattend overzicht van trends in Vogelrichtlijngebieden. Dit is gebaseerd op lineaire trends voor de laatste 10 jaar per soort in de Vogelrichtlijngebieden zoals die in de tabellen met de Belangrijke gebieden worden gegeven in hoofdstuk 9.

8. Monitoring ganzen en zwanen

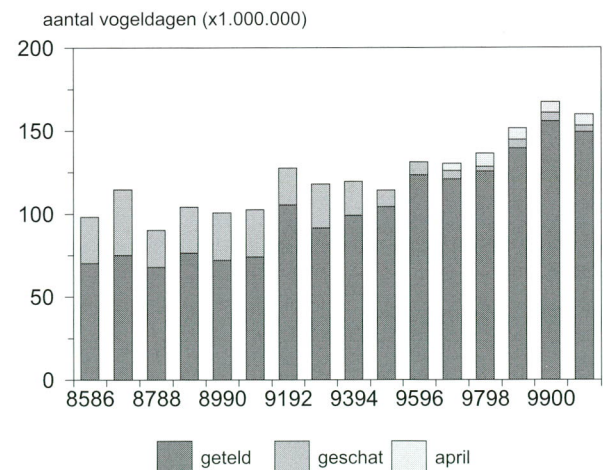
8.1. Aantallen en trends

Het seizoen 2000/01 was het eerste waarin de nieuwe Flora- en Faunawet in werking trad en de jacht op ganzen in Nederland was gesloten, behoudens afschot met ontheffing in het kader van schadebestrijding. Vooruitlopend op deze nieuwe wet, was

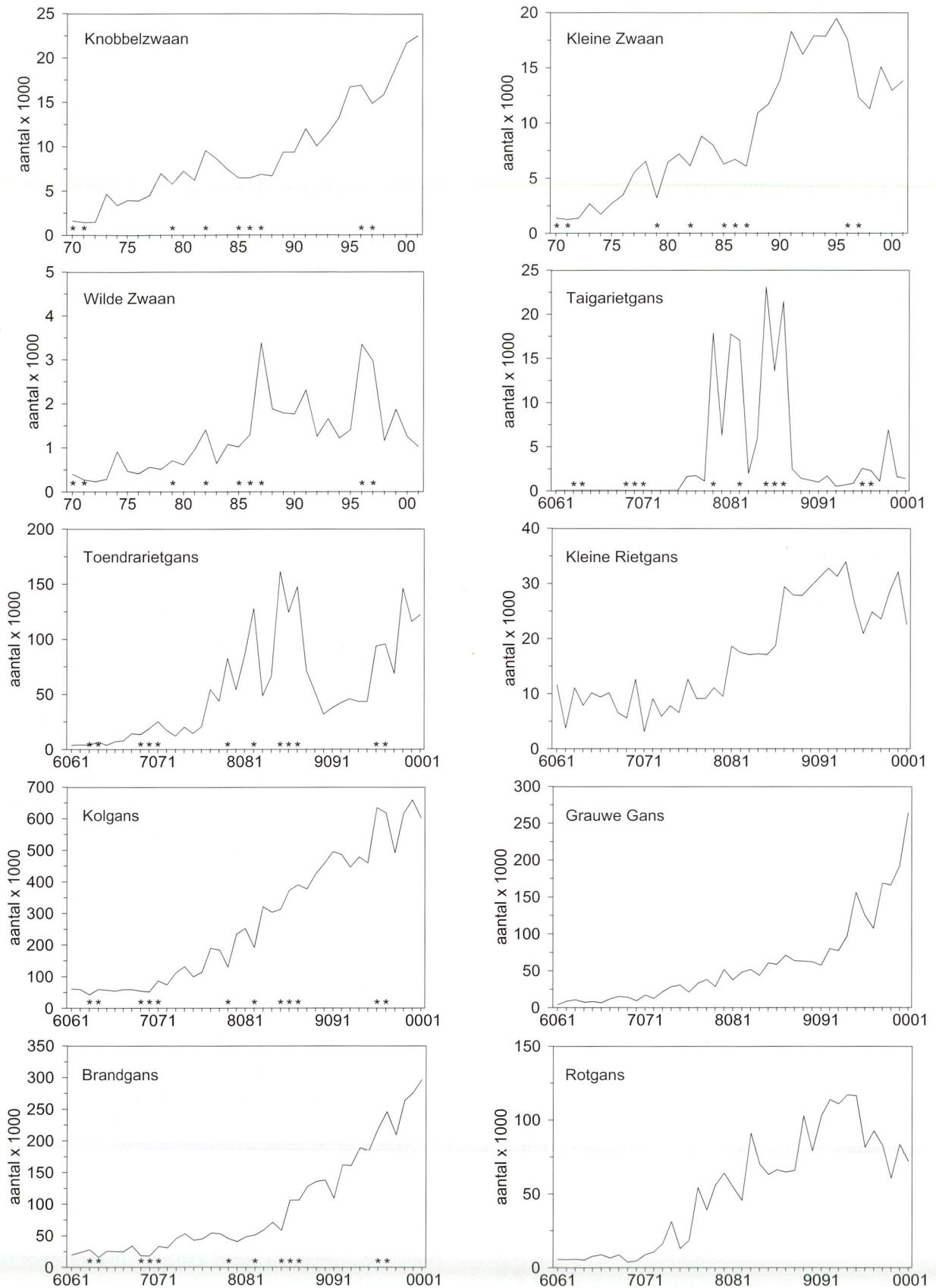
in 1999/2000 de jacht al beperkt tot gebieden met veel landbouwschade, en was het geregistreerde afschot al fors gedaald (figuur 8.1). Opmerkelijk genoeg leidde het wegvallen van de jacht in 2000/01 niet tot een aantalstoename. Het totaalbezoek nam voor het eerst sinds jaren zelfs af en bedroeg voor de periode van september-mei 152 miljoen gans- en zwaandagen (een reductie van 5% ten opzichte van het voorgaande seizoen, figuur 8.2). Dit komt neer op een aantal van 560.000 vogels dat door het seizoen heen dagelijks op de Nederlandse pleisterplaatsen was aan te treffen. Over de periode 1985/86-2000/01 is wel sprake van een toename, en nam het aantal gans- en zwaandagen op basis van getelde aantallen jaarlijks met gemiddeld 5% toe (inclusief bijgeschatte aantallen 3%). De toename is echter niet over heel Nederland gelijk (zie hoofdstuk 8.4). Bovendien lijken de bijgeschatte aantallen vooral in de jaren tachtig aan de hoge kant (waardoor de trend wordt afgezwakt); een effect dat vermoedelijk wordt veroorzaakt doordat voor gebieden die pas in de jaren negentig veel door ganzen en zwanen werden bezocht in de jaren tachtig ten onrechte aantallen zijn bijgeschat.

Figuur 8.1. Afschotcijfers van Kolgans, Rietgans en Grauwe Gans, weergegeven als het aantal geschoten individuen per 100 ha (KNJV 2002).

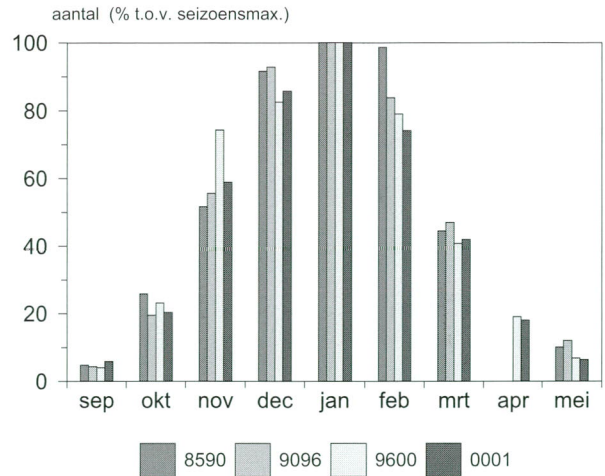
Figuur 8.2. Trend van het totale bezoek van ganzen en zwanen in Nederland vanaf 1985/86. Weergegeven is het aantal vogeldagen (geteld en bijgeschat) over de periode september-mei (september alleen Grauwe Gans; april alleen Brand- en Rotgans en mei alleen Rotgans). Tellingen in april zijn afzonderlijk weergegeven omdat deze pas vanaf 1996/97 in het telprogramma zijn opgenomen.

*Figuur 8.3. Trends van ganzen en zwanen in Nederland vanaf 1960 (zwanen vanaf 1970; 1960=1960/61 etc.). Weergegeven zijn seizoensmaxima (gansen) en januari-aantallen (zwanen). Bij soorten die hun maximum bereiken in de periode december-februari zijn de strenge en koude winters aangegeven met een * op de horizontale as. Een overzicht van gebruikte bronnen is te vinden in Koffijberg et al. 1997; de gegevens vanaf 1993/94 zijn ontleend aan SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep (1995-2001 in serie).*

De seizoensmaxima van de afzonderlijke soorten bevestigden de positieve trends van de afgelopen jaren. Knobbelzwaan (22.000), Grauwe Gans (264.000) en Brandgans (296.000) waren sinds het begin van de tellingen nog nooit zo talrijk en laten een aanhoudende populatiegroei zien (figuur 8.3). Bij de Knobbelzwaan lijkt die groei overigens nu iets af te vlakken. Bij Wilde Zwaan (1300), Taigarietgans (1300), Toendrarietgans (122.000) en Kolgans (601.000) waren de maxima vergelijkbaar met voorgaande jaren of namen ze licht af (Kolgans). Kleine Zwaan (14.000) en Rotgans (72.000), die beide over de afgelopen jaren een negatieve trend lieten zien, stabiliseerden op relatief laag niveau. Van de Kleine Rietgans bleven veel vogels op de Deense pleisterplaatsen achter (vooral Denemarken, kleinere aantallen ook in Noorwegen), wat uiteindelijk leidde tot een lager seizoensmaximum (22.000) dan gebruikelijk. Onder de schaarsere soorten waren vooral de grote aantallen Canadese Ganzen (4100) opvallend. Van deze soort, waarvan het grootste deel betrekking heeft op eigen broedvogels, nemen de aantallen de laatste jaren sterk toe. Opvallend was verder het grote aantal Soepganzen: 7300 in januari. Zowel het aantal Canadese Ganzen als Soepganzen is in werkelijkheid vermoedelijk nog groter, omdat veel van deze vogels zich buiten reguliere ganzenpleisterplaatsen ophouden en dan niet worden geteld (zie hoofdstuk 9).

Het seizoenspatroon week iets af van de afgelopen seizoenen (figuur 8.4). Vooral de aantallen in het najaar (september-november) bleven achter bij die in de laatste seizoenen. In de tweede helft van de jaren negentig werd juist in dit deel van het seizoen een sterke toename vastgesteld, vooral gevoed door grote aantallen Kolganzen die vanaf oktober al in ons land arriveerden. In 2000/01 kwam de hoofdmacht van de Kolganzen pas na half november. Kleine Zwanen en Brandganzen verschenen eveneens pas laat in het seizoen (december) in grotere aantallen. De reductie in najaarsaantallen van Kol- en Brandgans is ook de belangrijkste oorzaak voor het lagere totale ganzen- en zwanenbezoek door het seizoen heen. In januari waren de aantallen op volle sterkte. In totaal ging het om 1,3 miljoen vogels, een aantal dat overeenkomt met de januari-aantallen van de afgelopen jaren. Wegtrek na half januari leidde tot een forse afname. Over een langere periode bezien duiden de - in relatieve zin - afnemende aantallen in februari (figuur 8.4) op een vervroegde wegtrek, zeker bij de Kolgans,

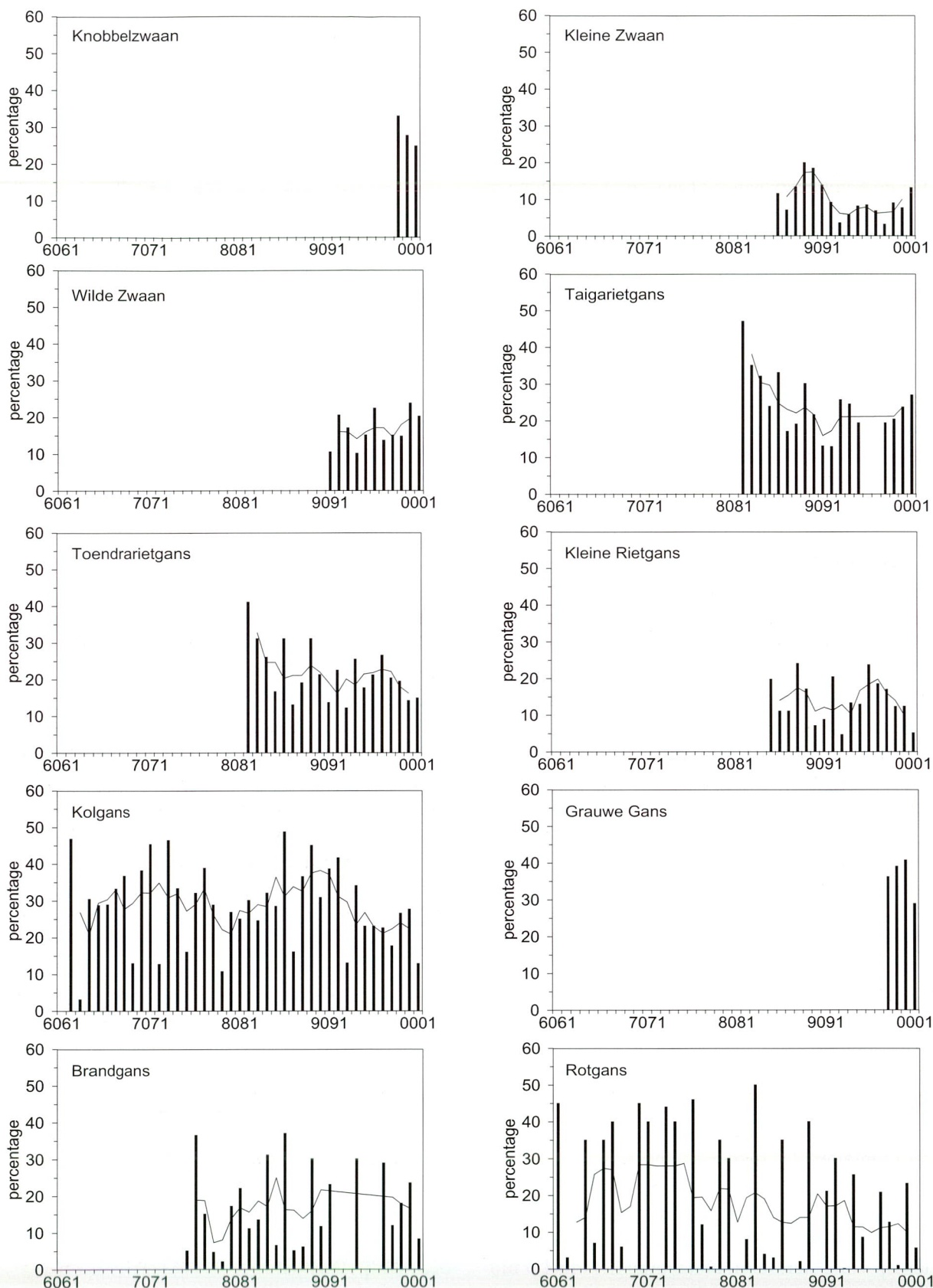

Figuur 8.4. Seizoensverloop (alle soorten samen genomen) van ganzen en zwanen in Nederland voor vier periodes vanaf 1985/86. Het seizoen 2000/01 is afzonderlijk weergegeven. De aantallen zijn uitgedrukt als percentage van het maximum in januari.

waarvan de grote concentraties zich al vroeg in de winter lijken te verplaatsen naar Oost-Europa (vooral het oosten van Duitsland). Een reden hiervoor zou de serie zachte winters vanaf 1996/97 kunnen zijn, gecombineerd met eventueel gunstiger voedselomstandigheden. Zo heeft de overgang van collectieve landbouw in de jaren tachtig naar individuele, op West-Europese leest geschoeide landbouw in de jaren negentig waarschijnlijk voor een toename van mestgiften (vooral kunstmest) geleid, waardoor in zachte winters vroeger in het seizoen geschikte vegetatie beschikbaar is. Afgezien van de kleinere aantallen Kleine Zwanen en Kol- en Brandganzen in het najaar, kwamen de seizoenspatronen voor de overige soorten overeen met de afgelopen seizoenen. De voorjaarsmaxima van de Rotgans lijken de laatste jaren te verschuiven van mei naar april (zie SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 2001). In 2000/01 bleef de april-telling bij deze soort echter onvolledig door de beperkingen vanwege de MKZ-crisis, zodat niet helemaal duidelijk werd of de grootste aantallen in die maand aanwezig waren, of in mei.

8.2. Reproductie

Het broedsucces in 2000, gemeten aan het percentage eerstejaars vogels in het winterseizoen van 2000/01, was voor de meeste soorten aan de lage kant (tabel 8.1, figuur 8.5). Vooral bij Taigarietgans, Toendrarietgans, Kleine Rietgans, Kolgans, Brand-

Figuur 8.5. Aandeel eerstejaars zwanen en ganzen. Balken: jaarlijks gemeten percentage eerstejaars vogels; lijn: drie-jaarlijks voortschrijdend gemiddelde (alleen bij Kleine Zwaan, Taigarietgans, Toendrarietgans, Kleine Rietgans, Kolgans, Brandgans en Rotgans). Voor Taigarietgans ontbraken gegevens uit 1995 en 1996; voor Brandgans uit 1991, 1992, 1994 en 1995. Gegevens van de Ganzenwerkgroep Nederland (1976-84), Ganzenwerkgroep Nederland/België (1986-92) en de SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep (1995-2001); precieze bronnen merendeels in Koffijberg et al. (1997).

Tabel 8.1. Broedresultaten van ganzen en zwanen in het broedseizoen van 2000, zoals vastgesteld in Nederland in 2000/01. Weergegeven is het jongenpercentage (en de steekproefgrootte), de gemiddelde familie-grootte (en steekproefgrootte), en de periode waarin dit werd vastgesteld.

soort	% eerstejaars	steekproef	fam.grootte	steekproef	periode
Knobbelzwaan	24,7	425	-	-	sep-okt
Kleine Zwaan	13,0	8.000	1,96	384 ¹	dec
Wilde Zwaan	20,1	413	2,25	24	nov-jan
Taigarietgans	26,9	130	-	-	?
Toendrarietgans	14,8	13.662	-	-	?
Kleine Rietgans ²	5,0	9.144	1,77	113	nov
Kolgans	12,8	20.018	-	-	nov-jan
Grauwe Gans	28,9	2.851	3,50	233	sep
Brandgans	8,3	4.529	-	-	nov-jan
Rotgans	5,7 ³	3.808	-	-	nov-dec

¹ incl. Groot-Brittannië, Duitsland en Denemarken

² incl. gegevens National Environmental Research Institute, Kalø

³ percentage waarschijnlijk overschat vanwege onvolledige steekproef (nulwaarnemingen niet doorgegeven).

gans en Rotgans was sprake van een beneden-gemiddeld aandeel eerstejaars of van een (vrijwel) mislukt broedseizoen (Kleine Rietgans en Rotgans). Bij de Grauwe Gans was het aandeel eerstejaars eveneens laag; de meetreeks beslaat voor deze soort echter minder jaren dan bij de andere ganzen. Zowel bij Kolgans als Rotgans lijkt zelfs sprake van een trendmatige ontwikkeling naar steeds slechtere broedseizoenen (figuur 8.5). De Kleine Zwaan, die in de voorgaande 10 jaar steeds met minder dan 10% eerstejaars uit de broedgebieden terugkeerde, herstelde zich in 2000/01 licht, met 13% eerstejaars. Dit uitte zich ook in de iets grotere aantallen die werden geteld (zie 8.1). De slechte broedseizoenen bij Kleine Rietgans en Kolgans zul-

len ertoe hebben bijgedragen dat de aantallen die in Nederland verbleven aan de lage kant waren.

8.3. Voorkomen in internationaal perspectief

Nederland staat bekend als een ganzen- en zwanenland bij uitstek. De seizoensmaxima van Kleine Zwaan, Kleine Rietgans, Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans bedragen bijna de helft of meer van de Noordwest-Europese populatie (zie ook hoofdstuk 4). Waarschijnlijk gaat het bij een aantal soorten (vooral Kleine Rietgans) in werkelijkheid om een nog groter aandeel als we niet alleen uitgaan

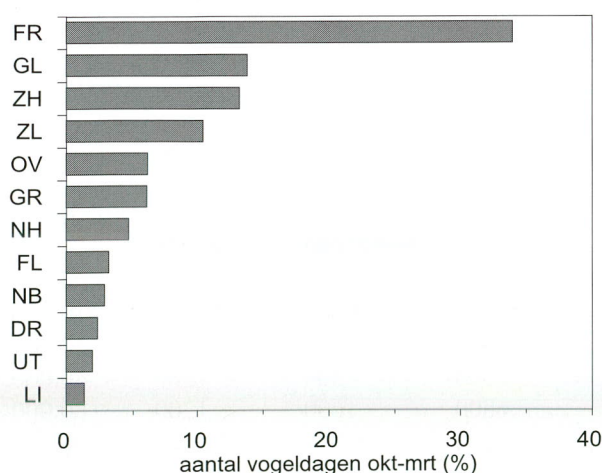
Tabel 8.2. Seizoensmaxima van ganzen en zwanen in Nederland in 2000/01 en de vijf voorgaande seizoenen--(afgerond). Tevens is het karakter van de winter aangegeven (naar IJnsen 1991). Populatieschattingen zijn volgens Rose & Scott (1997)(inmiddels zijn actuele schattingen beschikbaar; zie Wetlands International (2002).

winter	streng	koud	zeer zacht	vrij zacht	zeer zacht	zacht	
soort	max. 1995/96	max. 1996/97	max. 1997/98	max. 1998/99	max. 1999/2000	max. 2000/01	populatie
Knobbelzwaan	17.000	15.000	16.000	19.000	22.000	22.000	210.000
Kleine Zwaan	17.000	19.000	17.000	15.000	13.000	14.000	17.000
Wilde Zwaan	3350	2950	1100	2000	1500	1300	40.000
Taigarietgans	2450	2250	1000	6800	1600	1300	80.000
Toendrarietgans	93.000	95.000	68.000	144.000	116.000	122.000	300.000
Kleine Rietgans	21.000	25.000	23.000	28.000	32.000	22.000	34.000
Kolgans	633.000	617.000	490.000	619.000	658.000	601.000	600.000
Grauwe Gans	125.000	107.000	168.000	166.000	192.000	264.000	200.000
Brandgans	218.000	245.000	209.000	263.000	276.000	296.000	176.000
Rotgans	81.000	92.000	83.000	61.000	83.000	72.000	300.000

van de aantallen die op één moment aanwezig zijn, maar ook doortrekkende vogels meerekenen. Mede op grond van de tellingen in Nederland konden bij de recente actualisatie van populatieschattingen (Wetlands International 2002) de populatiegroottes van Kolgans, Grauwe Gans en Rotgans naar boven of beneden (Rotgans) worden bijgesteld. Van andere soorten is het aandeel aanwezige vogels in Nederland veel lager. Vooral van soorten die gewoonlijk ten noorden of oosten van ons land overwinteren komen in een doorsnee West-Europese winter maar weinig vogels naar Nederland (Wilde Zwaan, Taigarietgans). Door de toename van de populatie Toendrarietgans in de tweede helft van de jaren negentig komt tegenwoordig ook van deze soort weer een respectabel aandeel in ons land overwinteren.

8.4. Ontwikkelingen per provincie

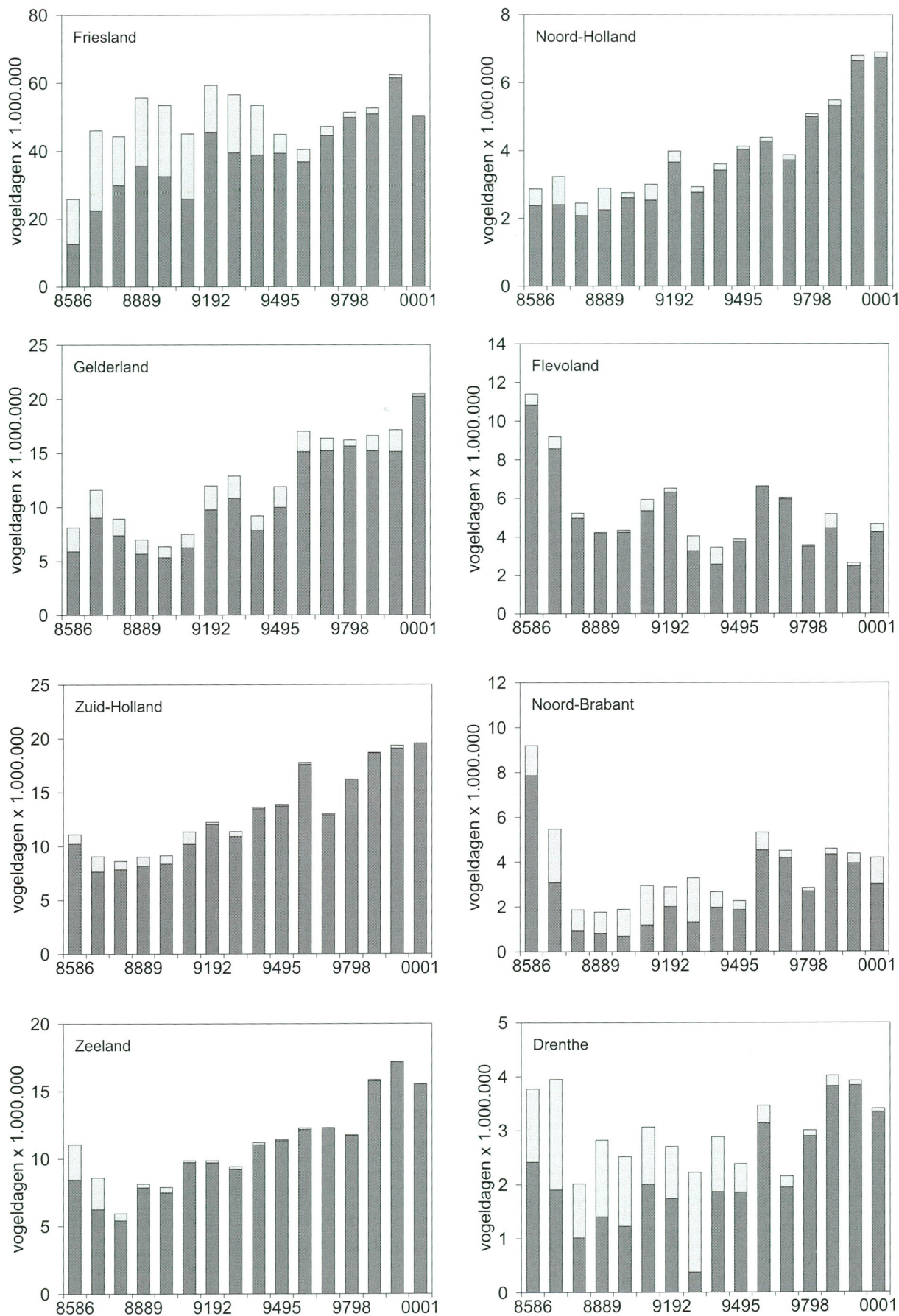
Bij het in werking treden van de nieuwe Flora- en Faunawet in april 2002 zijn allerlei verantwoordelijkheden ten aanzien van het ganzen- en zwanenbeleid overgedragen van de rijksoverheid aan de provincies. In deze paragraaf wordt daarom een overzicht gegeven van de verdeling van ganzen- en zwanenaantallen over de provincies, en de aantalsontwikkelingen per provincie vanaf het midden van de jaren tachtig. Daarbij is uitgegaan van de tellingen van oktober-maart, omdat alleen in die maanden alle soorten in alle provincies worden geteld. Het zal weinig verwondering wekken dat vooral in Friesland grote aantallen ganzen (en zwanen) verblijven. Over het seizoen 2000/01 ging het om 34%

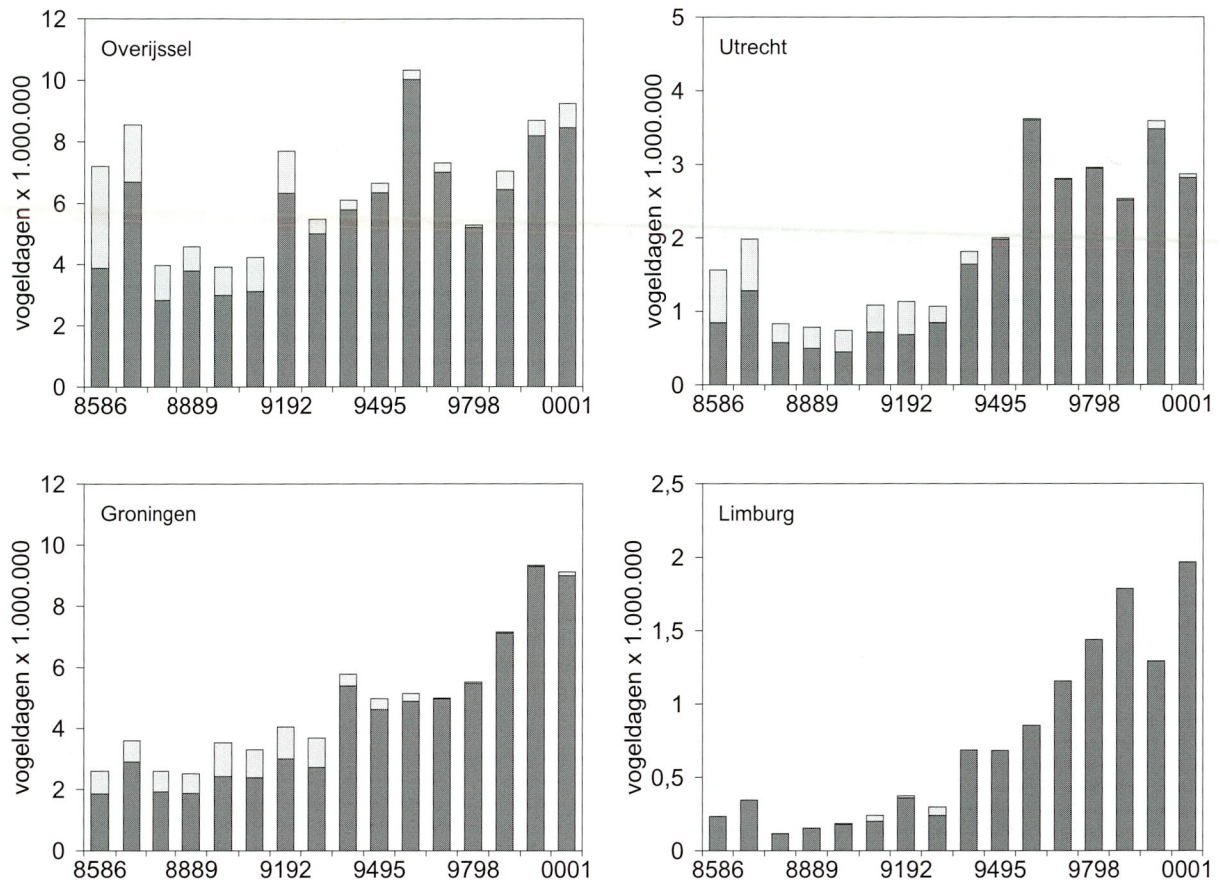
Figuur 8.6. Totaalbezoek (in vogeldagen) van ganzen en zwanen per provincie in oktober-maart 2000/01. De aantallen hebben betrekking op getelde en bijgeschatte aantallen (2% van het totaal).

van het totaal aantal gans- en zwaandagen dat in ons land werd doorgebracht (figuur 8.6). Dit aandeel zal in werkelijkheid nog iets groter zijn indien ook Brand- en Rotgans in april en mei in beschouwing worden genomen. Andere belangrijke provincies zijn Gelderland, Zuid-Holland, Zeeland, Overijssel en Groningen, met een aandeel van maximaal 14% van het aantal gans- en zwaandagen. Grofweg zitten de grootste aantallen dus in Noord-oost-Nederland, het rivierengebied en de Delta.

De aantalsontwikkeling voor de afzonderlijke provincies verloopt in de meeste gevallen parallel aan het landelijke verloop (figuur 8.7; cf. figuur 8.2). Over de hele linie neemt het ganzen- en zwanenbezoek over de periode oktober-maart toe, maar niet overal even sterk. Het aantalsverloop in Friesland lijkt al gedurende een lange periode min of meer stabiel. Deels kent dit een methodologische verklaring (bijgeschatte aantallen vóór 1993/94 deels aan de hoge kant, zie 8.1; probleem speelt overigens ook in Drenthe), maar vermoedelijk speelt ook de draagkracht mee (Friesland herbergt al heel lang grote aantallen ganzen, zodat uitbreiding vooral buiten deze provincie heeft plaatsgevonden). De grootste uitbreiding van pleisterplaatsen deed zich voor in Noord-Holland, Utrecht en Limburg (Koffijberg *et al.* 1997), al gaat het in het algemeen om relatief kleine aantallen in vergelijking met de echte ganzen- en zwanenprovincies. Opmerkelijk is verder de situatie in Flevoland: de enige provincie die afname laat zien, een gevolg van veranderingen in bodemgebruik in de afgelopen twintig jaar. De grootschalige ontginningslandbouw van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (later Rijkswaterstaat), met een teeltplan dat werd gedomineerd door granen en koolzaad, zorgde in Zuidelijk Flevoland in de jaren tachtig voor een rijk voedselaanbod in najaar en winter (Dubbedam & Zijlstra 1996). Nu vrijwel alle grond er is uitgegeven aan particuliere boeren, of is opgeslokt door uitbreiding van steden als Almere, zijn de foeragemogelijkheden voor ganzen en zwanen sterk afgenomen. Vooral in oktober-november, tijdens de bietenoogst, worden nog verhoudingsgewijs grote aantallen ganzen en Kleine Zwanen aangetroffen in Flevoland, maar zodra de bietenresten zijn geploegd, ruimen ze het veld bij gebrek aan voedsel. Een vergelijkbaar beeld biedt ook de Noordoostpolder. Een typische Flevoland-soort als de Wilde Zwaan, tegenwoordig nog te vinden op kleine koolzaad-enclaves bij Almere of in de Oostvaardersplassen, zal op termijn waarschijnlijk verder afnemen.

Figuur 8.7. Trend van het totale ganzen- en zwanenbezoek per provincie vanaf 1985/86. Weergegeven is het aantal vogeldagen (geteld en bijgeschat) over de periode oktober-maart.

Figuur 8.7. Vervolg.

9. Soortbesprekingen

Hieronder worden de resultaten van het telseizoen 2000/2001 (verder aangegeven als: 2000/01) besproken. Sommige bronnen worden omwille van de leesbaarheid niet in de tekst aangehaald. Voor het verslag van de Midwintertelling in 2000 wordt verwezen naar Voslamber *et al.* (2001). De doortrekpatronen en/of verspreiding van veel niet-broedvogels worden samengevat in Bijlsma *et al.* (2001), terwijl recente broedvogelinformatie doorgaans ontleend is aan SOVON (2002) en van Dijk *et al.* (2001); in deze publicaties zijn de originele bronnen terug te vinden. De beschrijving van de status van dwaalgasten is afkomstig uit van den

Berg & Bosman (2001) terwijl gegevens over herkomstgebieden deels uit Speek & Speek (1984) stammen. Informatie over de verspreiding op de Noordzee komt uit Camphuysen & Leopold (1994) en Bijlsma *et al.* (2001). Gegevens uit voorgaande watervogeltellingen in het Waddengebied zijn ontleend aan Koffijberg *et al.* (1999), de Boer *et al.* (2001) of Kleefstra *et al.* (2002). De informatie uit het Deltagebied stamt uit Berrevoets *et al.* (1999, 2000, 2002).

Voor een uitgebreide uitleg bij de figuren en tabellen zie 2.6.3.

9.1. DUIKERS EN FUTEN

ROODKEELDUIKER *Gavia stellata*

Roodkeelduikers zijn doortrekkers en wintergasten langs de Nederlandse kust in de periode oktober-mei. In het seizoen 2000/01 was de soort relatief talrijk in de maanden februari en maart (496 resp. 307 exemplaren). Vrijwel al deze vogels verbleven in de Voordelta van de Zoute Delta (495 resp. 293). Tellingen vanaf land leveren bij deze soort echter onvolledige gegevens op, omdat de meeste Roodkeelduikers verder uit de kust overwinteren (maximaal 10.000 in de Nederlandse wateren;

Camphuysen & Leopold 1994). Speciale op duikers gerichte tellingen in de kustwateren tussen België en Zuid-Denemarken leverden in 1992 en 1993 zo'n 43.000 overwinteraars op, waarvan het overgrote deel Roodkeelduikers betrof. Het belangrijkste concentratiegebied bevond zich daarbij in de Duitse Bocht tussen de Elbemonding en Blåvandshuk in Jutland (Leopold *et al.* 1995; Skov *et al.* 1995).

PARELDUIKER *Gavia arctica*

Ook bij de Parelduiker schieten landtellingen te kort om een goed overzicht te krijgen van de aantallen. In 2000/01 bedroeg het seizoensmaximum slechts 4 exemplaren (november), waarvan 3 op

het Volkerakmeer. Tellingen vanaf schepen indiceren dat er hooguit enkele honderden Parelduikers in de Nederlandse kustwateren verblijven (Camphuysen & Leopold 1994).

IJSDUIKER *Gavia immer*

Als schaarse doortrekker en wintergast wordt de IJsduiker vooral langs de kust waargenomen, en dan met name in het Deltagebied. In 2000/01 waren er van november-februari maximaal 4 IJsduikers in de Voordelta aanwezig (januari) en 2 in de Oosterschelde (idem). In het binnenland waren

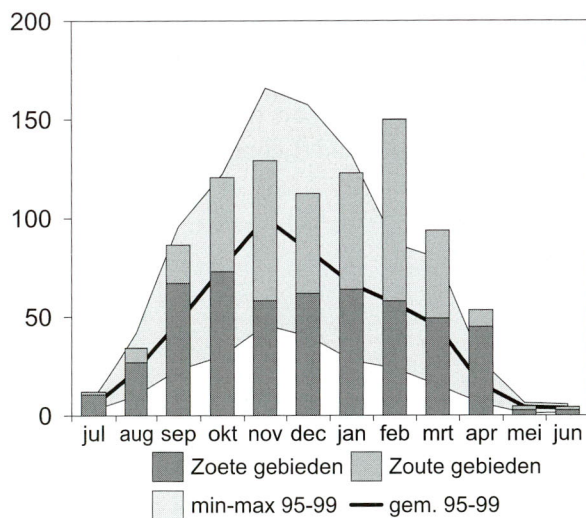
er waarnemingen in de Biesbosch (januari-maart), op de Midden-Limburgse Maasplassen (december-februari) en elders langs de Maas in Zuid-Limburg (februari). Daarnaast is een vogel op de Waddenzee (januari) vermeldenswaard.

DODAARS *Tachybaptus ruficollis*

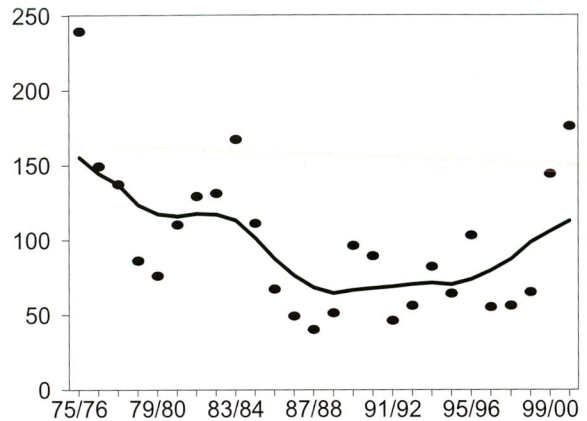
In januari 2001 werden bijna 3200 Dodaarzen geteld, aanmerkelijk meer dan in de afgelopen jaren gebruikelijk was. Het maximum in 1993-2000 bedroeg bijna 2500 (in 1996). In de al langer getelde watersystemen worden grote fluctuaties geconstateerd. In de Zoete Rijkswateren namen de aantallen in de afgelopen 10 jaar significant toe, na een langere periode van afname vanaf 1975/76.

Het seizoenspatroon is vrij vlak. De grootste aantallen worden geteld in de maanden oktober-maart, met een piekje in februari. Ten opzichte van voorgaande jaren waren de aantallen in iedere maand hoger dan gemiddeld.

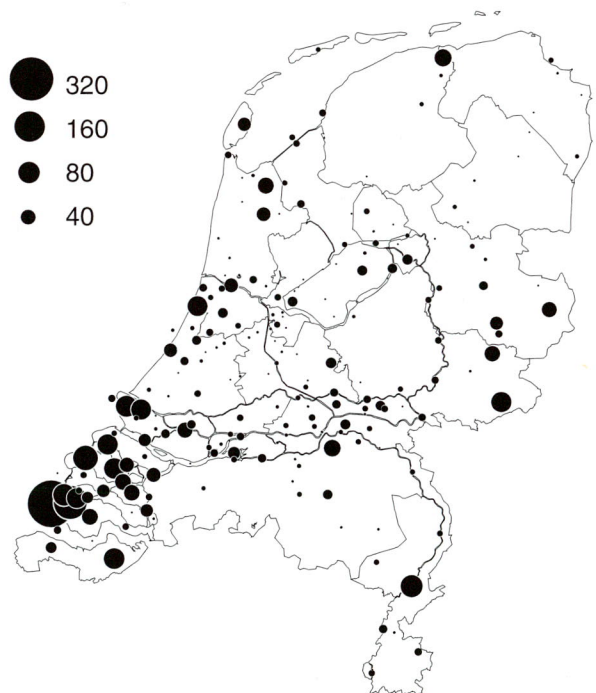
De belangrijkste concentraties werden aangetroffen in de Zoute Delta, vooral in oktober-december (450, 690 resp. 470) en februari-maart (970 resp. 450). In januari verbleven de Dodaarzen in het zuidwesten van het land meer op binnenwateren (370 op Walcheren).

Figuur 9.2. Seizoensverloop van de Dodaars in Nederland in 2000/01.

Figuur 9.1. Trend van de Dodaars in de Zoete Rijkswateren in 1975-2000. Gem. maximum: 240, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.13$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.46$), bijschatting gem. 37%.

Figuur 9.3. Verspreiding van de Dodaars in Nederland in januari 2001.

Tabel 9.1. Trends van de Dodaars in belangrijke gebieden in Nederland.

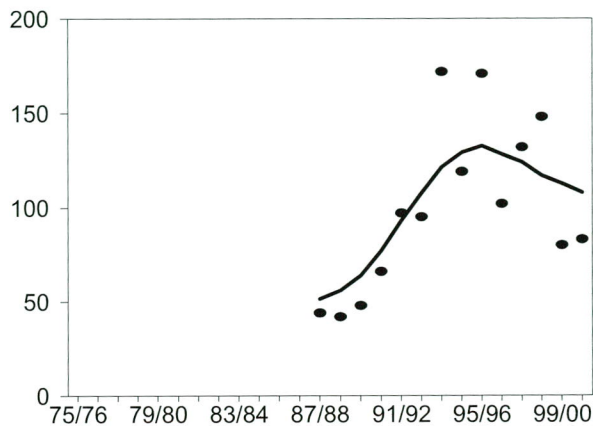
gebied	SBZ	water syst.	gem. max.	max. 00/01	mnd trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. input	periode
Zoute Delta	x	x	580	966	2	g	14	3	87-00

FUUT *Podiceps cristatus*

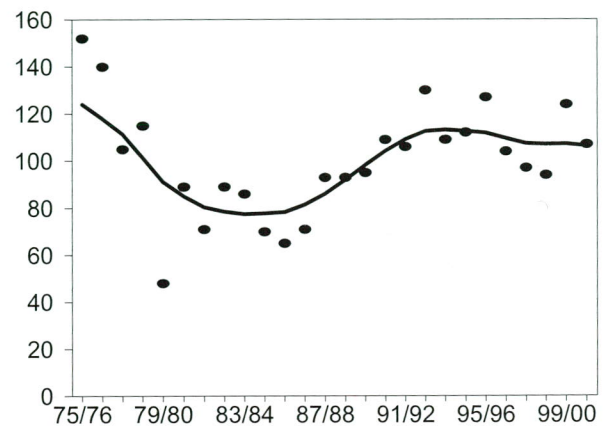
In januari 2001 werden ruim 18.000 Futen geteld. Dit waren er meer dan in 2000, maar veel minder dan in de jaren ervoor. Het maximum in het afgelopen decennium bedroeg bijna 30.000 in 1994. Door de jaren heen wisselden perioden met lage of juist hoge aantallen elkaar af. Zo was de soort in de Zoete Rijkswateren het meest algemeen in de tweede helft van de jaren zeventig en in de eerste helft van de jaren negentig, terwijl er halverwege de jaren tachtig een dip was. In de Zoute Delta

stegen de aantallen halverwege de jaren negentig gedurende enige tijd; momenteel nemen ze hier weer af.

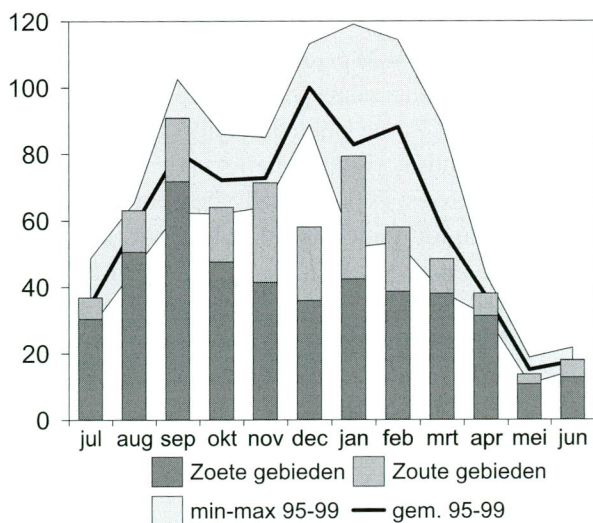
In de loop van het seizoen waren alleen in september meer Futen aanwezig dan gemiddeld over de vijf voorgaande jaren. In de overige maanden lag het aantal duidelijk onder dit gemiddelde, soms zelfs onder het minimum. Relatief lage aantallen in de Zoute Delta, in het bijzonder in de winter, spelen hierin een belangrijke rol. Dat neemt niet

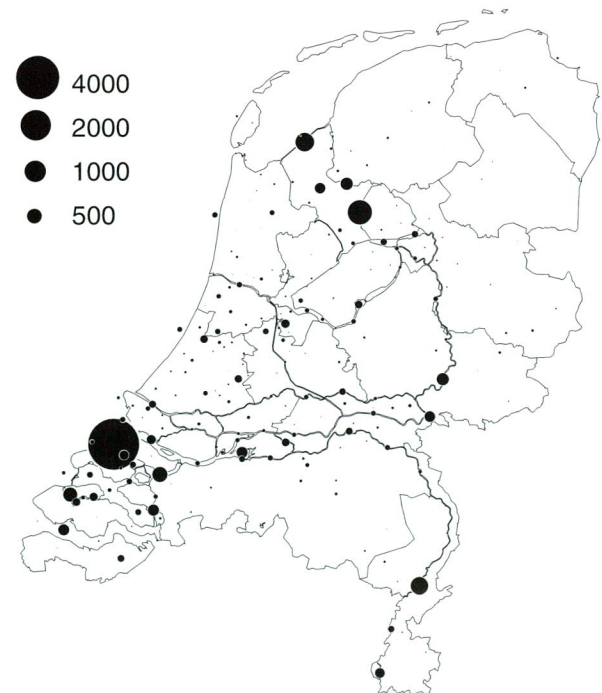
Figuur 9.4. Trend van de Fuut in de Zoute Delta in 1987-2000. Gem. maximum: 13.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.38$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.05$), bijschatting gem. 4%.

Figuur 9.5. Trend van de Fuut in de Zoete Rijkswateren in 1975-2000. Gem. maximum: 12.000, lineaire trend gehele periode: stabiel ($r^2=0.04$), laatste 10 jaar: stabiel ($r^2=0.07$), bijschatting gem. 18%.

Figuur 9.6. Seizoensverloop van de Fuut in Nederland in 2000/01.

Figuur 9.7. Verspreiding van de Fuut in Nederland in januari 2001.

weg dat hier nog steeds forse aantallen Futen kunnen verblijven, vooral in de Grevelingen (5780 in januari). Het belangrijkste gebied buiten de Zoute Delta was het IJsselmeer, waar in augustus en september 4300 resp. 4170 Futen geteld werden. Het gaat hier om ruiende vogels, waarvan de recente

aantallen beduidend lager zijn dan voorheen (Piersma 1987). De interpretatie van oude en nieuwe tellingen wordt echter bemoeilijkt door methodologische verschillen (vliegtuigtelling in 2000/01 versus landtellingen in het verleden).

Tabel 9.2. Trends van de Fuut in belangrijke gebieden in Nederland.

gebied	SBZ	water	gem.	max.	mnd	trend	trend	N	perc.	periode
		syst.	max.	00/01		totaal	10 jaar		imput	
Zoute Delta	x	x	13.000	7.394	1	+	g	14	4	87-00
IJsselmeer	x	x	3.700	4.296	8	-	g	26	7	75-00
Volkerakmeer	x	x	3.100	3.101	9	++	g	17	16	82-00
Waddenzee	x	x	1.000	1.178	11	x	g	7	62	93-00
Biesbosch	x	x	880	653	9		g	19	42	76-00

ROODHALSFUUT *Podiceps grisegena*

In de wintermaanden werden Roodhalsfuten vooral vastgesteld in de Voordelta (maximum 21, oktober-november) en de Waddenzee (10, in december). Daarnaast werden er enkele gemeld in het Grevelingenmeer (9) en Lauwersmeer (2). In het

binnenland, waar de soort beduidend schaarser is, scoorde het rivierengebied het best, met bijvoorbeeld twee meldingen in de Midden-Limburgse Maasplassen.

KUIFDUIKER *Podiceps auritus*

De Zoute Delta is voor Kuifduikers het belangrijkste gebied. In 2000/01 werden hier maximaal 31 exemplaren geteld (februari). Elders in Zuidwest-Nederland werden groepjes vastgesteld in het

Volkerakmeer (max. 8) en het Oostvoornse Meer (4). De verspreiding komt wat dat betreft overeen met die van de Roodhalsfuut.

GEOORDE FUUT *Podiceps nigricollis*

In de nazomer komen concentraties tot enkele duizenden Geoorde Futen voor in de Zoute Delta. Zo ook in 2000/01, toen er in september bijna 5000 werden geteld. Omdat er in die maand ook nog 671 op het Markiezaat verbleven, ging het in totaal om 5675 exemplaren, een record voor ons land. Het vorige record in de Zoute Delta stamt uit 1999/2000, toen er 3590 werden geteld. Dat de Geoorde Fuut in ons land een aantal prima broedseizoenen

kende (minimaal 420 paren in 1999 en 500 in 2000), zal zeker hebben meegespeeld, al wordt uit de hoge aantallen in de Zoute Delta duidelijk dat veel vogels van buitenlandse origine zullen zijn.

Buiten Zuidwest-Nederland is de soort een stuk schaarser; in dit kader zijn de 117 Geoorde Futen in augustus op de Waddenzee bij Texel vermeldenswaard. Op deze locatie kunnen jaarlijks enkele honderden exemplaren verblijven (Dijksen 1996).

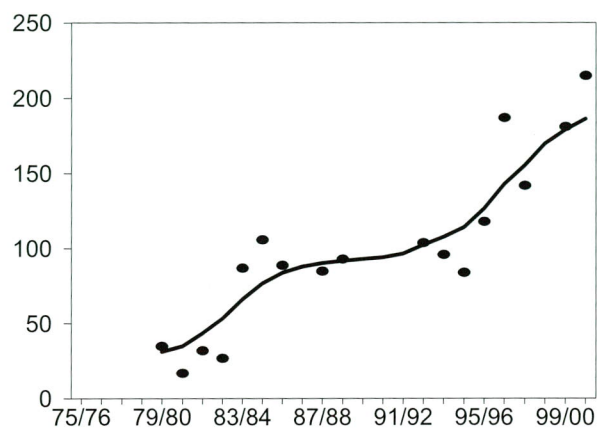
9.2. AALSCHOLVERS, REIGERS, LEPELAARS EN FLAMINGO'S

AALSCHOLVER *Phalacrocorax carbo*

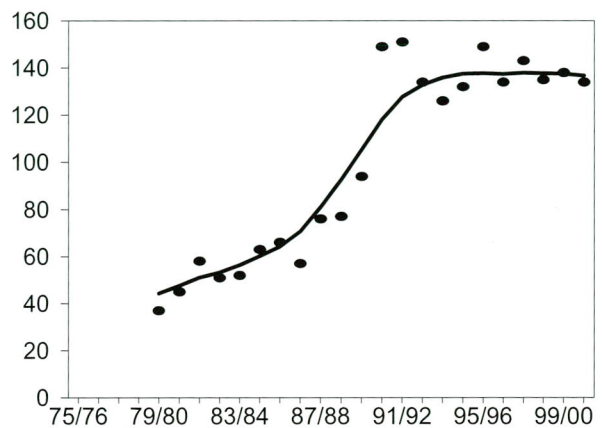
Tijdens de Midwintertelling werden ruim 19.000 Aalscholvers geteld, 4000 meer dan tijdens het vorige maximum in januari 2000. Het aantal broedvogels blijft al een aantal jaren op een vrij stabiel peil van rond 19.000 paar.

Het seizoensverloop vertoonde in vergelijking met voorgaande jaren geringe afwijkingen in januari (hogere aantallen), september en mei (lagere). In september en mei leverden vooral de Zoete Rijkswateren minder exemplaren op dan voorgaande ja-

ren het geval was. In het Waddengebied nemen de aantallen nog steeds flink toe, in de Zoete Rijkswateren zijn ze gestabiliseerd na een periode van grote toename. Belangrijke gebieden voor Aalscholvers zijn de Waddenzee, IJsselmeer en Markermeer, de meeste Randmeren en de Midden-Limburgse Maasplassen (winter). In de nazomer verblijven de meeste Aalscholvers in het IJsselmeergebied, de Waddenzee en de Zoute Delta.

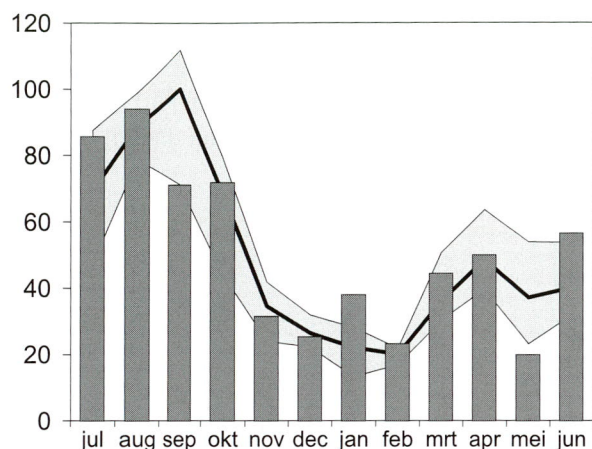
Figuur 9.8. Trend van de Aalscholver in de Waddenzee in 1979-2000. Gem. maximum: 8300, lineaire trend gehele periode: sterke toename ($r^2=0.71$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.75$), bijschatting gem. 67%.

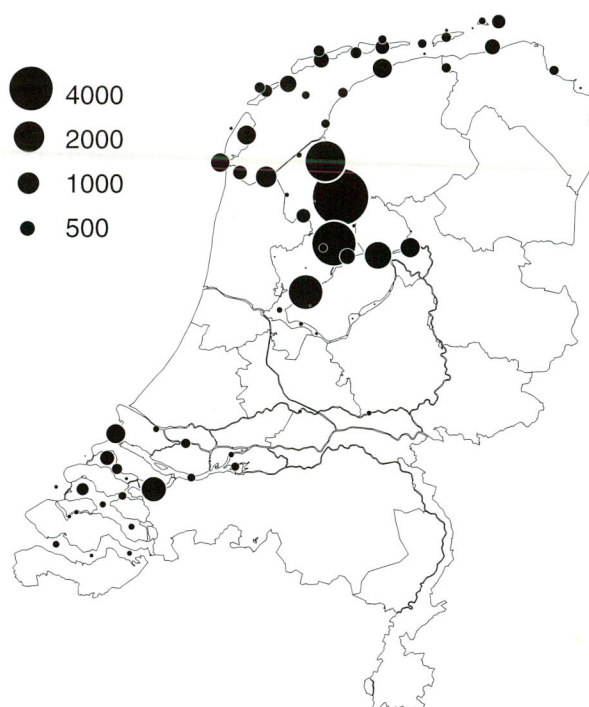
Figuur 9.9. Trend van de Aalscholver in de Zoete Rijkswateren in 1979-2000. Gem. maximum: 27.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.83$), laatste 10 jaar: stabiel ($r^2=0.02$), bijschatting gem. 18%.

Tabel 9.3. Trends van de Aalscholver in belangrijke gebieden in Nederland.

gebied	SBZ	water	gem.	max.	mnd	trend	trend	N	perc.	periode
		sys.	max.	00/01		totaal	10 jaar		input	
IJsselmeer	x	x	14.000	15.082	8	+	g	22	2	79-00
Waddenzee	x	x	8.300	8.895	8	++	++	17	67	79-00
Markermeer	x	x	4.400	10.476	7	+	g	22	1	79-00
Zoute Delta	x	x	4.400	3.396	9	0	0	14	11	87-00
Volkerakmeer	x	x	3.100	1.740	7	++	-	18	13	81-00
Ketelmeer en Vossemeer	x	x	2.800	1.527	8	++	g	20	26	75-00
Eemmeer	x	x	1.900	173	9	++	g	22	13	79-00
Veluwemeer	x	x	1.700	513	7	++	g	25	14	75-00
IJssel	x	x	1.500	1.547	10	++	0	26	5	75-00
Midden Limburgse Maasplassen		x	1.300	871	11	++	g	24	24	76 00
Zwarte Meer	x	x	1.300	1.076	6	++	g	19	13	75-00
Gooimeer	x	x	1.000	135	9	++	g	24	11	75-00

Figuur 9.10. Seizoensverloop van de Aalscholver in Nederland in 2000/01.

Figuur 9.11. Verspreiding van de Aalscholver in Nederland in augustus 2000.

KUIFAALSCHOLVER *Stictocarbo aristotelis*

Van deze extreem kustgebonden vogel zijn hooguit enkele tientallen exemplaren in ons land aanwezig, vooral in de periode augustus-februari. In het seizoen 2000/01 kunnen de aantallen in vrij

wel alle maanden op de vingers van één hand worden geteld, met uitzondering van januari toen Kuifaalscholwers in de Voordelta (7), Oosterschelde (5) en op Texel (1) werden gezien.

ROERDOMP *Botaurus stellaris*

In verscheidene gebieden zijn Roerdompen waargenomen. Maximaal 4 exemplaren werden geteld in Midden-Delfland (november-december). In het Lauwersmeer (oktober), Tjeukemeer (oktober), de Groote Peel (maart), de AW-duinen (januari) en

rond Almere (januari) werden per gebied steeds 3 Roerdompen gezien. In januari werden in totaal 44 Roerdompen geteld in Nederland. Dat dit een ondertelling is - gevolg van de verborgen levenswijze - is een open deur.

KWAK *Nycticorax nycticorax*

In ons land vliegen zowel ontsnapte als (mogelijk) wilde vogels rond. De Kwak die in januari in de Veerse Kreeken werd waargenomen maakt onderdeel uit van een daar jaarlijks overwinterende groep

die waarschijnlijk zijn oorsprong kent in de half-wilde populatie in het Belgische Zwin. Ook in de Ackerdijkse Plassen (oktober) werd een Kwak waargenomen.

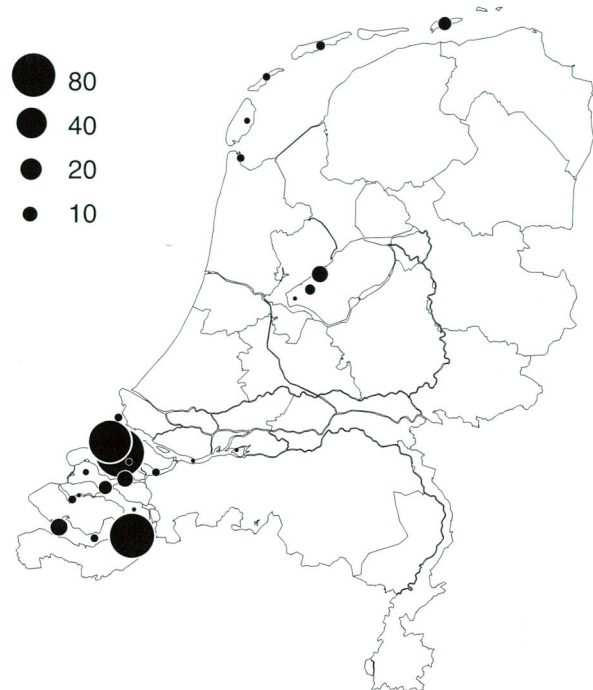
KOEREIGER *Bubulcus ibis*

De Koereiger is in Nederland een regelmatige maar zeldzame verschijning; tijdens de watervogeltellingen werden Koereigers waargenomen in de Oostvaardersplassen (juli), in de Lobberdense

Waard (oktober) en in de Polders Zeevang, Mastenbroek en ten zuiden van Delft. De laatste drie waarnemingen vielen in december.

KLEINE ZILVERREIGER *Egretta garzetta*

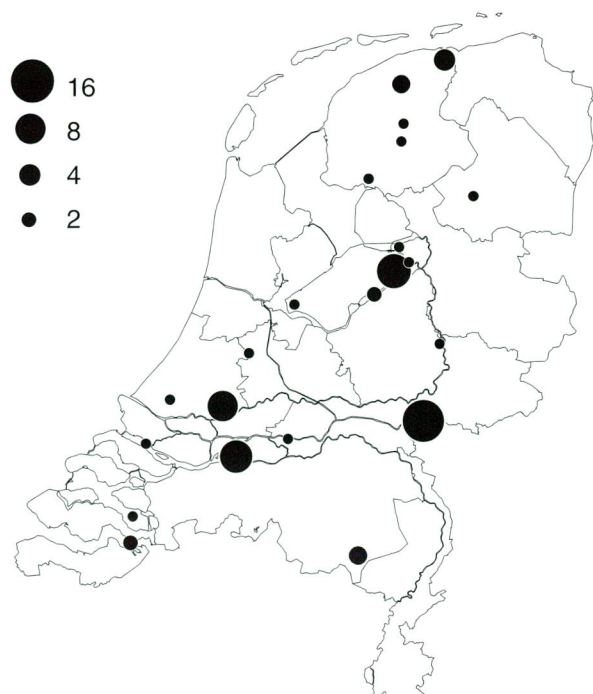
De aantallen van de Kleine Zilverreiger nemen zowel in de broedtijd als daarbuiten toe, vooral in het zuidwestelijk kustgebied. In augustus 2000 werden 350 exemplaren geteld. De Zoute Delta is verantwoordelijk voor een groot deel van de waarnemingen, met maxima in augustus (312) en september (307). Buiten deze regio verbleven de meeste Kleine Zilverreigers in augustus in de Waddenzee (20) en Oostvaardersplassen (17).

Figuur 9.12. Verspreiding van de Kleine Zilverreiger in Nederland in augustus 2000.

GROTE ZILVERREIGER *Casmerodius albus*

Na een aarzelende start vanaf het eind van de jaren zeventig neemt de Grote Zilverreiger nu in snel tempo toe, niet alleen als broedvogel (1 paar in 1998, 11 in 2000 en minstens 50 in 2002), maar ook in najaar en winter. In 2000/01 vielen de maxima in oktober (80), november (69) en december (65). Steeds vormden de Oostvaardersplassen het belangrijkste gebied (maart-oktober steeds 23-38 vogels). Andere favoriete gebieden waren de Gelderse Poort (maximum 15 in november), de Lepelaarplassen (14 in oktober), het Drontermeer (10 in november) en de Biesbosch en Krimpenerwaard (beide 10 in februari).

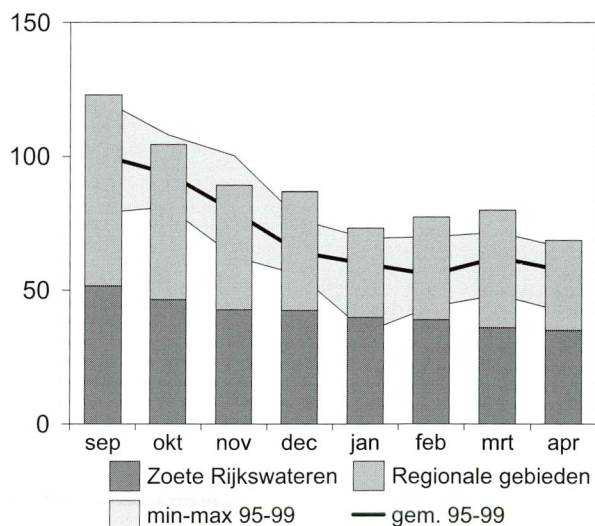

Figuur 9.13. Verspreiding van de Grote Zilverreiger in Nederland in november 2000.

BLAUWE REIGER *Ardea cinerea*

Tijdens de Midwintertelling werden 6500 Blauwe Reigers geteld, een aantal dat vergelijkbaar is met het voorgaande jaar en het hoge niveau continueert dat in de jaren negentig gebruikelijk werd. De Midwintertelling is de meest complete telling omdat dan een veel groter deel van ons land wordt bestreken dan in andere maanden. Gelet op de maandelijkse tellingen in 2000/01 piekten de aantallen in september, om daarna geleidelijk af te nemen. Gedurende het winterhalfjaar veranderden de aantallen maar weinig, dankzij het zachte weer. Dit patroon zien we zowel in de Zoete Rijkswateren als de regionale monitoringgebieden.

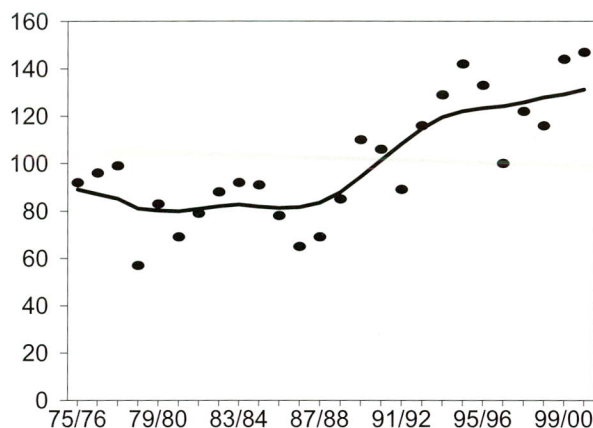
Veel Blauwe Reigers werden gezien in de Krimpenerwaard, vooral in maart (337), oktober (277) en december (274). In mei en juni leverden Biesbosch (274 en 283) grote aantallen op, in december de Zoute Delta (317).

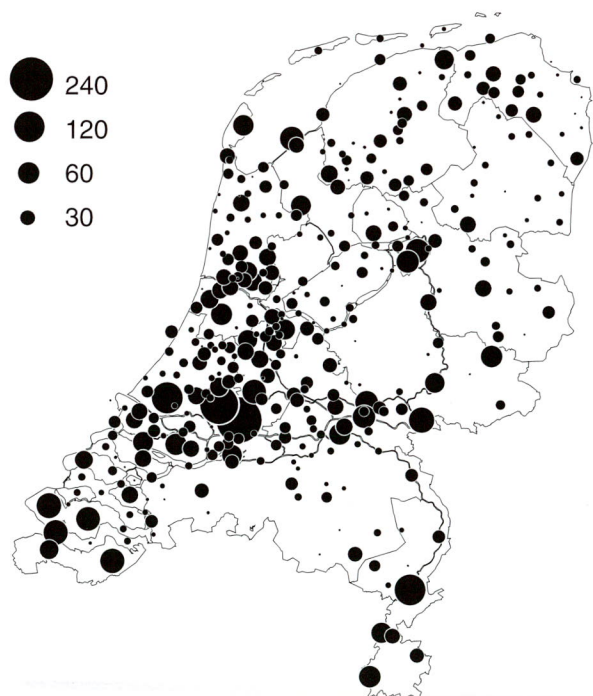
Figuur 9.15. Seizoensverloop van de Blauwe Reiger in Nederland in 2000/01.

PURPERREIGER *Ardea purpurea*

De meeste waarnemingen uit 2000/01 stammen uit de omgeving van bekende broedkolonies, zoals langs de Zouweboezem (Lek) en het Zwarte Meer.

Figuur 9.14. Trend van de Blauwe Reiger in de Zoete Rijkswateren in 1975-2000. Gem. maximum: 1350, lineaire trend gehele periode: geringe toename ($r^2=0.50$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.29$), bijrschatting gem. 33%.

Figuur 9.16. Verspreiding van de Blauwe Reiger in Nederland in januari 2001.

ZWARTE OOIEVAAR *Ciconia nigra*

In de nazomer en het najaar van 2000 werden relatief grote aantallen Zwarte Ooievaars waargenomen in Nederland. Tijdens de watervogeltellingen

werden in augustus exemplaren opgemerkt op de kwelder langs de Noordpolder (Groningen) en op de Schorren (Texel).

OOIEVAAR *Ciconia ciconia*

Rond Meppel (141 in januari), in de Alblasserwaard (71 in februari), langs de IJssel (27 in februari) en in de Krimpenerwaard (26 in november)

overwinterden grote aantallen Ooievaars. Dit weerspiegelt grotendeels de ligging van de voormalige ooievaarsdorpen en buitenstations.

ZWARTE IBIS *Plegadis falcinellus*

Deze zeldzame soort, die vooral in Zuidoost-Europa voorkomt, werd ontdekt in de Putterpolder (twee, in november) en de Oostvaardersplassen

(één in mei en augustus). Tot 2000 registreerde de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) 109 waarnemingen (176 exemplaren).

HEILIGE IBIS *Threskiornis aethiopicus*
Exoot (Afrika bezuiden Sahara)

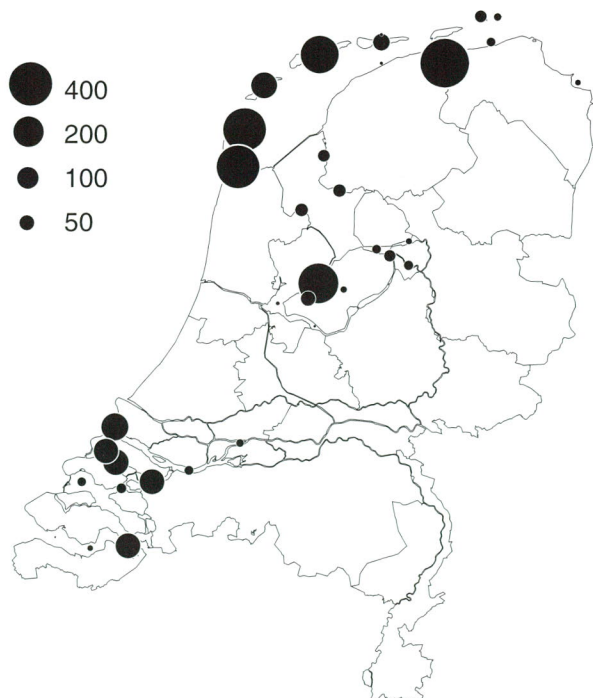
In West-Frankrijk bevindt zich al decennia lang een groeiende populatie geïntroduceerde Heilige Ibissen. Een deel van de Nederlandse waarnemingen is vermoedelijk hierop terug te voeren, al ontstappen er ook in eigen land wel eens exemplaren

uit gevangenschap. Zo werden in 2000/01 nabij Alphen a/d Rijn groepjes van 2-8 Heilige Ibissen waargenomen, afkomstig uit vogelpark Avifauna. In december werd er een nabij Vught gezien.

LEPELAAR *Platalea leucorodia*

Als broedvogel is de Lepelaar in de jaren negentig sterk toegenomen. In 2000 ging het om 1024 broedparen, in meerderheid nestelend op de Waddeneilanden.

In augustus werden 3221 Lepelaars geteld, grotendeels in het Waddengebied, de Oostvaardersplassen en het Deltagebied. Ook in juli (1397) en september (1073) werden fors aantallen Lepelaars geteld, al was het onderzoek in het Waddengebied toen minder volledig.

Figuur 9.17. Verspreiding van de Lepelaar in Nederland in augustus 2000.

FLAMINGO *Phoenicopterus roseus*

De meeste waarnemingen van Flamingo's (en ook van de volgende twee soorten) zijn te herleiden tot een kolonie in het Zwillbrocker Venn, net over de Duitse grens ter hoogte van de Achterhoek. Hier broeden verwilderde vogels, al kan niet worden uitgesloten dat ook vogels vanuit Zuid-Europa of Centraal-Azië bij ons opduiken. Na het broedseizoen valt de gemengde kolonie van Zwillbrock uiteen en trekt een deel via de IJssel of de Oostvaarders-

plassen naar de Friese IJsselmeerkust. Vervolgens vertrekt het grootste deel van deze groep naar de Delta, om vooral in het Volkerakmeer te overwinteren. Tijdens de watervogeltellingen werden er maximaal 8 opgemerkt. De soort vertoonde zich ook in het Markiezaat, de Grevelingen en het Haringvliet. Een waarneming van 5 vogels in het Lauwersmeer in november past niet in dit beeld.

CARIBISCHE FLAMINGO *Phoenicopterus ruber*
Exoot (Zuid-Amerika)

In de hierboven genoemde kolonie bevindt zich ook een ontsnapte Caraïbische Flamingo, gepaard met een Flamingo. Mogelijk deze vogel wordt regel-

matig in Nederland waargenomen in groepen flamingo's (o.a. in januari, in het Volkerakmeer).

CHILEENSE FLAMINGO *Phoenicopterus chilensis*
Exoot (Zuid-Amerika)

Verreweg de meeste waarnemingen van flamingo's in Nederland hebben betrekking op uit gevangenschap ontsnapte Chileense Flamingo's, of nakomelingen daarvan. Van deze soort broeden meerdere

paren in het Duitse Zwillbrocker Venn. Vrijwel de gehele groep van ongeveer 25 exemplaren overwintert op dezelfde plekken in de Delta als bovengenoemde soorten.

9.3. ZWANEN EN GANZEN

KNOBBELZWAAN *Cygnus olor*

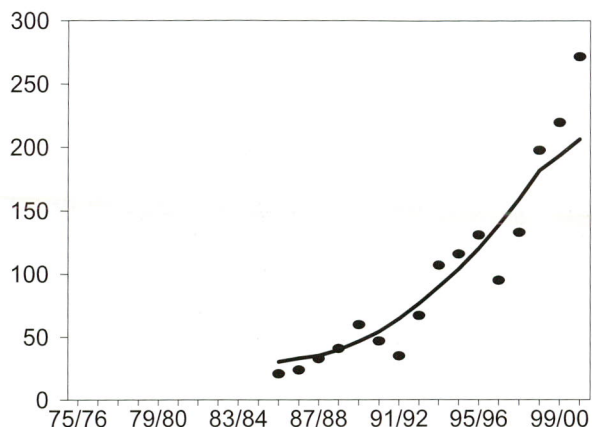
Het aantal Knobbelzwanen in Nederland zit nog steeds in de lift, al lijkt de groei in de laatste winters af te vlakken. Zowel in december als januari ging het om ruim 22.000 vogels. Nooit eerder werden zoveel Knobbelzwanen in Nederland waargenomen. Deze trend is bovendien in alle regio's waar te nemen, al nemen de aantallen in het oosten en noorden eerder exponentieel toe terwijl ze in het westen lijken te stabiliseren. De toename in de laatste jaren wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt door hoge winteroverleving en goede broedresultaten. Het is onbekend in hoeverre afschot een rol speelt in de aantalsontwikkeling. Over de broedresultaten is weinig informatie beschikbaar; steekproeven in september-oktober 2000 wijzen op een jongenpercentage van 25%, vergelijkbaar met voorgaande seizoenen. Het aantal ruiende vogels (dat zijn vooral de nog niet-geslachtsrijpe individuen

en mislukte broedvogels) nam eveneens licht toe. In juli 2000 waren naar schatting 12.500 ruiers aanwezig (56% van het seizoensmaximum in december). Het grotere aantal op de ruiplaatsen in augustus (14.000) is mogelijk al aangevuld met niet-ruiers en wordt daarom hier niet als rui-maximum aangehouden.

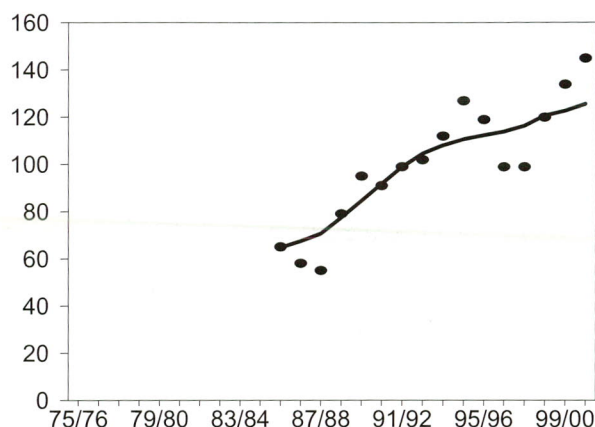
Het seizoensverloop was vergelijkbaar met voorgaande seizoenen en kende een weinig uitgesproken patroon. Wel waren de aantallen in alle regio's duidelijk groter dan gemiddeld over de laatste vijf seizoenen, vooral in de eerste maanden. De grootste aantallen werden geteld van november-januari. De regio Oost, waar ook de grote concentraties op de Randmeren toe behoren, kende nog de meest uitgesproken piek, in december. Na december namen de aantallen hier snel af in verband met het afsterven en/of uitgeput raken van de waterplan-

Tabel 9.4. Aantallen Knobbelzwanen op Nederlandse ruiplaatsen in juni-augustus 2000 (- geen gegevens/niet geteld). De weergegeven gebieden zijn plaatsen waarvan bekend is dat ze belangrijke aantallen ruiers herbergen (zie Koffijberg et al. 1997). Randmeren totaal heeft betrekking op alle deelgebieden, incl. kleine aantallen op Vossemeer, Nijkerkernauw, Nuldernauw en Eemmeer). Aantallen tussen () zijn onvolledig.

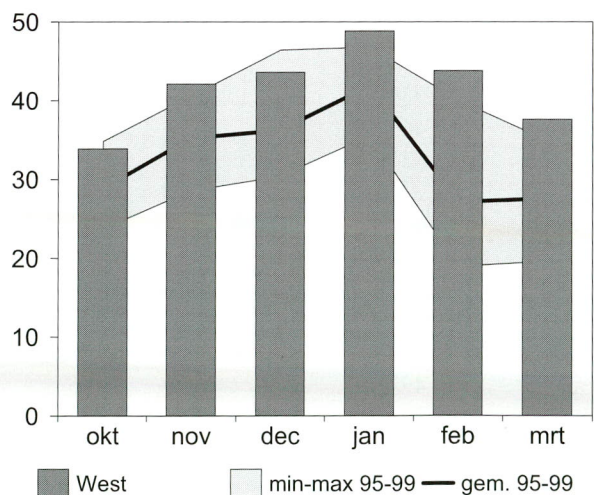
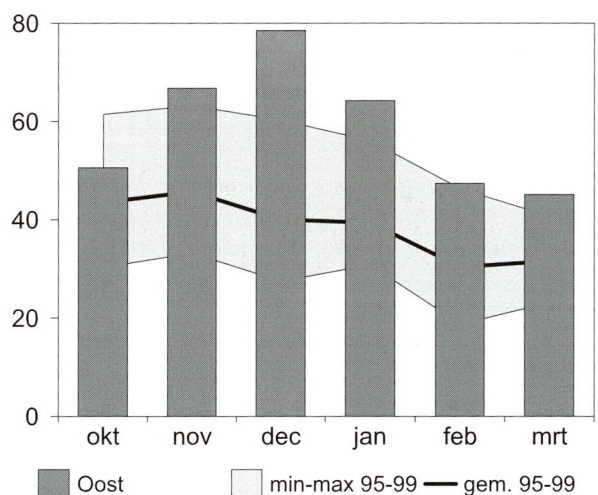
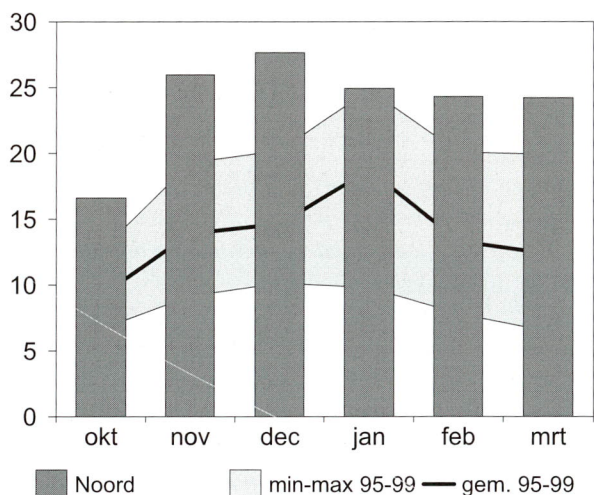
gebied	juni	juli	augustus	bron
IJsselmeergebied, totaal	2.808	3.620	4.727	
IJsselmeer	2.294	2.930	4.072	van Rijn 2002
Markermeer	514	690	655	van Rijn 2002
Noordelijk Deltagebied, totaal	1.034	(945)	(777)	
Haringvliet	345	-	-	
Volkerak	689	945	777	
Randmeren, totaal	4.973	4.667	4.934	
Zwarte Meer	426	390	463	
Ketelmeer	363	847	851	
Drontermeer	625	385	234	
Veluwemeer	2.272	1.725	2.040	
Wolderwijd	253	269	355	
Gooimeer	710	793	867	
Veerse Meer	-	20	73	Berrevoets et al. 2002
Merwede	171	119	423	
Hartelkanaal	505	331	394	
Brabantse Biesbosch	607	-	715	
IJmuiden, Noordzeekanaal	-	565	-	
Lauwersmeer	536	945	869	
totaal	10.634	11.212	12.912	
schatting	11.000	12.500	14.000	

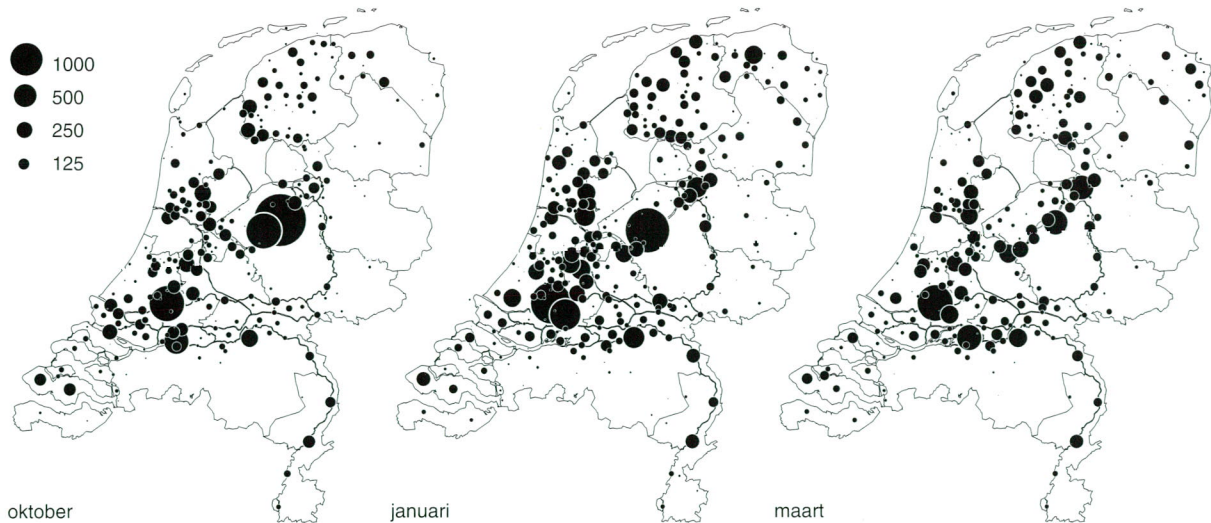
Figuur 9.18. Trend van de Knobbelzwaan in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 2300, lineaire trend gehele periode: sterke toename ($r^2=0.93$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.84$), bijschatting gem. 33%.

Figuur 9.19. Trend van de Knobbelzwaan in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 5200, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.77$), laatste 10 jaar: geen ($r^2=0.40$), bijschatting: gem. 11%.

Figuur 9.20. Seizoensverloop van de Knobbelzwaan in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.21. Verspreiding van de Knobbelzwaan in Nederland in 2000/01.

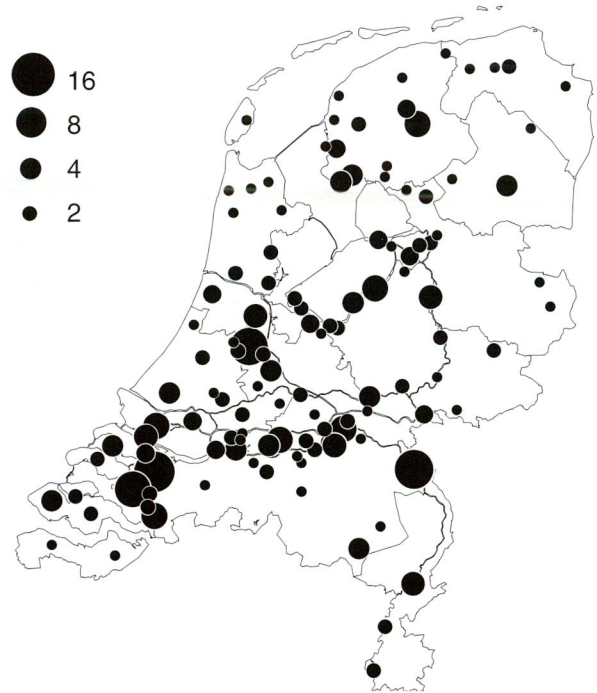
ten op de Randmeren. Ondanks de sterke toename op de Randmeren (zie onder) was de verdeling van aquatisch en op het land foeragerende vogels (vooral graseters) vergelijkbaar met het voorgaande seizoen. In oktober werd nog 42% van de Knobbelzwanen op het water aangetroffen. Tussen november en januari nam dit af van 35% naar 13%. In die periode schakelden steeds meer zwanen over op gras.

De verspreiding in het winterhalfjaar kende een zwaartepunt in Noord- en Zuid-Holland en op de Randmeren. De grootste concentraties in het najaar werden geteld op Veluwemeer en Wolderwijd (resp. 4100 in november en 2400 in december). Goed bezette graslandgebieden waren zoals gebruikelijk de Krimpenerwaard (max. 1600 in januari)

en Alblasserwaard (900 in januari). In Noord-Holland werden vooral in Waterland (400 in januari) grotere concentraties waargenomen. De Randmeren domineerden ook de verspreiding in de zomermaanden. In juli bevond ongeveer 37% van de ruiers zich op de Randmeren, met name het Veluwemeer. Daarnaast waren er de gebruikelijke ruiconcentraties op het IJsselmeer (vooral Friese kust) en in het Beneden Rivierengebied. De belangrijke concentratiegebieden laten overal een toename zien. Het aantal ruiers groeide vooral op de Randmeren. In het Beneden Rivierengebied verschuiven de ruiconcentraties van Haringvliet/Volkerakmeer steeds meer naar het Rotterdams havengebied en de Biesbosch.

ZWARTE ZWAAN *Cygnus atratus*
Exoot (Australië)

Deze soort, in veel opzichten de tegenhanger van de overige hier genoemde zwanen, is al enige tijd broedvogel in ons land; in 1998-2000 ging het om 60-70 paren. Tijdens de watervogeltellingen werden maximaal 119 vogels gezien in januari, tijdens de Midwintertelling. Door het jaar heen vormden Volkerakmeer en Markiezaat de belangrijkste pleisterplaatsen, ook tijdens de rui in de nazomer. Andere gebieden waar relatief veel Zwarte Zwanen verbleven, zijn de Polders Oud Mijdrecht, Tholen en de Biesbosch en diverse plaatsen in het rivierengebied.

Figuur 9.22. Verspreiding van de Zwarte Zwaan in Nederland (maximum in oktober t/m maart) in 2000/01.

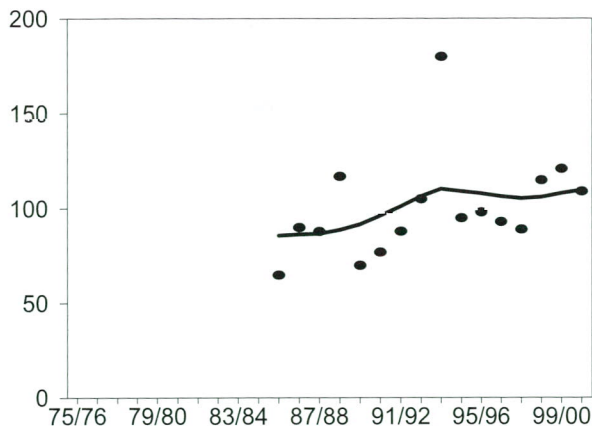
ZWARTHALSZWAAN *Cygnus melanocorypha*
Exoot (Zuid-Amerika)

Ontsnapte vogels werden gezien in de Polder Oud Kamerik (oktober-november: 2), de Sippenfennen (november) en de Brabantse Biesbosch (juli).

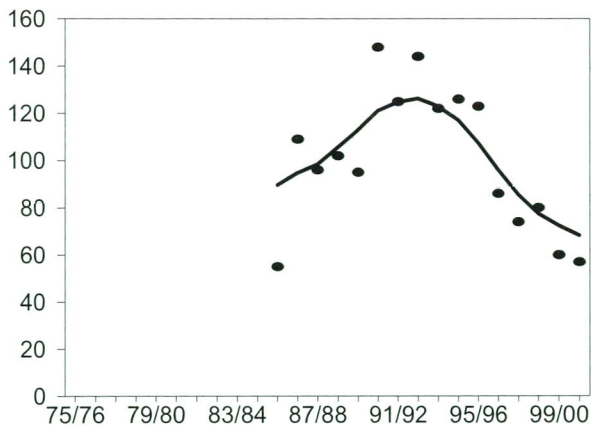
KLEINE ZWAAN *Cygnus bewickii*

In het seizoen 2000/01 verbleven er maximaal 13.800 Kleine Zwanen in Nederland, tegen 12.900 in het vorige seizoen. De voortdurende neergang in het aantal getelde Kleine Zwanen sinds 1995 werd daarmee voor het eerst weer doorbroken. De aankomst uit de broedgebieden was opmerkelijk laat. Half oktober waren nog maar 1000 vogels gearriveerd in het noorden van ons land, minder dan de helft van het aantal dat gemiddeld over de laatste vijf jaar op dat moment aanwezig was. Ook in november bleven de aantallen achter bij die in voorgaande jaren: er werden er maar 6000 geteld. Dit duidt erop dat de Kleine Zwanen in het najaar van 2000, net als in 1998, tijdens de najaarstrek door tegenwind zijn opgehouden. In december was het merendeel van de populatie in West-Europa gearriveerd, en werden in Nederland 12.000 vogels geteld. In januari nam het aantal nog iets toe naar het seizoensmaximum van 13.800, een gemiddeld aantal vergeleken met de afgelopen vijf jaar.

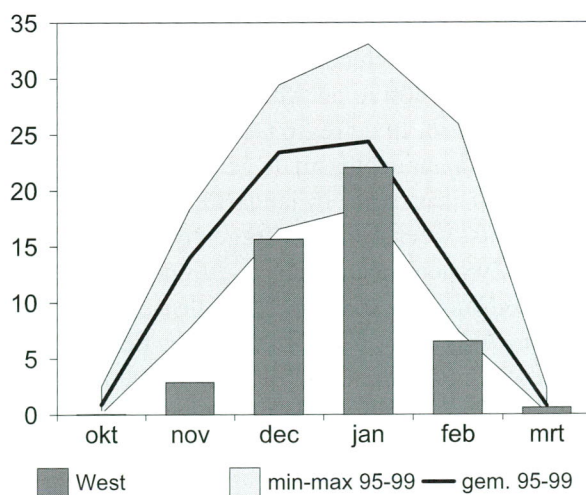
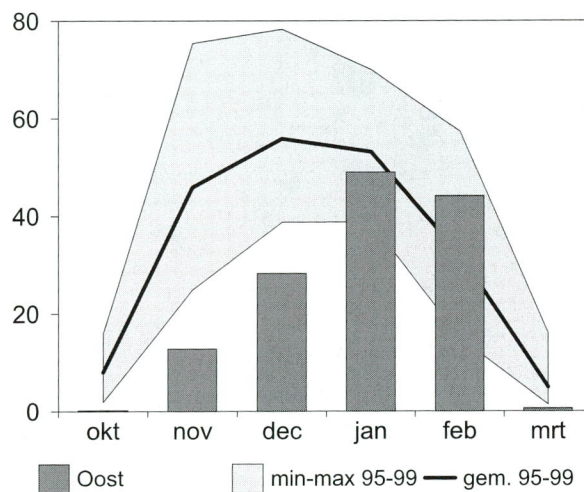
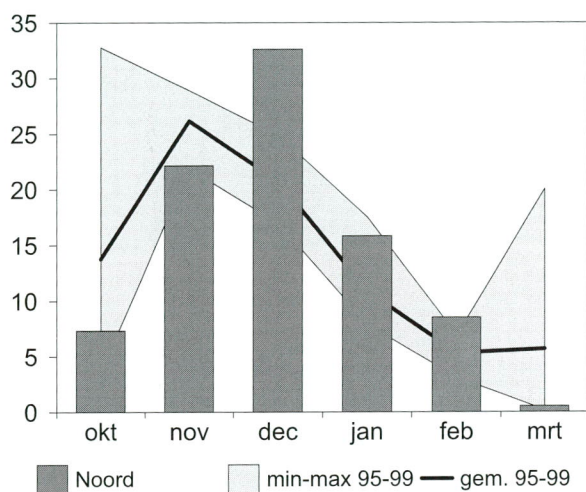
Het vertrek in januari-februari leek iets vertraagd (9600 vogels in februari), maar of dat samenhangt met een noodgedwongen laat vertrek - na een late aankomst in het najaar - is een vraag die nader onderzoek behoeft. In 1998/99 (eveneens een zachte winter) was de aankomst in het najaar ook vertraagd door tegenwind, maar was in februari al een groter aandeel van de zwanen weer vertrokken. Wegtrek in 2001/2002 vond vooral in de loop van februari plaats, en verliep erg snel. In maart werden nog slechts 125 vogels geteld, een aantal dat ver beneden normale maart-aantallen ligt. Het broedsucces overschreed in 2000/2001 voor het eerst in tien jaar weer de 10%. Een jongentelling in november leverde 11% jongen op. Doordat de aankomst erg laat was en in de laatste trekgolven vaak nog veel zwanenfamilies zitten, werd de telling in december nog eens herhaald voor een beter overzicht. Dat leverde een jongenpercentage op van 13%, een getal waar je blij mee kunt zijn

Figuur 9.23. Trend van de Kleine Zwaan in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 3800, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.22$), laatste 10 jaar: stabiel ($r^2=0.00$), bijschatting: gem. 20%.

Figuur 9.24. Trend van de Kleine Zwaan in Oost-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 8900, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.09$), laatste 10 jaar: sterke afname ($r^2=0.88$), bijschatting: gem. 14%.

Figuur 9.25. Seizoensverloop van de Kleine Zwaan in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.26. Verspreiding van de Kleine Zwaan in Nederland in 2000/01.

na tien jaar broed-malaise, maar dat in de jaren tachtig slechts een gemiddelde prestatie zou hebben betekend. Gemiddeld bracht elk succesvol broedpaar (steekproefgrootte 384 families) bijna twee jongen (1,96) mee terug vanuit de toendra, voorwaar een goede score.

Het seizoensverloop verschilde duidelijk per regio. In de regio Noord waren de aantallen in oktober-november en in januari-februari op een gemiddeld niveau vergeleken met de voorgaande seizoenen. In december waren de aantallen er relatief groot, met concentraties van 1500 vogels in Het Bildt (Noord-Friesland) en 1200 in de Wieringermeer, gebieden waar de vogels vooral profiteren van oogstresten op bouwland (suikerbiet en aardappel). In de regio West waren de aantallen in november en december beneden-gemiddeld en alleen in januari lagen ze op een vergelijkbaar niveau als

in voorgaande seizoenen. De concentraties waren in de regio West veel kleiner dan in Noord en Oost: maxima in november van 600 vogels op Noord-Beveland, en in december 500 op Schouwen-Duiveland en 400 in de Alblasserwaard, zijn vermeldenswaard. In de regio Oost bleven de aantallen in het najaar achter bij de gemiddelden over de laatste vijf jaar, maar in januari en februari trokken ze juist weer aan. Hier liggen een aantal voor Kleine Zwanen belangrijke traditionele graslandgebieden langs de Randmeerkust; de aangrenzende polders Arkemheen, Putterpolder en Eempolders herbergden in januari en februari tezamen respectievelijk 2800 en 2600 Kleine Zwanen. De oprukkende stadsuitbreiding van Amersfoort is een reden tot zorg in dit gebied.

Er zijn in Nederland inmiddels 48 gebieden die zich op grond van de 1%-drempel van 170 Kleine Zwanen kwalificeren voor bijzondere bescherming.

Tabel 9.5. Trends van de Kleine Zwaan in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantals indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Polders Harderwijk-Elburg en Veluwemeer	2.100	406	12	g	g	14	10	86-00
Eempolders en Eemmeer	1.900	1.556	1	0	g	15	17	85-00
Oost-Flevoland-noord	1.500	1.125	12	g	0	16	3	85-00
Lauwersmeer, Anjumerkolken en Kollumerland	1.500	916	10	g	g	16	0	85-00
Wieringermeer	1.200	1.182	12	++	++	15	21	85-00
Arkemheen, Putterpolder en randmeren	1.200	1.279	1	g	—	15	9	85-00
Noordoostpolder-west	1.000	210	12	g	—	16	23	85-00
Gronings-Drentse Veenkoloniën	810	254	12	g	g	14	52	86-00
Kamperveen, Polder Oosterwolde en Drontermeer	790	131	2	—	—	16	9	85-00
Schouwen-Duiveland	770	491	1	0	g	16	0	85-00
Noord-Beveland	750	582	12	++	g	16	20	85-00
Texel	740	697	12	++	g	16	0	85-00
Vughtse Gement	660	926	1	++	g	15	5	85-00
Het Bildt	620	1.525	12	++	++	7	7	94-00
IJsseldal Zwolle-Deventer	560	30	12	—	g	16	9	85-00
Alblasserwaard	530	404	1	g	—	16	1	85-00
Maasland Den Bosch-Oss	490	819	2	0	g	16	38	85-00
Oost- en Westdongeradeel	470	627	12	g	g	11	26	89-00
Noordkust Groningen	450	87	11	g	g	12	14	85-00
NW-Overijssel	420	292	1	—	—	14	16	87-00
Staphorsterveld en Haerster- en Gennerbroek	420	227	2	0	—	16	19	85-00
Reeuwijkse Plassen e.o.	400	317	1	++	—	16	15	85-00
Wonseradeel en Workum	360	266	11	x	g	8	10	93-00
Krimpenerwaard	310	168	1	g	g	16	0	85-00
Lopikerwaard	290	120	1	g	g	16	12	85-00
Polders Oudenbosch-Made	290	55	1	g	g	13	34	85-00
Maas Mook-Ammerzoden	290	78	1	0	—	16	1	85-00
Polders Zoetermeer-Alphen aan de Rijn	280	269	1	g	g	16	10	85-00
West-Zeeuwsch Vlaanderen	270	231	2	++	g	16	22	85-00
IJsseldal Zwolle-Ketelmeer	250	193	2	g	g	16	0	85-00
Tull en 't Waal-Schalkwijk	240	49	1	0	—	16	21	85-00
Overflakkee	230	138	1	0	—	16	0	85-00
Biesbosch	230	53	1	g	g	14	22	86-00
Noord-Friesland buitendijks	230	167	11	g	g	14	30	85-00
Afgedamde Maas	210	0		g	g	16	0	85-00
Midden Delfland	200	137	1	g	—	16	6	85-00
Polder Mastenbroek	190	683	2	g	g	16	10	85-00
Land van Maas en Waal	180	26	1	—	—	16	41	85-00
Reitdiepdal	180	423	11	g	g	15	25	85-00
Polders rond Steenbergen	180	186	12	g	g	10	17	85-00
Oost-Flevoland-zuid	170	5	12	g	—	16	8	85-00
Nederrijn Arnhem-Rhenen	170	125	2	g	g	16	0	85-00
Het Binnenveld	170	179	1	x	—	7	33	85-00
Raamsdonk, Heusden e.o.	160	331	2	g	g	16	23	85-00
Vechtpolders	130	180	1	g	g	16	16	85-00
Berge Maas	120	120	1	g	g	15	23	85-00
Zuidlaardermeer e.o.	120	39	11	—	—	16	10	85-00
IJsseldal Zutphen-Deventer	110	6	12	g	g	16	0	85-00
Zuid-Beveland-west	100	85	11	g	g	16	16	85-00
Volkerakmeer	82	8	11	g	g	16	0	85-00
Tjonger- en Lindevallei	81	91	2	g	g	16	52	85-00
IJsseldal Westervoort-Zutphen	77	87	2	—	—	16	0	85-00
Tjeukemeer e.o.	74	0		g	g	13	49	85-00

Tabel 9.5 vervolg. Trends van de Kleine Zwaan in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantals indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Midden-Limburgse Maasplassen	72	77	1	—	—	16	2	85-00
Waal Nijmegen-Tiel	68	40	12	g	g	16	0	85-00
Lepelaarplassen e.o.	67	161	12	g	g	16	1	85-00
Walcheren	62	8	1	—	—	16	14	85-00
Betuwe-oost	58	11	12	x	x	3	12	93-00
Maasdal Well-Mook	56	274	1	—	g	16	4	85-00
Rottige Meenthe	49	45	2	g	g	16	16	85-00
Grevelingen	39	0		g	g	16	0	85-00
Gelderse Poort	37	61	12	—	—	16	11	85-00
Gaasterland en Lemsterland	33	20	2	g	—	15	33	85-00
Kampereiland en Zwarte Meer	32	19	2	g	—	15	7	86-00
Hoek van de Band en kwelder Paesens	31	1	12	g	g	16	0	85-00
Waal Tiel-Zaltbommel	28	12	1	g	g	16	2	85-00
Gooimeer	16	8	10	g	g	15	0	86-00
Nederrijn Rhenen-Wijk bij Duurstede	14	0		g	—	16	5	85-00
Oosterschelde, Mastgat, Krabbekreek, Philipsland	12	49	12	g	g	15	11	85-00
Hoeksche Waard	10	5	11	g	g	16	0	85-00
Veerse Meer	1	0		—	g	16	0	85-00
Oosterschelde-midden	0	0						

Een deel van die gebieden is inmiddels aangewezen als Vogelrichtlijngebied, een deel is dat niet, vooral omdat het hier om agrarische gebieden gaat. Gebieden met een gemiddeld seizoensmaximum van meer dan 1000 Kleine Zwanen, berekend over de periode 1995-2000, zijn de polders tussen Harderwijk en Elburg en het Veluwemeer, polder Arkemheen en Putterpolder, de Eempolders, Lauwersmeer en omgeving, Wieringermeer, Noordoostpolder-west en Oostelijk Flevoland-noord. Negatieve trends op individuele pleisterplaatsen over de periode 1985-2000 zijn zichtbaar in Noordwest-Overijssel en bij het Zuidlaardermeer. Meer recent treedt ook een afname op aan de Noordkust van Groningen, in de Lopikerwaard, bij de Afgedamde Maas en in Het Binnenveld bij

Wageningen. De oorzaken voor de achteruitgang kunnen voor individuele gebieden sterk verschillen. In veel gebieden valt de achteruitgang goed te rijmen met de afname van de Noordwest-Europese populatie. De langjarige trends in de regio's Oost en West volgen deze ontwikkeling eveneens: een toename in de jaren tachtig, en daarna - als gevolg van vele jaren slechte jongenproductie - weer een sterke afname in de jaren negentig. In de regio Noord, waar de Kleine Zwanen in het najaar verblijven op akkerland, ontbreekt een duidelijke trend. Hier lijkt de draagkracht een rol te spelen, met een vast eindpunt in de benuttingsmogelijkheden voor de zwanen, namelijk wanneer de voedselresten op de akkers worden ondergeploegd.

FLUITZWAAN *Cygnus columbianus*

Dwaalgast (Noord-Amerika)

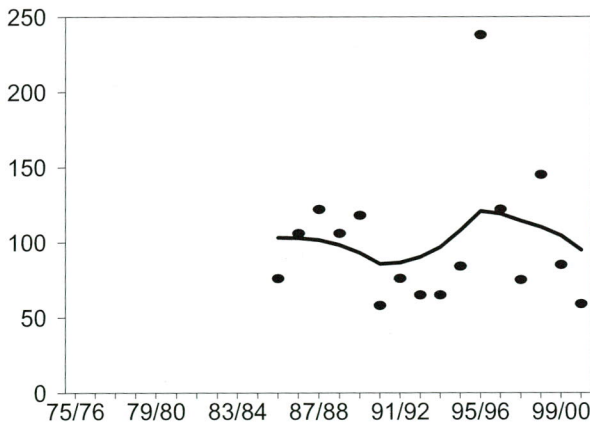
Deze soort, tot voor kort beschouwd als ondersoort van de Kleine Zwaan, overwintert vanaf 1997/98 in het noordelijk deel van de Gronings-Drentse Veenkoloniën; naar wordt aangenomen gaat het steeds om dezelfde vogel (vijfde geval voor Nederland). Op 10 november^o en 17 februari^o werd de vogel in de omgeving van Gieterveen en Gasselternijveen vastgesteld (van der Vliet *et al.* 2001), steeds in een groep Kleine Zwanen.

WILDE ZWAAN *Cygnus cygnus*

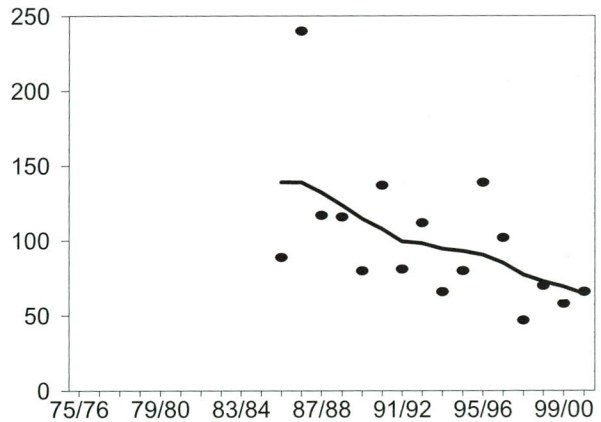
Voor Wilde Zwanen vormt Nederland de zuidgrens van het overwinteringsgebied. Het aantal in ons land kan dan ook sterk variëren (van 1140 in 1997/98 tot 3330 in 1995/96), afhankelijk van het type winter. De piek van 1270 vogels in het seizoen 2000/01 hoort bij de laagste aantallen van de afgelopen acht jaar, maar past in het voor een zachte winter typerende beeld. Bij dit aantal gaat het om slechts 2% van de continentale populatie (door Laubek *et al.* 1999 geschat op *c.* 59.000 vogels). Het belang van ons land voor de Wilde Zwaan ligt dus vooral in het feit dat het kan functioneren als een overloop tijdens strenge winters en in tijden met veel sneeuw in het Oostzeegebied. Op grond van een steekproef onder 413 vogels in diverse gebieden in Nederland was het voor de Wilde Zwaan een gemiddeld broedseizoen (20% eerstejaars, gemiddeld 2,3 jong/paar, *n*=24). De steekproef is evenals in vorige seizoenen te klein om zinnige uitspraken te doen over ontwikkelingen in reproductie. Het seizoenspatroon bleef onveranderd ten opzichte van voorgaande jaren. De eerste vogels werden in oktober geteld in de noordelijke provincies. Tot half december namen de aantallen maar mondjes-

maat toe, om vervolgens in januari snel te pieken. In februari verschoven de aantallen in ons land alweer in noordelijke en oostelijke richting. In de tweede helft van februari werd in heldere nachten boven Lelystad wegtrek van de soort geregistreerd. Half maart waren vrijwel alle Wilde Zwanen weer vertrokken naar de broedgebieden. De grootste aantallen zijn in het seizoen 2000/01 maar kort aanwezig geweest in Nederland.

De grootste concentraties verbleven boven de Grote Rivieren, vooral in Flevoland, de Noordoostpolder en in het westen van Drenthe. Opmerkelijk was het vrijwel ontbreken van Wilde Zwanen in het IJsseldal, in voorgaande jaren nog druk bezocht. Mogelijk heeft dat te maken met het verruigen en daarmee onaantrekkelijk worden van de graslanden als voedselgebied door een veranderd beheer in het kader van "Ruimte voor de rivieren". In Flevoland, waar weer eens een kavel met koolzaad was ingezaaid, bleek duidelijk hoe aantrekkelijk dit gewas als voedselbron is. In de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen werden onveranderd de wortelstokken van riet uitgegraven en gegeten.

Figuur 9.27. Trend van de Wilde Zwaan in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 580, lineaire trend gehele periode: stabiel ($r^2=0.00$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.01$), bijschatting: gem. 19%.

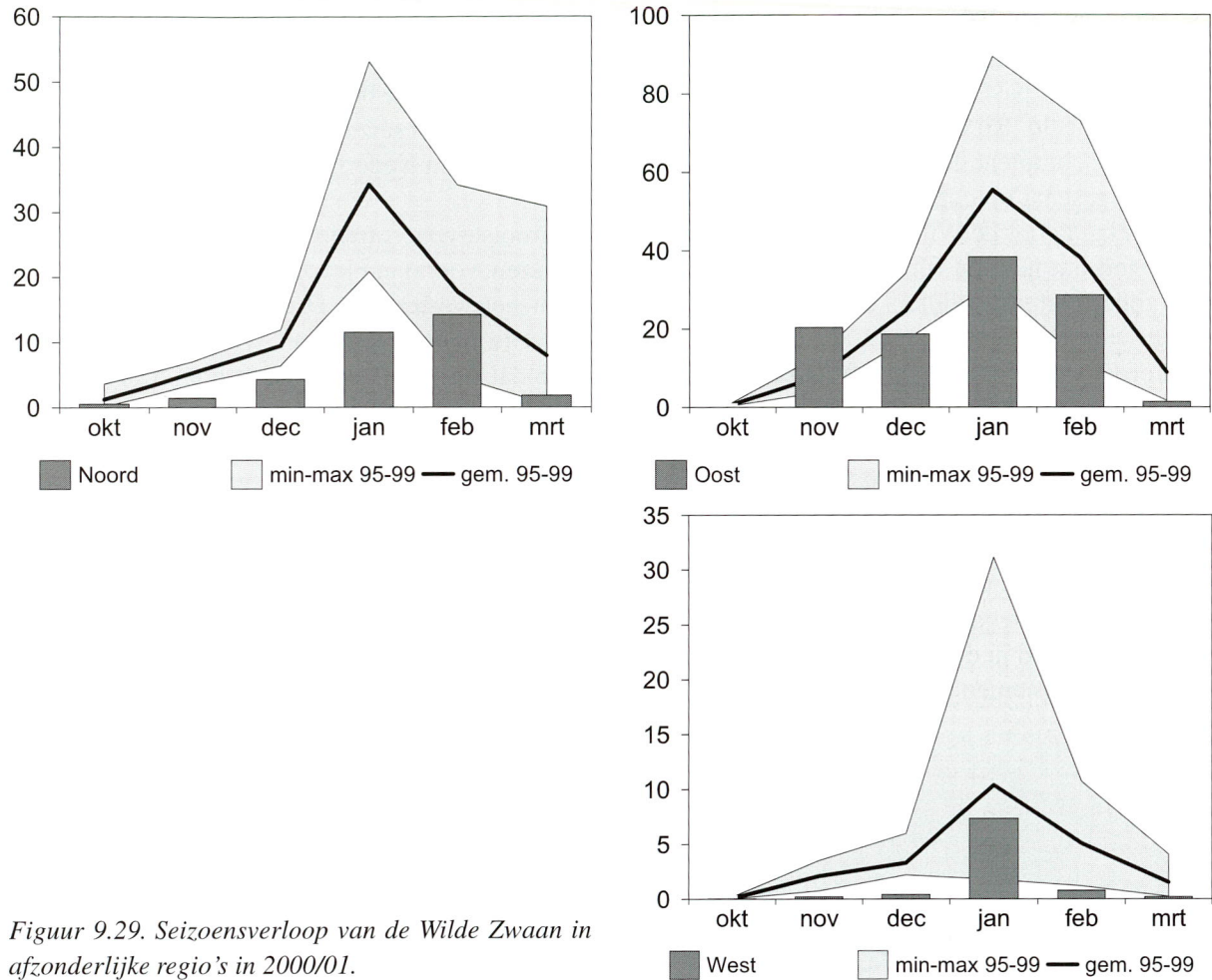
Figuur 9.28. Trend van de Wilde Zwaan in Oost-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 930, lineaire trend gehele periode: afname ($r^2=0.38$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.21$), bijschatting: gem. 5%.

Tabel 9.6. Trends van de Wilde Zwaan in belangrijke gebieden in Nederland.

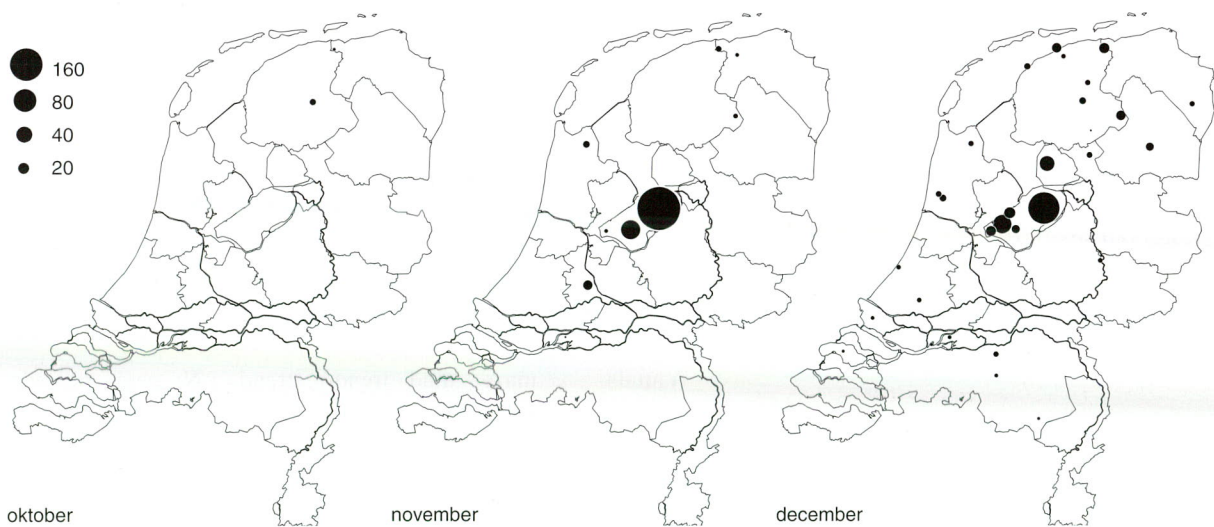
Gebied	Aantal- indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. input	periode
Lepelaarplassen e.o.	140	223	1	g	g	16	2	85-00
Oostvaardersplassen	140	72	12	-	—	16	3	85-00
IJsseldal Zwolle-Deventer	100	30	1	—	g	16	3	85-00
Lauwersmeer, Anjumerkolken en Kollumerland	89	53	1	g	0	16	0	85-00
Nederrijn Arnhem-Rhenen	18	7	1	—	—	16	0	85-00

Door de lage aantallen zijn er momenteel geen gebieden in Nederland die voldoen aan de 1%-drempel voor de Wilde Zwaan. Terugblikkend over een periode van 16 jaar ontstaat de indruk dat de aantallen in Oost- en West-Nederland wat afnemen,

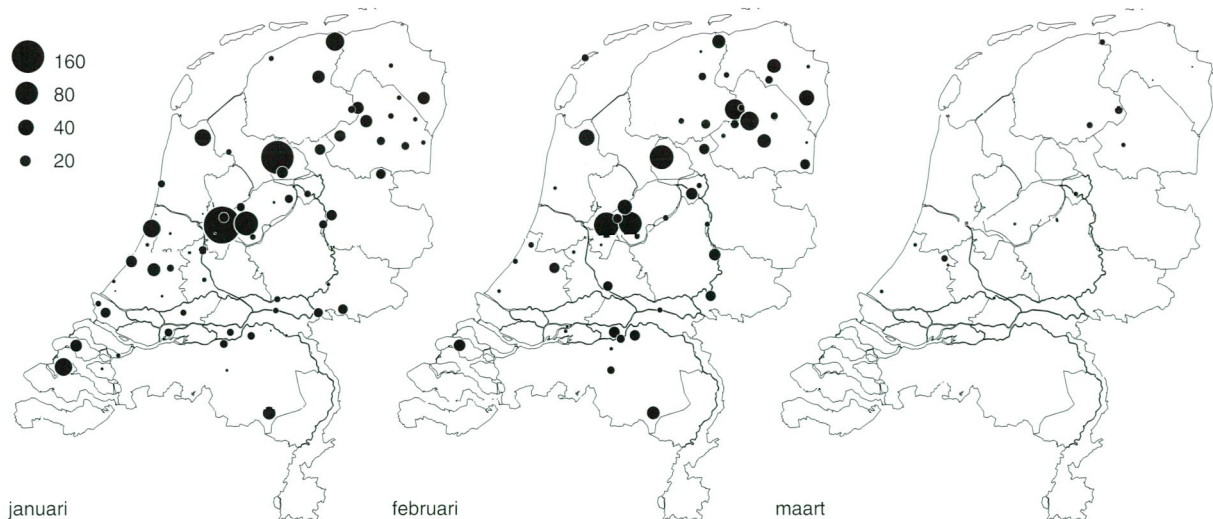
terwijl die in het noorden iets lijken toe te nemen. Waarschijnlijk behoort het noordelijk deel van ons land tot een min of meer vast overwinteringsgebied, en nemen de aantallen elders pas toe in een koude winter.

Figuur 9.29. Seizoensverloop van de Wilde Zwaan in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.30. Verspreiding van de Wilde Zwaan in Nederland in 2000/01 (idem volgende pagina bovenaan).

Figuur 9.30. Verspreiding van de Wilde Zwaan in Nederland in 2000/01.

ZWAANGANS *Anser cygnoides*

Exoot (Oost-Azië)

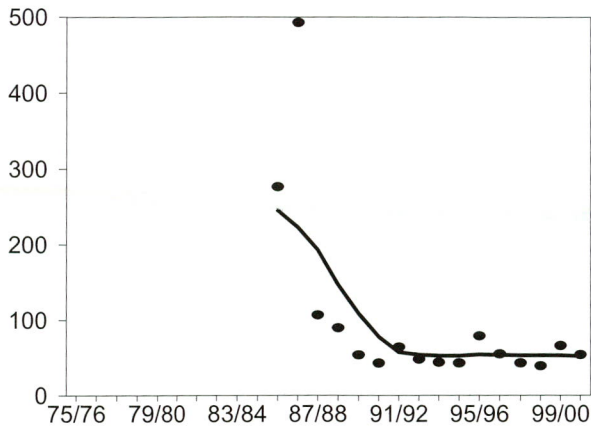
De meeste waarnemingen van deze soort betreffen de gedomesticeerde vorm, ook wel Knobbeltgans genoemd. Grote groepen (tot 52 vogels) werden gedurende de watervogeltellingen langs de Rijn tussen Arnhem en Rhenen aangetroffen. Groepen van enkele tientallen werden verder waargenomen in de Gelderse Poort en langs de Nederrijn/Lek. De vogels verblijven het hele jaar in dezelfde gebieden.

TAIGARIETGANS *Anser fabalis*

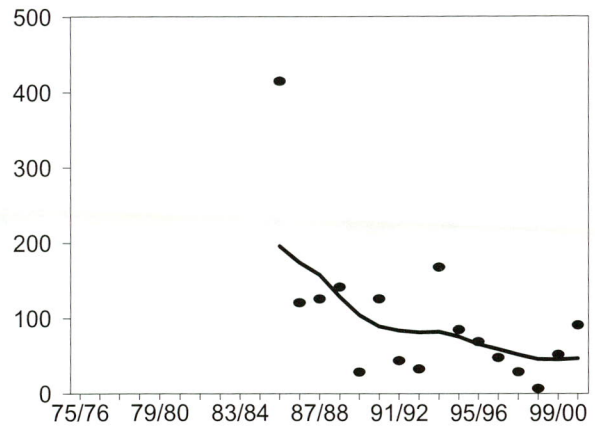
Gedurende de periode 1995-2001 voltrok zich een geleidelijke doch onmiskenbare verandering in de samenstelling van de in Nederland overwinterende populaties van Taiga- en Toendrarietganzen. Bij de Taigarietgans manifesteert dit zich in een sterke toename van het aantal vogels waarvan de snavel een hoofdzakelijk zwarte kleur heeft.

Onder 2792 Taigarietganzen die in de periode 1954-86 in Nederland werden gevangen en geringd, bedroeg het percentage ganzen met een merendeels zwarte snavel slechts enkele procenten en bestond het leeuwendeel van de vogels uit de typische geelbek-vorm (Burgers *et al.* 1991). Tegenwoordig is echter het omgekeerde het geval en wordt de 'Geelbek-fabalis' weinig gesignaleerd, het meest nog op de enkele traditionele pleisterplaatsen in heide- en hoogveengebieden zoals Kampinase Heide, Grote Peel, Dwingelderveld, Fochtelooërveen en op enkele plaatsen langs de Grote Rivieren. Elders wor-

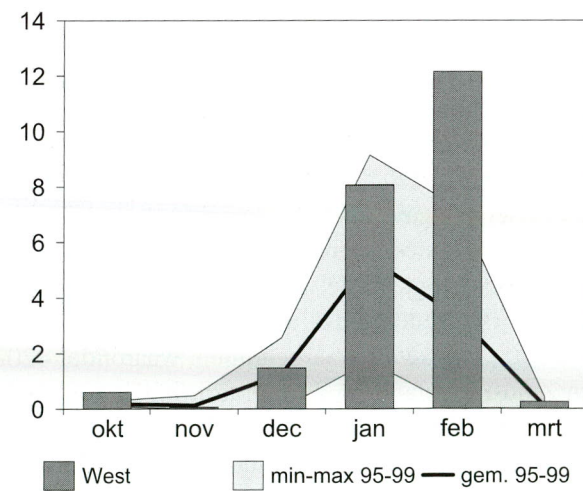
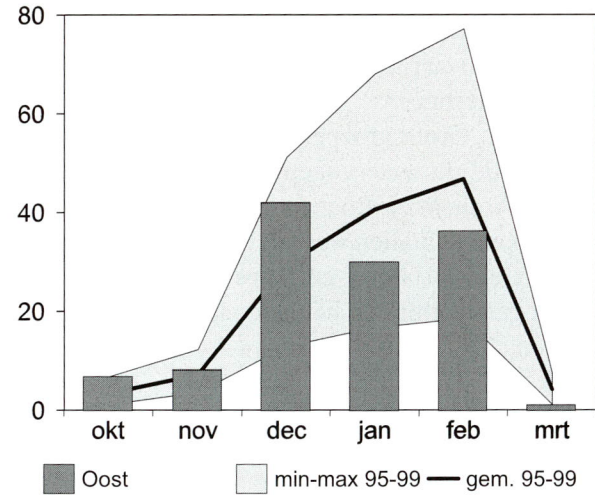
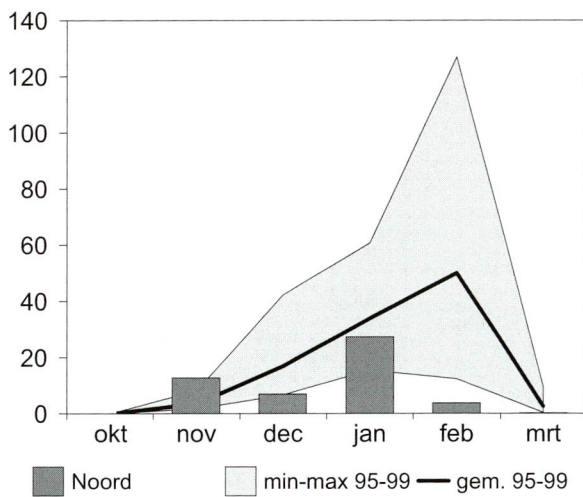
den de groepen pleisterende Taigarietganzen hoofdzakelijk gevormd door vogels met een voornamelijk zwarte snaveltekening. Vermoedelijk behoren deze ganzen tot een relatief oostelijke broedpopulatie die afkomstig is uit het noordwesten van het West-Siberisch Laagland. Dit verklaart ook de gelijkenis van veel van deze ganzen met de West-Siberische taigavorm *A. f. johanseni*, die overigens eveneens in steeds groter aantal tot in West-Europa doordringt. In de winter 2000/01 werden op de diverse Nederlandse pleisterplaatsen ten minste 700 *johanseni*'s waargenomen, waaronder 420 in Zuid-Flevoland op 22 februari (waarnemingen L.M.J. van den Bergh). Het broedsucces van *johanseni* lag met 35% (n=266) duidelijk boven dat van *fabalis*. Naast *johanseni* werden ook driemaal *mid-dendorffi* Taigarietganzen waargenomen, op 9 januari een paar met vier jongen op de Kampinase Heide, op 20 februari een paar op de Asseltse Plas-

Figuur 9.31. Trend van de Taigarietgans in Oost-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 940, lineaire trend gehele periode: sterke afname ($r^2=0.43$), laatste 10 jaar: stabiel ($r^2=0.00$), bijschatting: gem. 21%.

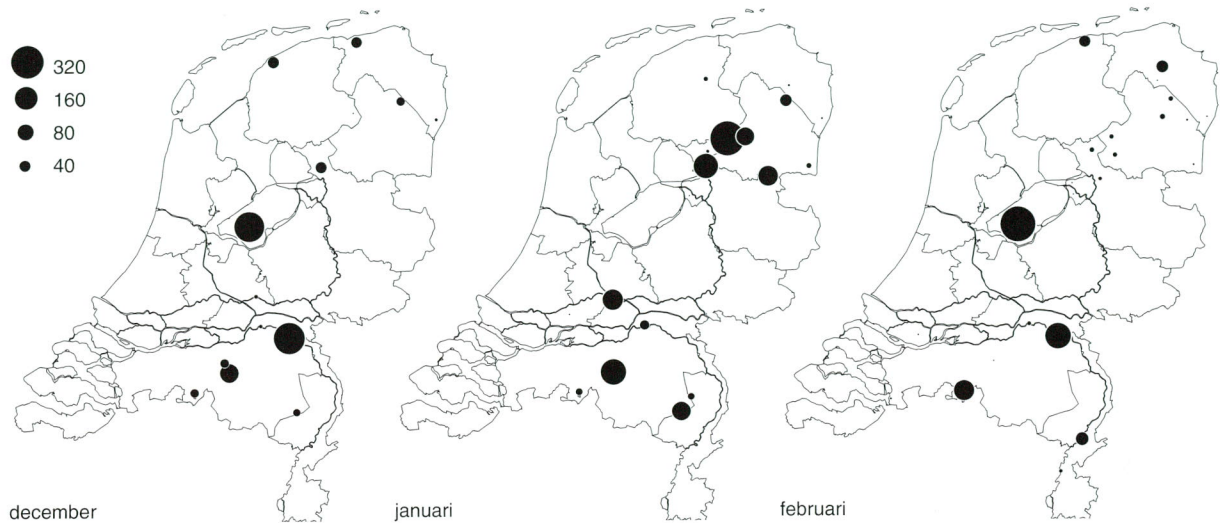
Figuur 9.32. Trend van de Taigarietgans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 110, lineaire trend gehele periode: sterke afname ($r^2=0.32$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.04$), bijschatting: gem. 20%.

Figuur 9.33. Seizoensverloop van de Taigarietgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Tabel 9.7. Trends van de Taigarietgans in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantals- indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Dwingelderveld	2.400	455	1	x	x	8	24	85-00
Kampina e.o.	280	200	1	—	—	15	21	85-00
Gronings Drentse Veenkoloniën	270	49	1	g	g	13	26	85-00
Groote Peel e.o.	91	121	1	—	g	16	13	85-00
Engbertsdijksvenen e.o.	66	0		—	g	16	14	85-00
Betuwe-oost	55	0		x	x	6	36	86-00
IJsseldal Zwolle-Deventer	52	0		g	g	14	34	85-00
Amsterdamsche en Schoonebeker Veld	42	9	1	x	g	6	6	95-00
Staphorsterveld en Haerster- en Gennerbroek	9	5	2	—	g	16	44	85-00
Polder Mastenbroek e.o.	0	0						
Rechterensche Veld en Dalmsholte	0			x	x	4	53	86-91
Het Binnenveld	0	0		x	x	6	50	89-00

Figuur 9.34. Verspreiding van de Taigarietgans in Nederland in 2000/01.

sen in Midden-Limburg en op 21 februari 4 exemplaren op de Bleeke Heide bij Chaam (waarnemingen L.M.J. van den Bergh).

De eerste Taigarietganzen verschenen in oktober, toen een groepje van 50 vogels werd gezien bij Almere. Kleinere aantallen werden op dat moment gesignaleerd in de Midden-Brabantse pleisterplaatsen, op de Bleeke Heide bij Chaam en bij Biezenmortel-Helvoirt. Vermoedelijk mede als gevolg van winterse koude in Noordoost- en Midden-Europa werden er in Nederland gedurende het seizoen 2000/01 aanzienlijk méér Taigarietganzen geteld dan gebruikelijk is in een vrij zachte winter. Het maximale aantal van 2900 vogels werd rond het midden van januari geteld, terwijl dit normaliter pas in de maand februari het geval is. Rond midden februari kwam het landelijke cijfer echter

slechts op 1800 exemplaren uit. Helaas gelukte het in Nederland slechts om een kleine steekproef te nemen van het jongenpercentage, dat uitkwam op 27% (n=130). Gedurende de eerste helft van november 2000 werd in het noordwesten van Polen en op verschillende plaatsen in Mecklenburg-Vorpommern (Duitsland) onder 2042 gecontroleerde Taigarietganzen 24% eerstejaarsvogels vastgesteld, dus vrijwel overeenkomstig de kleine steekproef in ons land.

Er mag worden aangenomen dat Taigarietganzen in Nederland hier en daar over het hoofd worden gezien, zeker nu veel vogels niet meer herkenbaar zijn op grond van hun snavelkleur. Zowel op de vaste pleisterplaatsen als op minder gebruikelijke pleisterplaatsen dienen waarnemers hier alert op te zijn. Doordat met name de populatie van de westelijke *fabalis* onder zware druk staat en de to-

tale omvang inmiddels mogelijk is gedaald tot beneden de 80.000 individuen, is het ook van groot belang dat er goede tellingen beschikbaar zijn over de verspreiding van deze vogels gedurende het winterhalfjaar.

Grotere groepen Taigarietganzen werden in de winter 2000/01 onder andere gesignaleerd in het Maasland beoosten 's Hertogenbosch (870), in en rond

het Dwingelderveld (455) en het Fochteloërveen (400), in Zuidelijk-Flevoland (370), rond de Kampinase Heide (200), in Het Bildt (141), bij Chaam-Ulicoten (127), rond de Groote Peel (121) en in het Maasplassengebied van Midden-Limburg (107). In de meeste gevallen gaat het hier om de traditionele pleisterplaatsen.

TOENDRARIETGANS *Anser serrirostris*

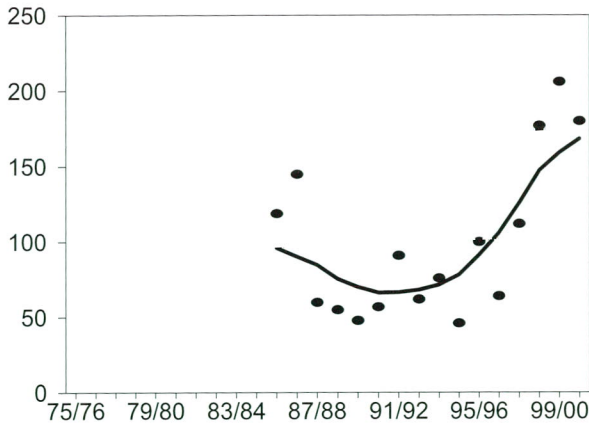
Sinds enkele jaren is er een stijgende trend waarneembaar in het aantal Toendrarietganzen dat de winter in Nederland doorbrengt. Dit is vooral een gevolg van een verlegging van het zwaartepunt van de herfstverspreiding van deze vogels, die ertoe leidt dat steeds grotere aantallen zich in de maanden oktober en november concentreren in een aantal gebieden in Polen en Oost-Duitsland. Deze ontwikkeling gaat ten koste van het aantal ganzen dat gedurende de herfst het Pannonische gebied van Hongarije, Oostenrijk, Slowakije en Kroatië bezoekt (van den Bergh 1999). Dit heeft ertoe geleid, dat er tegenwoordig in de herfst meer dan 500.000 vogels van de vorm *rossicus* in het zuiden en westen van Polen, en verspreid in het oosten van Duitsland verblijven (L.M.J. van den Bergh in voorbereiding). Een groeiend aantal daarvan trekt later in het seizoen westwaarts en bereikt West-Europa, waaronder ons land. Doordat een groot deel van de ganzen vanuit West-Europa later in de winter alsnog naar Zuidoost-Europa (Pannonische gebied) trekt, kan er vanaf de tweede helft van januari op veel Nederlandse pleisterplaatsen reeds een sterke vermindering van het aantal worden geregistreerd (van den Bergh 1984, van den Bergh & Philippina 1985). Het februaricijfer valt dan ook steevast lager uit dan het aantal dat rond half januari aanwezig is.

De eerste groepen Toendrarietganzen verschenen in 2000/01 reeds in oktober, zij het op een beperkt aantal pleisterplaatsen en in aantallen van doorgaans niet veel meer dan enkele tientallen tot een honderdtal vogels. De sterke toename in de eerste helft van november wordt weerspiegeld in een aantal van 29.000 vogels rond het midden van de maand. De omvangrijkste concentraties lagen in de Gronings-Drentse Veenkoloniën (4900), het Reitdiepgebied bij het Lauwersmeer (3300) en in het westen van de Noordoostpolder (2100). Ook in het zuidoosten van Nederland verschenen toen

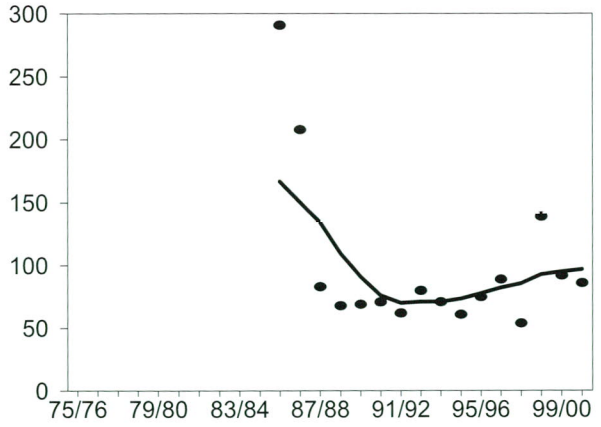
redelijke aantallen, getuige de 1280 exemplaren in de Groote Peel. In december bleken de aantallen gestegen tot bijna 90.000. Deze toename zette door in januari en leidde tot een midwintercijfer van 122.000, wat niet wezenlijk afwijkt van januari 2000 (115.500).

Sterke concentratievorming trad in januari 2001 op in de Veenkoloniën (21.700), rond het Fochteloërveen (9300), op Overflakkee (7400) en Schouwen-Duiveland (7000), in het Dwingelderveld (6300), in Noordwest-Overijssel (5700), in de Groote Peel (5400), in het Bargerveen (4900), in de Wieringermeerpolder (4800), in het Maasdal tussen Well en Mook (4000), in de polder Eyerland op Texel (3700), in oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen (3200), in de polder Zuidelijk-Flevoland (3000) en in de polders rond Steenberg (2600). In februari waren de grote concentraties veelal verdwenen en was het aantal afgenomen tot 53.000, met Dwingelderveld (8100), Schouwen-Duiveland (5900), de Veenkoloniën (5100), de Groote Peel (4900) en Zuidelijk Flevoland (3600) als belangrijkste gebieden. Rond het midden van de maand maart behoren Toendrarietganzen van de vorm *rossicus* ons land reeds verlaten te hebben, maar desondanks werden er ruim 7400 geteld, waarvan een deel zelfs tot de laatste dagen van die maand aanwezig bleef.

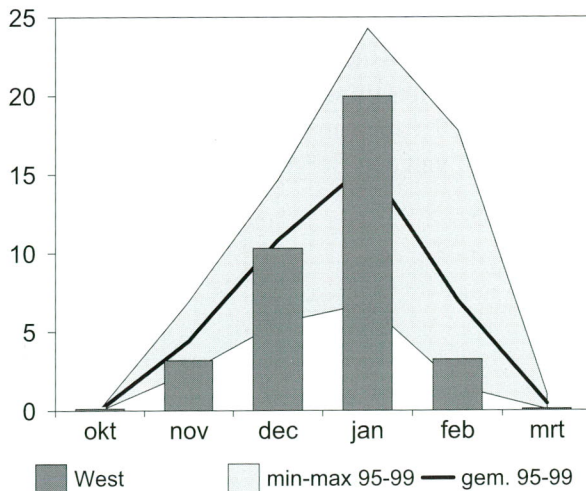
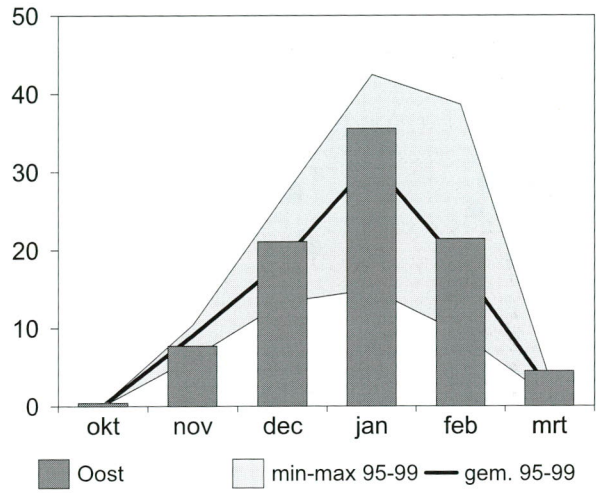
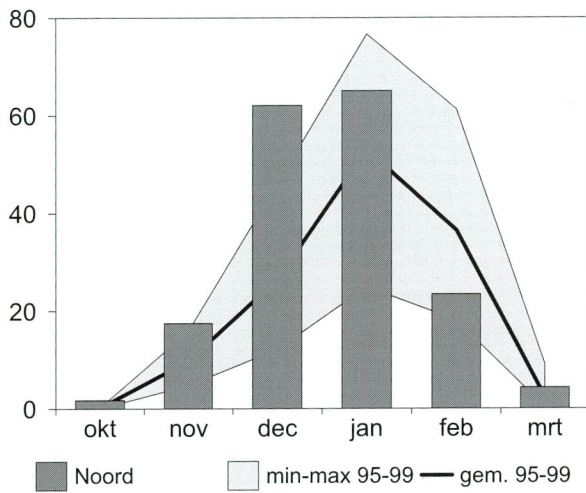
Het reproductiesucces van de in Nederland overwinterende *rossicus*-populatie was, evenals in het seizoen 1999/2000, aan de lage kant. Onder 13.662 gecontroleerde vogels werden namelijk slechts 15% jongen aangetroffen. Dit is lager dan in het Pannonische gebied (23%, n=4649), het zuiden van Polen (24%, n=2415) en het westen van Polen en oosten van Duitsland (20%, n=13.344). De naar West-Europa doortrekkende ganzen representeren dus een populatiegroep met de laagste jongenpercentages, hetgeen ook reeds eerder werd vastgesteld (L.M.J. van den Bergh in voorbereiding). Van de Toendrarietganzen die in Nederland werden

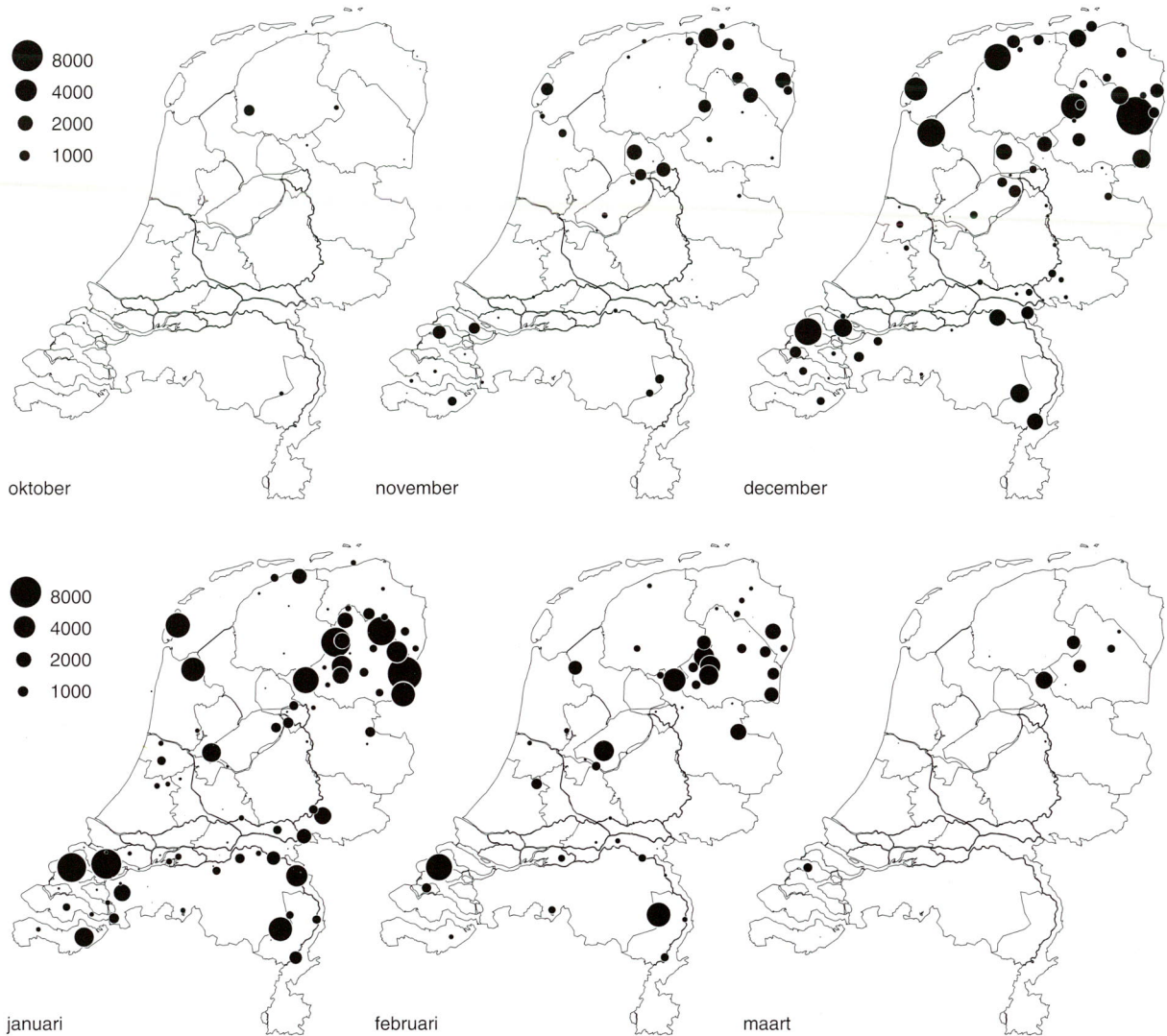
Figuur 9.35. Trend van de Toendrarietgans in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 46.000, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.20$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.58$), bijschatting: gem. 24%.

Figuur 9.36. Trend van de Toendrarietgans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 14.000, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.13$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.24$), bijschatting: gem. 12%.

Figuur 9.37. Seizoensverloop van de Toendrarietgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.38. Verspreiding van de Toendrarietgans in Nederland in 2000/01.

geteld, behoorden naar schatting 6000-8000 tot de Oost-Siberische vorm *A. s. serrirostris* (L.M.J. van den Bergh ongepubl.). Deze lijkt sinds de winter van 1995/96 in aantal toe te nemen in Nederland. Grotere aantallen werden opgemerkt bij Echt in Limburg (472 op 1 maart), in Zuidelijk-Flevoland (500 op 5 maart), de Kaliwaal bij Boven-Leeuwen (430

op 8 maart), Polder Groot-Mijdrecht (c. 200 op 18 maart), Fochteloërveen (ruim 2000 op 21 maart) en de Engbertsdijksvenen (700-760 tussen 10-27 maart). Het broedsucces van *serrirostris* bedroeg 24% (n=363), iets minder dan de 29% in een steekproef van 427 vogels in Midden-Europa in het na-jaar (L.M.J. van den Bergh, ongepubl.).

Tabel 9.8. Trends van de Toendrarietgans in belangrijke gebieden in Nederland.

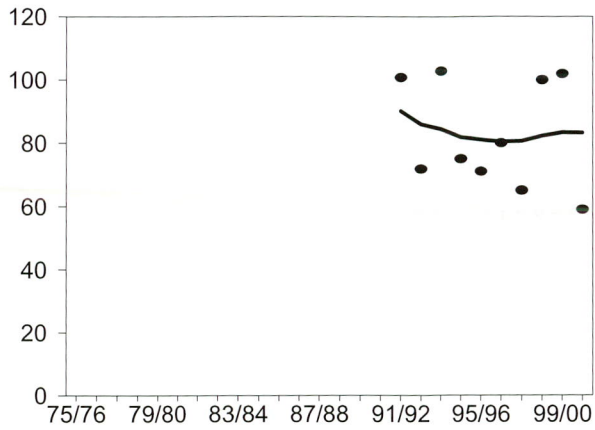
Gebied	Aantals- indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Gronings-Drentse Veenkoloniën	26.000	21.707	1	g	++	15	34	85-00
Dwingelderveld	12.000	8.141	2	x	x	8	32	85-00
Noordoostpolder-west	8.600	2.240	12	g	g	16	15	85-00
Groote Peel e.o.	6.500	5.416	1	g	0	15	11	85-00
Wieringermeer	5.900	6.600	12	0	g	16	7	85-00
Schouwen-Duiveland	5.700	7.011	1	++	++	16	0	85-00
Fochtelooërveen	4.700	9.260	1	g	g	16	10	85-00
Texel	4.000	5.159	1	++	g	16	0	85-00
NW-Overijssel	2.800	5.724	1	g	g	15	12	85-00
Overflakkee	2.500	7.386	1	+	++	16	0	85-00
Oost-Flevoland-noord	2.500	2.175	12	0	g	16	14	85-00
Polders rond Steenberg	1.800	2.620	1	g	g	15	27	85-00
Oost- en Westdongeradeel	1.700	2.030	1	g	++	10	25	89-00
Maas Mook-Ammerzoden	1.600	1.651	1	g	++	16	0	85-00
Noord-Beveland	1.600	1.200	12	0	g	16	3	85-00
Midden-Limburgse Maasplassen	1.400	2.350	12	g	g	16	1	85-00
Gelderse Poort	1.400	1.912	1	—	g	16	4	85-00
Zuid-Beveland-west	1.200	600	12	g	++	16	8	85-00
Zuid-Beveland-oost	950	1.107	1	g	++	16	29	85-00
Betuwe-oost	660	692	1	—	g	8	39	85-00
Wouwse Plantage e.o.	630	0		0	x	9	80	85-00
West-Zeeuwsch Vlaanderen	600	226	1	—	g	16	13	85-00
Oost-Flevoland-zuid	530	4	1	—	g	16	14	85-00
IJsseldal Zwolle-Deventer	380	274	12	—	g	15	26	85-00
Zuid-Flevoland-zuid	370	0		g	g	16	19	85-00
Tull en 't Waal-Schalkwijk	220	50	1	g	g	16	28	85-00
IJsseldal Westervoort-Zutphen	160	708	1	—	g	16	0	85-00
Staphorsterveld en Haerster- en Gennerbroek	130	226	1	g	g	16	25	85-00
Grevelingen	15	60	10	—	g	16	0	85-00
Gaasterland en Lemsterland	9	1	12	—	—	8	10	91-00

KLEINE RIETGANS *Anser brachyrhynchus*

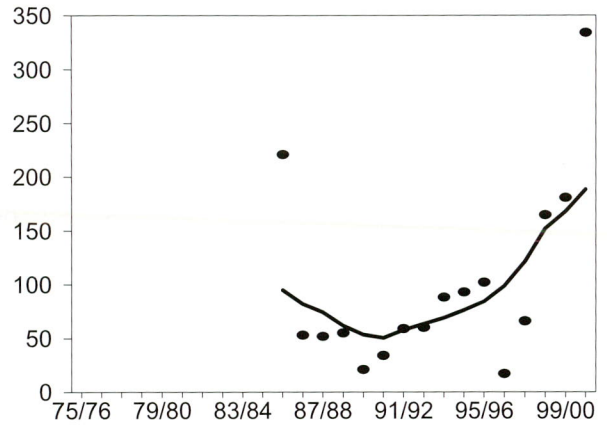
De populatiegrootte van de Kleine Rietgans, die onder andere in Nederland overwintert en op Spitsbergen broedt, werd in het najaar van 2000 geschat op 33.000 individuen (National Environmental Research Institute [NERI] Kalø & F.Cottaar, ongepubliceerd). Daarmee lijkt de populatie iets af te nemen, mede door matige (1998 en 1999) en slechte (2000) broedseizoenen waardoor de jongenproductie te laag was om voor sterfte te compenseren. De populatiegrootte lijkt nu weer op het aantal van de begin jaren negentig te zitten (Madsen *et al* 1999). Het constant aftasten van mogelijkheden om noordelijker gelegen overwinteringsgebieden te benutten, werd dit jaar weer eens bevestigd. Tijdens internationale tellingen begin november werden opmerkelijk lagere aantallen Kleine Rietganzen in Zuidwest-Friesland gevonden. Enkele duizenden

vogels waren achtergebleven in het westen van Denemarken, waar door geringe sneeuwval voldoende voedsel beschikbaar bleef. Nog opmerkelijker was dat voor het eerst ook in Zuid-Noorwegen enkele duizenden vogels bleven pleisteren (en daar tot ver in de winter bleven). Blijkens aflezingen van gemerkte vogels kwamen ze ook later in de winter niet meer naar ons land, maar voegden ze zich bij de resterende vogels op de voorjaarspleisterplaatsen in Denemarken. De Kleine Rietgans had in 2000 een slecht broedseizoen, met 5% eerstejaars vogels (n=9144) en een gemiddelde familie-grootte van 1,8 (n=113, NERI Kalø & F. Cottaar, ongepubliceerd).

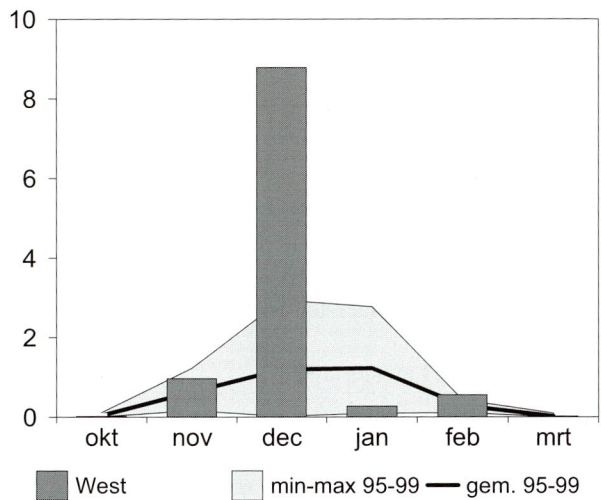
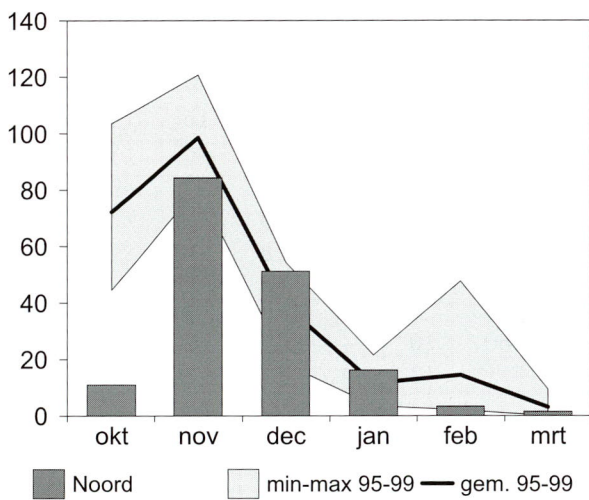
De aankomst van de eerste vogels in Zuidwest-Friesland was dit najaar, vergeleken met de afgelopen jaren, normaal. Over langere termijn bezien

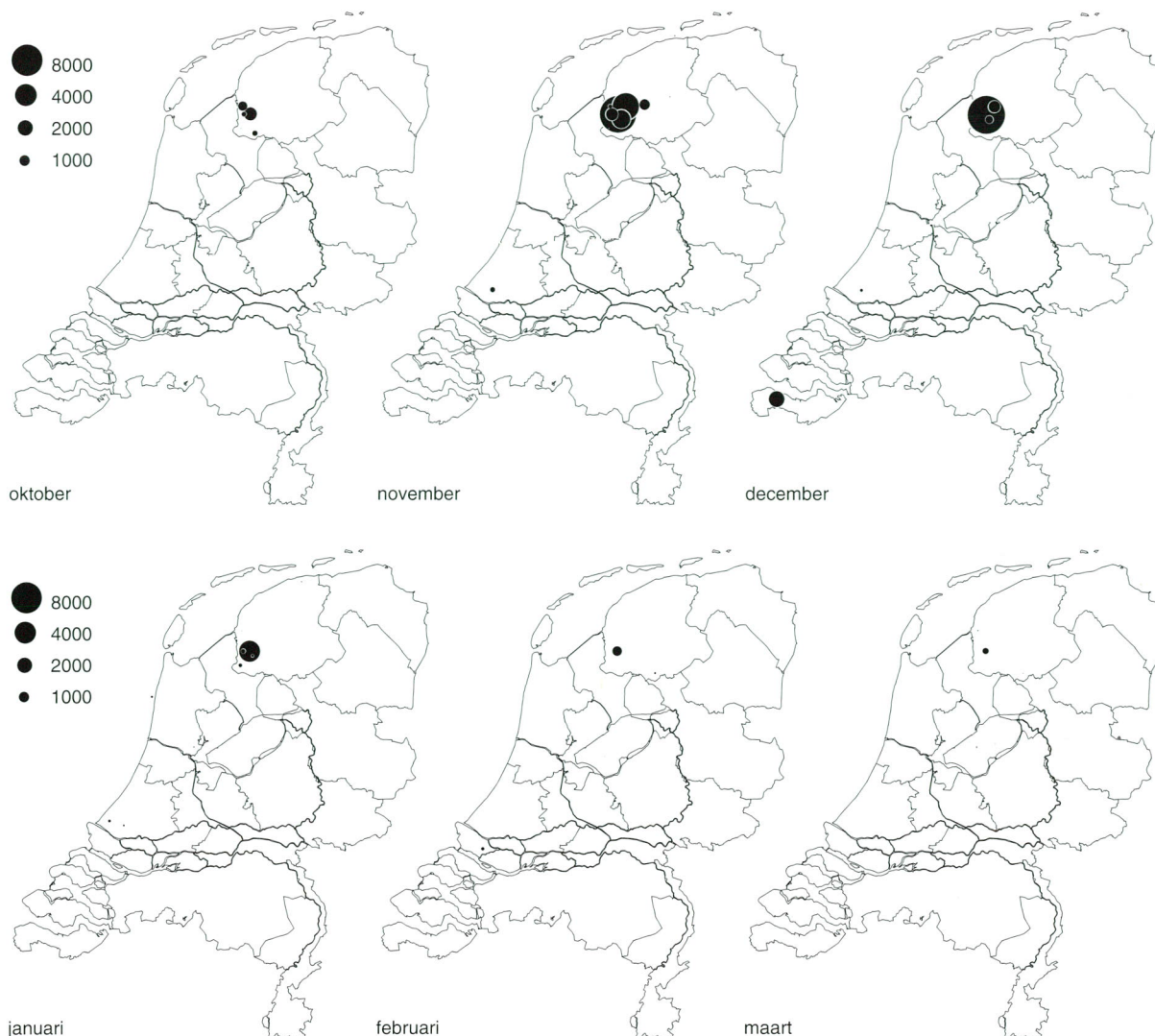
Figuur 9.39. Trend van de Kleine Rietgans in Noord-Nederland in 1991-2000. Gem. maximum: 26.000, lineaire trend in deze periode: geen ($r^2=0.54$), bij-schatting: gem. 23%.

Figuur 9.40. Trend van de Kleine Rietgans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 440, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.13$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.29$), bij-schatting: gem. 7%.

Figuur 9.41. Seizoensverloop van de Kleine Rietgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.42. Verspreiding van de Kleine Rietgans in Nederland in 2000/01.

is sprake van een verlating ten opzichte van begin jaren negentig. Eind september werden de eerste groepen op de bekende aankomstplekken waargenomen (6 op de Steile Bank en 100 in de Workumerwaard; Trinus Haitjema). Op 1 oktober werd de eerste groep in het binnenland gezien, in de omgeving van Sandfirden (550; Sytse Terpstra). In de loop van de volgende dagen kwamen enkele duizenden vogels aan. Half oktober werden 2700 vogels geteld, wat vermoedelijk een onderschatting is. Door de beperkte verspreiding en frequente verplaatsingen van deze soort, en doordat de tellingen niet volledig simultaan plaatsvinden, is het lastig een helemaal correct beeld van het precieze voorkomen te krijgen. Het aantal van 22.500 tijdens de november-telling mag echter worden beschouwd als goede benadering van de werkelijkheid. Dit

aantal, tevens het maximum in 2000/01, ligt lager dan gebruikelijk in de afgelopen jaren, waarbij de korte verblijftijd van piekaantallen meespeelt, net als de eerder gesignaleerde tendens om steeds noordelijker te overwinteren. In de loop van november vonden de eerste verplaatsingen plaats richting de kustpolders van België en namen de aantallen af tot 16.000 midden december. Vanaf eind december vonden de eerste trekbewegingen richting Denemarken plaats. In januari en februari namen de aantallen bij ons verder af; terwijl die op de Deense voorjaarspleisterplaatsen op volle sterkte kwamen. De meeste in België overwinterende Kleine Rietgans zijn (op grond van waarnemingen aan gemerkte individuen) vrijwel direct naar Denemarken gevlogen, en deden Zuidwest-Friesland, behoudens enkele honderden vogels, niet meer aan.

Als pleisterplaats blijft de omgeving van de Oudegaasterbrekken onovertroffen. Er werden hier gemiddeld niet minder dan 20.000 Kleine Rietganzen geteld. De Oudegaasterbrekken zijn tevens de belangrijkste slaapplekken voor Kleine Rietganzen in Friesland (Kleefstra 2001a). Kleinere aantallen verblijven in de omgeving van de Fluessen en het Heeger- en Sloterveer (tot 7200) en in Wonseradeel en rond Workum (tot 3300). Kleine aantallen deden zoals gebruikelijk het Midden-Delfland aan. Nieuw was het verschijnen van 2180 Kleine Rietganzen in Zeeuws-Vlaanderen in december. Waarschijnlijk gaat het hier om een uitbreiding van de

Belgische pleisterplaatsen in de omgeving van Damme of de Oostkustpolders, een ontwikkeling om de komende jaren in de peiling te houden. Buiten de reguliere tellingen om werden enkele opvallende groepen buiten het normale verspreidingsgebied gemeld, zoals 65 in Waterland (Wim Tijssen), 60 in de Emmapolder in Groningen (Bart-Jan Prak) en 53 in de omgeving van Stevensweert, Limburg (grootste groep ooit voor Limburg; med. Ran Schols). Vooral die laatste groep is opmerkelijk omdat dit gebied - in tegenstelling tot de andere plekken - ver buiten de trekroute ligt.

Tabel 9.9. Trends van de Kleine Rietgans in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantalsindicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Oudegaasterbrekken e.o.	20.000	16.920	11	g	g	12	26	87-00
Fluessen-Heegermeer-Sloterveer e.o.	7.800	2.750	11	—	g	14	26	85-00
Wonseradeel en Workum	3.100	1.474	11	x	g	8	14	87-00
Koevordermeer e.o.	1.400	0	—	—	—	12	19	85-00
Gaasterland en Lemsterland	1.200	272	10	—	g	11	17	86-00
Sneekerveer e.o.	770	1.000	11	0	0	9	11	91-00
Greidhoek-oost	0	0	—	—	—	6	33	95-00

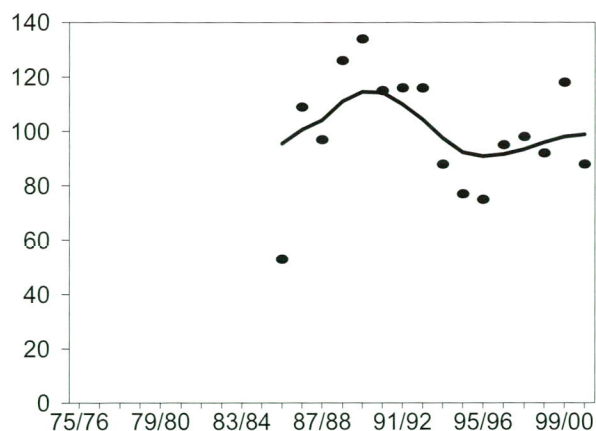
KOLGANS *Anser albifrons*

Hoewel het aantal Kolganzen dat al in oktober aanwezig was de gemiddelde seizoensmaxima van de jaren zestig evenaarde (!), stagneerde de trend van steeds vroegere aankomstdata in 2000/01. In november 1999 was al 73% van het winterbestand in Nederland gearriveerd (481.000 vogels), in november 2000 ging het om 'slechts' 40% (242.000). Pas in december trok het aantal verder aan (489.000) om zoals gebruikelijk in januari het seizoensmaximum te bereiken (601.000). Dat aantal lag op een wat lager niveau dan we de afgelopen seizoenen gewend waren, terwijl juist veel vogels te verwachten waren omdat vanaf eind december grote delen van Oost-Europa met een langduriger sneeuwdek te maken kregen. Debet aan het relatief kleine aantal is het slechte broedseizoen, met 13% eerstejaars vogels (steekproef 20.018 vogels in november-januari). Het aandeel eerstejaars behoorde tot de laagste in de afgelopen tien jaar, en lijkt onderdeel van een trend naar een lagere reproductie op langere termijn. Wegtrek vond plaats vanaf januari, en in maart waren de meeste concentraties opgelost. Ondanks een vroegere aankomst, vertrekken

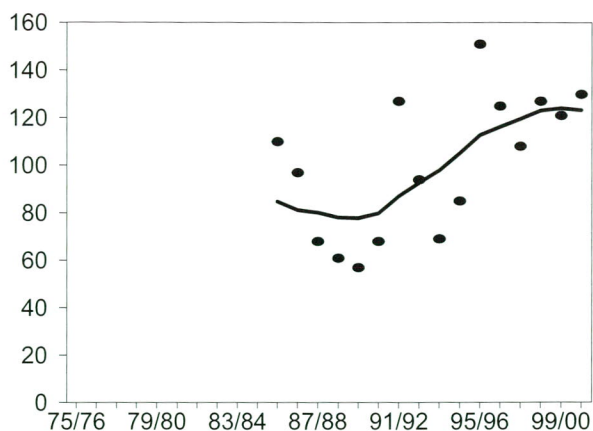
Kolganzen gemiddeld genomen nog altijd op ongeveer het gebruikelijke moment, al lijkt er wel een tendens herkenbaar naar een vroeger vertrek, in februari.

De verspreiding over het land verschilde nogal door het seizoen heen. In november zat ruim de helft van de Kolganzen (53%) in Friesland, met eveneens belangrijke concentraties bij de Oostvaardersplassen en in de Gelderse Poort. In december namen de aantallen in Friesland verder toe, en werden Kolganzen ook talrijker langs de Grote Rivieren. In januari lag het zwaartepunt van de verspreiding in het rivierengebied, met kleinere concentraties in Zuidwest-Nederland en Limburg (6400 op de Midden-Limburgse Maasplassen). Tijdens de wegtrek bleven in Friesland relatief veel vogels pleisteren, evenals langs de rivieren; dit laatste is opmerkelijk, want gewoonlijk vertrekt de massa er in januari.

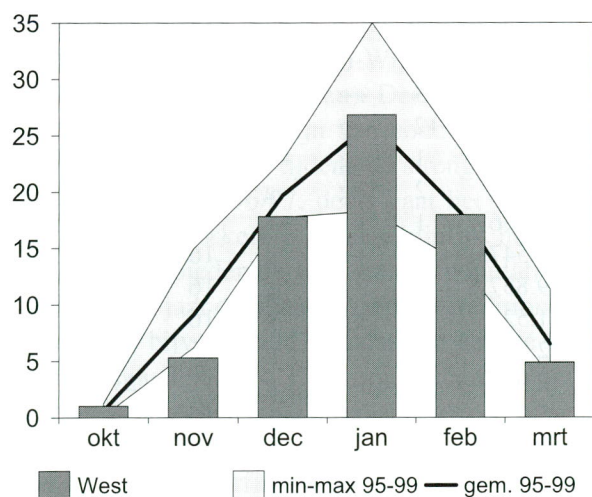
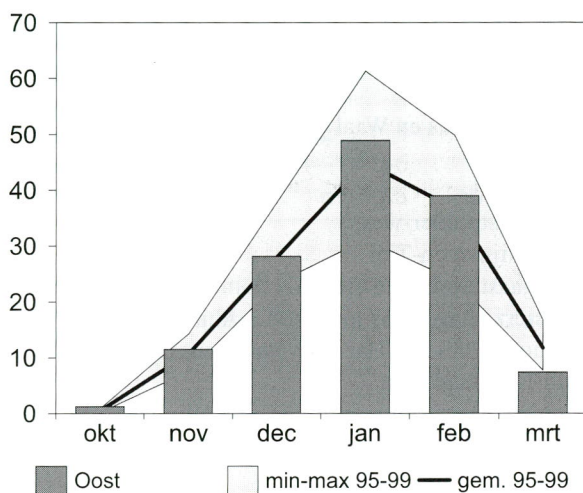
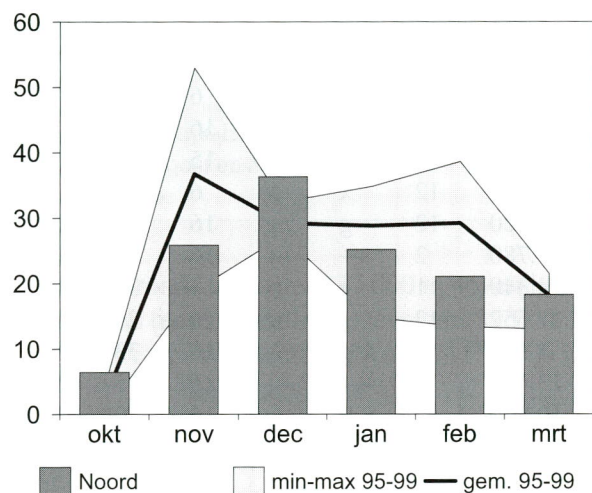
In 2000/01 verbleven grote aantallen Kolganzen in de Gelderse Poort (57.000 in januari), in het IJsseldal tussen Westervoort en Zutphen (50.000

Figuur 9.43. Trend van de Kolgans in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 240.000, lineaire trend gehele periode: stabiel ($r^2=0.00$), laatste 10 jaar: stabiel ($r^2=0.02$), bijschatting: gem. 25%.

Figuur 9.44. Trend van de Kolgans in Oost-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 270.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.33$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.19$), bijschatting: gem. 14%.

Figuur 9.45. Seizoensverloop van de Kolgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.46. Verspreiding van de Kolgans in Nederland in 2000/01.

DWERGGANS *Anser erythropus*

Het aantal Dwergganzen dat in de winter van 2000/01 in Nederland overwinterde, lag rond de 70-85 (schatting op grond van de maandelijkse tellingen en losse waarnemingen). Deze dieren zijn voornamelijk afkomstig uit Zweden, uit het herintroductieprogramma waarbij Brandganzen als pleegouders fungeren, en waarmee ze gezamenlijk in Nederland overwinteren (von Essen 1991, 1999). Gekleurde projectvogels en hun nazaten nemen dan ook een groot deel van de waarnemingen voor hun rekening; in 2000/01 ging het om ten minste 41 vogels (B. Fagerström). Soms duiken echter ook Finse Dwergganzen in Nederland op (waarnemingen van halsbanden), terwijl ongeringde vogels mogelijk afkomstig zijn van de restpopulatie in

Scandinavië of Rusland. Vanaf 2000 is gestopt met het uitzetten van Dwergganzen, vanwege problemen met de raszuiverheid van de ouders van de uitgezette jongen (Tegelström *et al.* 2001). Daardoor is de toename dit jaar van het aantal vogels in Nederland een stuk minder dan de jaren ervoor (er kwamen geen 'verse' jonge vogels meer bij). Broedparen, voortgekomen uit de vogels die tot en met 1999 waren uitgezet, zorgden dit jaar evenwel voor nakomelingen (ten minste 14 vogels, B. Fagerström), wat de lichte toename van het aantal Nederlandse overwinteraars kan verklaren.

De maximum aantallen die hier worden gepresenteerd, betreffen waarnemingen tijdens de water-

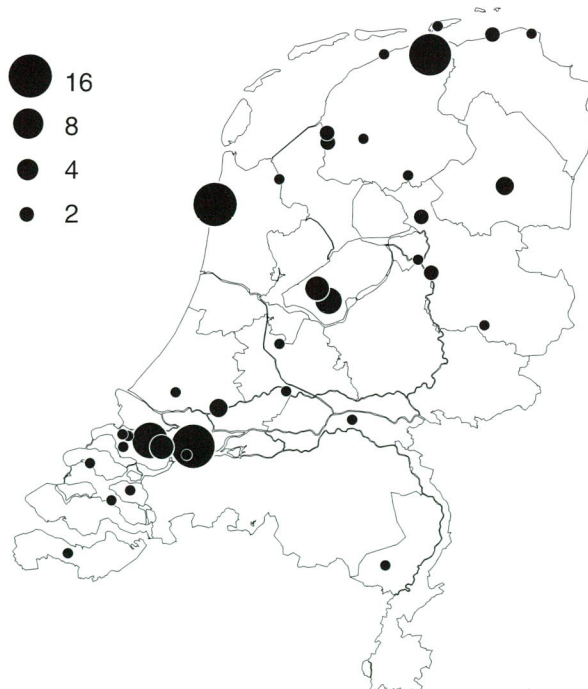
Tabel 9.11. Het seizoensverloop van zeldzame ganzensoorten in Nederland in 2000/2001 op grond van een combinatie van maandelijksse ganzen- en zwanentellingen (sep-mei) en waarnemingen van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels van SOVON(gehele jaar).

soort	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
Dwerggans		1	1	35	45	45	53	22	2		1
Sneeuwgans	2	3	10	2	14	21	23	18	12	3	5
Witbuikrotgans			2	2	8	12	23	7	2	2	1
Zwarte Rotgans		1	1	5	6	10	7	3	4	5	
Roodhalsgans		2	1	5	6	9	14	8	3	2	

vogeltellingen aangevuld met waarnemingen uit het Bijzondere Soorten-project Niet-broedvogels (BSP) van SOVON (zie ook tabel 9.11). Deze geven vermoedelijk een goed beeld van de aanwezige Dwerggansen. Solitaire vogels, of paren in grote groepen ganzen, worden echter gemakkelijk gemist.

De eerste groep Dwerggansen (6) werd gemeld op 21 oktober bij Anjum. Pas op 13 november werd een tweede grotere groep doorgegeven in de omgeving van Petten (10), die zich uitbreidde tot maximaal 15 rond half december. Opvallend was de groep van 7 en 6 op resp. 4 en 14 november in Zuidelijk Flevoland. In de omgeving van Anjum namen de aantallen in deze periode toe tot 16. In december waren de hoogste aantallen present in de omgeving van Petten (max. 17) en het Oude

Land van Strijen/Korendijkse Slikken (max. 16). Deze verspreiding gold ook voor de maand januari en februari. Tevens worden in deze maanden veel solitaire vogels of groepjes tot drie gemeld uit belangrijke ganzengebieden. Vooral februari gaf wat dat betreft een hoge score, onder andere door 19 vogels uit de omgeving van Makkum. Vanaf februari namen de aantallen snel af. Opmerkelijk was de achterblijver die nog op 15 juni (!) werd gezien bij Poortvliet. Uit het overzicht blijkt dat in de winter van 2000/01 de gebieden rond Anjum (Friesland), rond Petten (Noord-Holland), het Oude Land van Strijen/Korendijkse Slikken (Zuid-Holland) en Zuidwest Friesland (gebied tussen Kornwerd en Workum) wederom de belangrijkste pleisterplaatsen voor Dwerggansen vormden.

Figuur 9.47. Verspreiding van de Dwerggans in Nederland (maximum in oktober t/m maart) in 2000/01.

GRAUWE GANS *Anser anser*

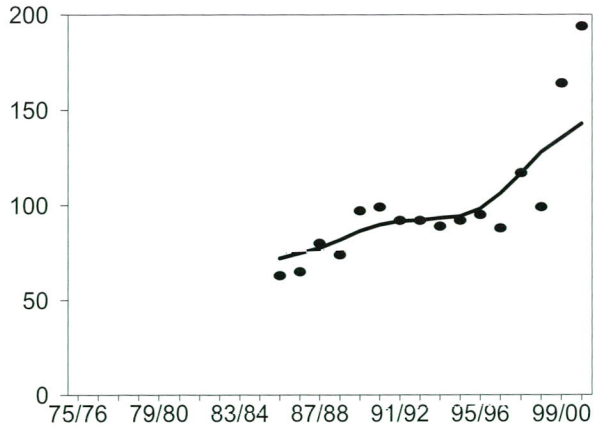
De aantallen Grauwe Ganzen in 2000/01 waren overeenkomstig de stijgende trend die we al lange tijd gewend zijn. Direct in september was het al raak met ruim 62.000 vogels, een aantal dat in de daarop volgende weken verdubbelde tot bijna 121.000 in oktober. Vroeg in het seizoen kwamen de meeste vogels voor in het noorden van het land, met concentraties in het Lauwersmeer en omgeving (22.000), de Dollard (14.000) en langs de Friese IJsselmeerkust (3300). Ook kwamen al concentraties voor langs de rivieren, vooral in de Gelderse Poort (4400) en op de westelijker gelegen pleisterplaatsen langs de Waal (1900). Hier gaat het vooral om Nederlandse broedvogels (naar schatting 8000-9000 paar), waarvan de aantallen in september (over het hele land gerekend) tegenwoordig die van de noordelijke vogels overtreffen (Koffijberg 2002). Vanaf oktober verbleven veel Grauwe Ganzen in het Verdronken Land van Saeftinge (18.000). In november werd het landelijk niet eerder geëvenaarde maximum bereikt van 264.000. In het noorden van het land waren de aantallen nog steeds hoog (vooral de Noordkust van Groningen met 15.000), terwijl die bij de Oostvaardersplassen eveneens omhoogschoten (32.000), evenals op de pleisterplaatsen in het zuidwesten van het land: Verdronken Land van Saeftinge (59.000), Biesbosch (7800), Hoekse Waard (17.000) en Haringvliet (11.000). Ook waren in november veel vogels aanwezig in de Midden-Limburgse Maasplassen (5900).

De milde winter zorgde voor grote aantallen in ons land tijdens de december- en januaritellingen (respectievelijk 156.000 en 159.000). Tijdens deze maanden waren de ganzen goeddeels verdwenen uit het noorden, hoewel het voorkomen op de Waddeneilanden (Texel, Terschelling en Schiermonnikoog) opmerkelijk genoemd kan worden. Zoals gebruikelijk zaten in de winter veruit de meeste Grauwe Ganzen in het zuidwesten van het land en in het rivierengebied. Naast de eerder genoemde gebieden kwamen grote aantallen voor in het IJsseldal tussen Zwolle en Deventer (2800), op Goeree (2900) en Overflakkee (4500), rond het Volkerakmeer (3500), op Schouwen-Duiveland (4000) en Zeeuws-Vlaanderen (7000). In februari en maart ging het om kleinere en meer verspreide groepen die zich op grasland voorbereiden op de trek en het broedseizoen. Opmerkelijk waren de aantallen in het voorjaar in De Deelen (3800).

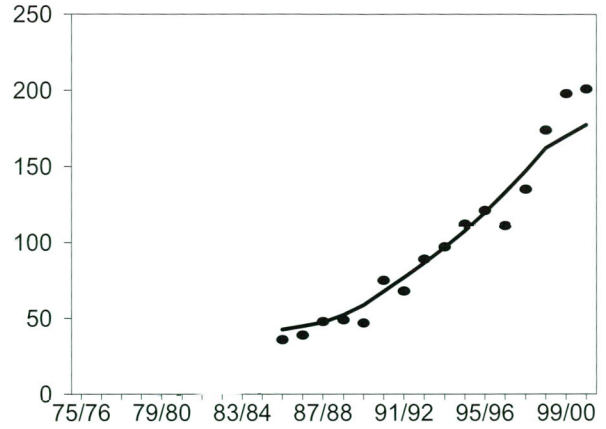
De Oostvaardersplassen vormden zoals gebruike-

lijk de belangrijkste locatie waar de rui van vleugelpennen werd volbracht (15.000 vogels in mei/juni 2001; M. Zijlstra, RIZA Lelystad). In een steekproef van 2851 vogels in het rivierengebied in september werden 29% eerstejaars waargenomen, wat aanzienlijk lager is dan het percentage eerstejaars in voorgaande jaren (zie hoofdstuk 8.2). De gemiddelde familie-grootte bedroeg 3,5 jong/paar (n=233).

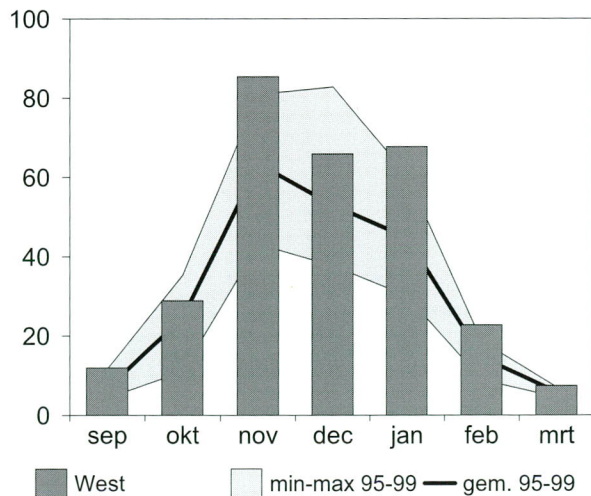
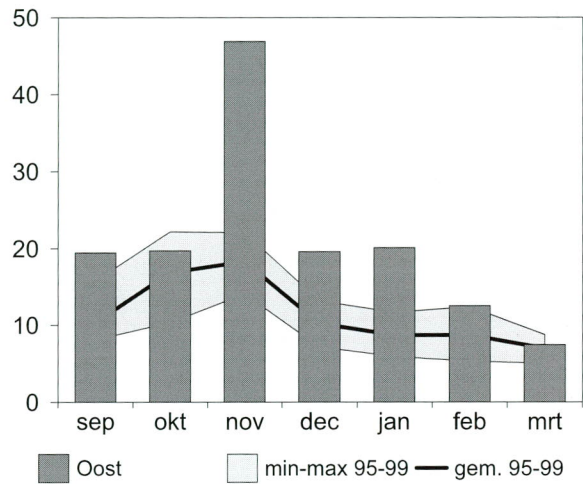
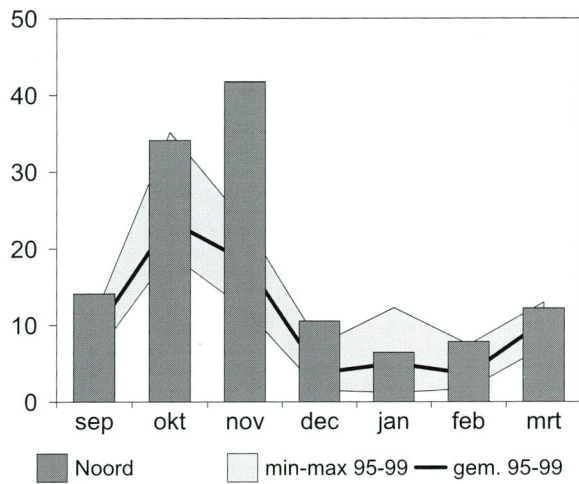
Zetten we de tellingen vanaf 1985 op een rij dan blijken de aantallen in Nederland met gemiddeld 10% per jaar te zijn toegenomen. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de groei van de totale populatie, die inmiddels naar schatting 400.000 vogels bedraagt. Daarnaast is van belang te weten dat het overwinteringsgebied is verschoven: in plaats van massaal in Spanje te overwinteren blijven de Grauwe Ganzen in toenemende mate in ons land. In najaar (september, oktober) en voorjaar (februari, maart) bedraagt de toename rond 5%, in de wintermaanden (november-januari) liefst 10-15% per jaar. Vanaf 1985 zijn de aantallen op de meeste pleisterplaatsen sterk toegenomen, maar vanaf 1995 blijft verdere groei beperkt tot 14 van de 40 (35%) pleisterplaatsen. Voor veel pleisterplaatsen lijkt de grens in opvangcapaciteit dus in zicht.

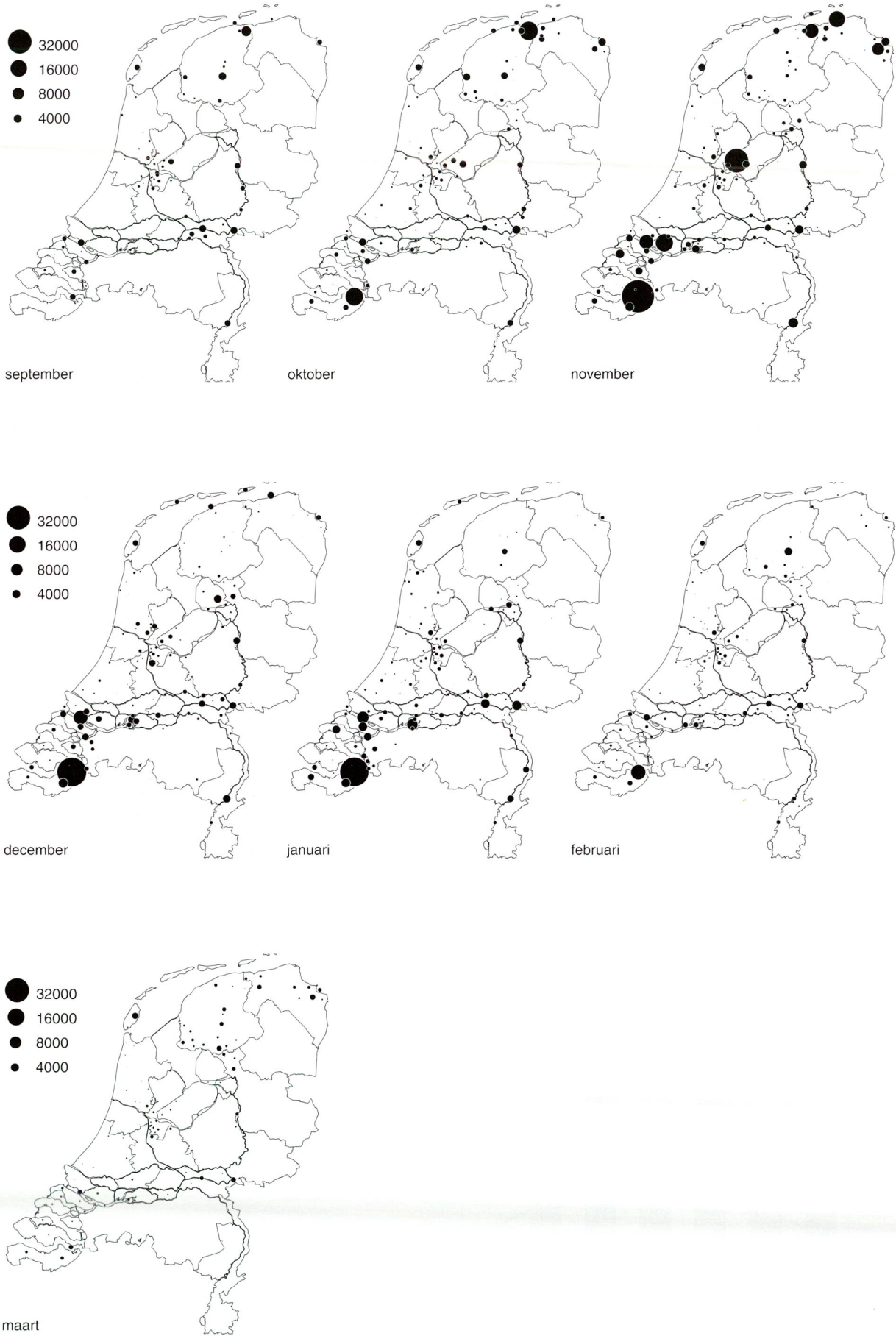
Figuur 9.48. Trend van de Grauwe Gans in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 34.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.69$), laatste 10 jaar: toename ($r^2=0.61$), bijschatting: gem. 15%.

Figuur 9.49. Trend van de Grauwe Gans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 91.000., lineaire trend gehele periode: sterke toename ($r^2=0.97$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.94$), bijschatting: gem. 7%.

Figuur 9.50. Seizoensverloop van de Grauwe Gans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

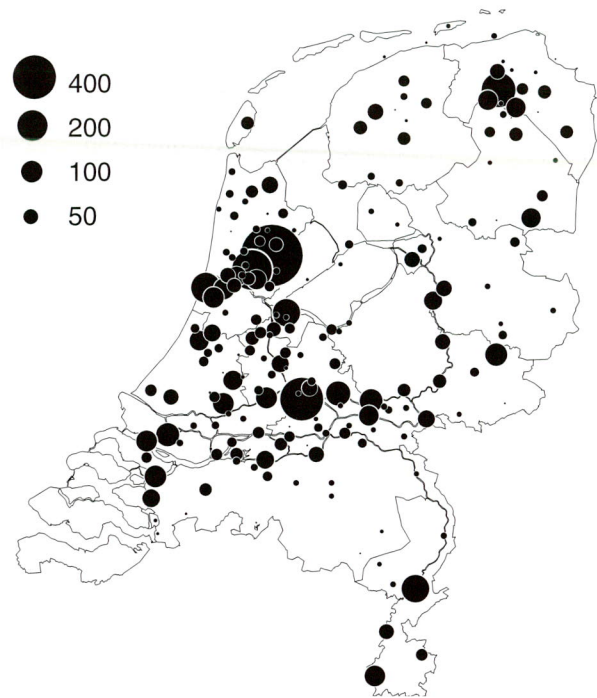
Figuur 9.51. Verspreiding van de Grauwe Gans in Nederland in 2000/01.

Tabel 9.12. Trends van de Grauwe Gans in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantals- indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Westerschelde-oost en Saeftinge	50.000	58.899	11	++	++	16	1	85-00
Lauwersmeer, Anjumerkolken en Kollumerland	12.000	22.109	10	g	g	16	0	85-00
Dollard	8.800	14.241	11	0	0	16	6	85-00
Haringvliet	8.400	11.260	11	+	++	16	0	85-00
Oostvaardersplassen	7.400	32.079	11	g	g	16	4	85-00
Hoeksche Waard	6.600	17.457	11	++	g	16	3	85-00
Zuid-Flevoland-midden	5.200	2.880	10	—	—	16	8	85-00
Overflakkee	4.800	4.524	1	++	++	16	3	85-00
Biesbosch	4.600	8.785	1	++	++	16	28	85-00
Noordkust Groningen	4.400	14.661	11	++	++	16	26	85-00
Goeree	3.900	2.989	11	g	g	16	2	85-00
Hollandsch Diep	3.800	471	10	++	g	16	1	85-00
Oost-Zeeuwsch Vlaanderen	3.700	4.968	12	++	++	16	18	85-00
NW-Overijssel	3.600	2.481	12	++	++	11	46	88-00
Volkerakmeer	3.500	3.529	1	++	++	16	0	85-00
Midden-Limburgse Maasplassen	3.000	5.898	11	++	++	16	2	85-00
Gelderse Poort	2.900	5.531	1	++	++	16	15	85-00
Wonseradeel en Workum	2.900	3.280	10	g	g	13	24	86-00
Oost- en Westdongeradeel	2.700	871	10	g	g	9	5	89-00
Kampereiland en Zwarte Meer	2.500	2.303	1	g	g	14	2	87-00
Rottige Meenthe	2.400	1.679	3	++	++	11	14	90-00
Schouwen-Duiveland	2.300	4.603	11	++	++	16	6	85-00
Lepelaarplassen e.o.	2.200	1.600	11	g	0	16	1	85-00
Gaasterland en Lemsterland	2.000	1.230	10	+	g	15	34	86-00
Zuid-Beveland-oost	1.800	1.145	12	++	g	16	42	85-00
Hoek van de Band en kwelder Paesens	1.600	1.259	10	g	g	16	0	85-00
West-Zeeuwsch Vlaanderen	1.300	2.354	1	++	++	16	18	85-00
Grevelingen	1.100	587	9	g	0	16	0	85-00
Noordoostpolder-west	990	330	12	g	g	12	39	88-00
Polders rond Fijnaart	760	0		g	g	14	16	85-00
Oost-Flevoland-zuid	150	225	5	g	g	16	17	85-00

SOEPGANS *Anser anser forma domestica*

Sinds Soepganzen (verwilderde nazaten van Tamme Ganzen) vanaf 1998/99 systematisch worden geteld, zijn de aantallen jaarlijks toegenomen. Werden in 1998/99 nog maximaal 3700 vogels gezien, in 1999/2000 werden in januari al 7300 Soepganzen geteld. Het gaat hier om een bont gezelschap van losgelaten of ontsnapte en vrijlevende boerderijganzen en hun nakomelingen, en vrij rondvliegende hybriden van bijvoorbeeld boerderijgans x Grauwe Gans. De broedpopulatie in 1998-2000 wordt begroot op 3000-4000 paren. Het grote verschil tussen de aantallen in januari (Midwintertelling) en december en februari duidt erop dat tijdens reguliere Ganzen- en zwanentellingen lang niet alle Soepganzen worden geteld. Vooral in stedelijk gebied en buiten de reguliere ganzenpleisterplaatsen zullen veel vogels worden gemist. Zo bleken zich bij systematisch onderzoek in 1999/2000 bijna 1800 tamme ganzen in de provincie Groningen aanwezig (Nienhuis 2002). Daarvan vloog 58% los rond in het buitengebied, en zat nog eens 21% in bebouwde kommen (de overige vogels werden in gevangenschap gehouden). Van die 1400 vrijlevende vogels werden er tijdens de watervogeltellingen maximaal 460 geteld (januari). Hoewel deze mate van onderschatting waarschijnlijk niet in alle provincies aan de orde is, maakt het wel duidelijk dat het aantal Soepganzen dat in Nederland aanwezig is fors wordt onderschat. Lensink (in SOVON 2002) schatte het aantal Soepganzen in Nederland in 2000 op 12.000 individuen. Op grond van informatie uit gebieden die al langer worden geteld, is de populatie Soepganzen in Nederland onderhevig aan een snelle groei (Lensink 1998) die nog niet gestopt lijkt. Het zwaartepunt

Figuur 9.52. Verspreiding van de Soepganzen in Nederland in januari 2001.

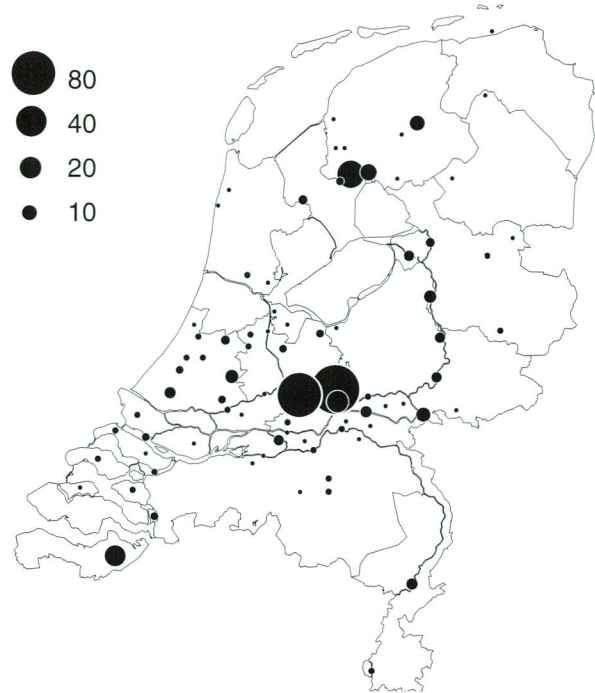
van de verspreiding in 2000/01 lag rond de stad Groningen, in het rivierengebied (vooral Nederrijn/Lek en Midden-Limburgse Maasplassen) en het zuidelijk deel van Noord-Holland. Vermoedelijk weerspiegelt dit beeld deels de activiteiten van waarnemers die gespist zijn op het voorkomen van Soepganzen.

INDISCHE GANS *Anser indicus*

Exoot (Azië)

Bij deze soort gaat het voornamelijk om broedvogels van eigen bodem, wellicht aangevuld met kleine aantallen elders uit Noord-Europa; in 1998-2000 ging het om 70-100 broedparen. De Nederlandse populatie is vooral in de tweede helft van de jaren negentig explosief gegroeid. Tijdens de Ganzen- en zwanentellingen werden maximaal 211 Indische Ganzen geteld, in oktober. Gezien het aantal broedparen (en hun jongen en niet-broedende individuen) is dit een onderschatting. Net als bij bijvoorbeeld Grote Canadese Gans, zitten

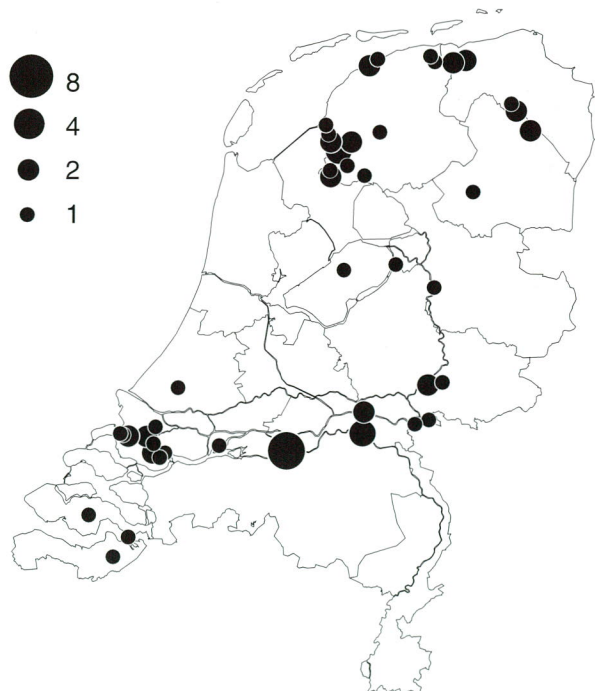
Indische Ganzen vaak buiten de reguliere ganzen- en zwanengebieden. Uitgaande van de maxima per gebied, ligt het totaal aantal Indische Ganzen vermoedelijk tussen de 250-500. Ten opzichte van 1999/2000 (193) nam het aantal in 2000/01 nauwelijks toe, maar het is onduidelijk in hoeverre dit reëel is. De grootste aantallen verbleven zoals gebruikelijk langs de Nederrijn en Lek, waar ook de meeste broedvogels huizen.

Figuur 9.53. Verspreiding van de Indische Gans in Nederland (maximum in oktober t/m maart) in 2000/01.

SNEEUWGANS *Anser caerulescens*

Dat Noord-Amerikaanse Sneeuwganzen in staat zijn om in wilde staat Nederland te bereiken werd bewezen toen in april 1980 bij Andijk de ring werd afgelezen van een uit Canada afkomstige vogel. Toch zal het merendeel van de waarnemingen betrekking hebben op ontsnapte vogels. In 2000/01 werden de meeste Sneeuwganzen gezien in november-februari in het (Beneden) Rivierengebied en Friesland. Gebieden waar verschillende Sneeuwganzen gedurende langere tijd verbleven, zijn o.a. Bergse Maas (maximaal 6), omgeving Haringvliet (5), Oudegaasterbrekken (4), Wonseradeel en Workum (3) en het IJsseldal tussen Westervoort en Zutphen (2). Doordat er waarschijnlijk uitwisseling bestaat tussen verschillende gebieden, is het totaal aantal exemplaren moeilijk te schatten. Een interpretatie van gantentellingen en BSP-waarnemingen komt op maximaal 27 vogels in november 2000 (tabel 9.11).

Figuur 9.54. Verspreiding van de Sneeuwganzen in Nederland (maximum in oktober t/m maart) in 2000/01.

ROSS' GANS *Anser rossii*

Dwaalgast (Noord-Amerika)

Er werden zowel ontsnapte vogels gezien (in november, januari en februari op een zandwinplas bij Beilen) als vogels die als wild worden beschouwd (Lauwersmeer in februari*, Haringvliet en Oude Land van Strijen in november-januari*). In laatst-

genoemde gebied gaat het om een vogel die er al sinds de winter van 1988/89 (soms in het gezelschap van een soortgenoot) komt overwinteren. In ons land zijn tot en met 1998 tenminste 3 verschillende vogels aanvaard door de CDNA.

KEIZERGANS *Anser canagicus*

Exoot (Noord-Amerika)

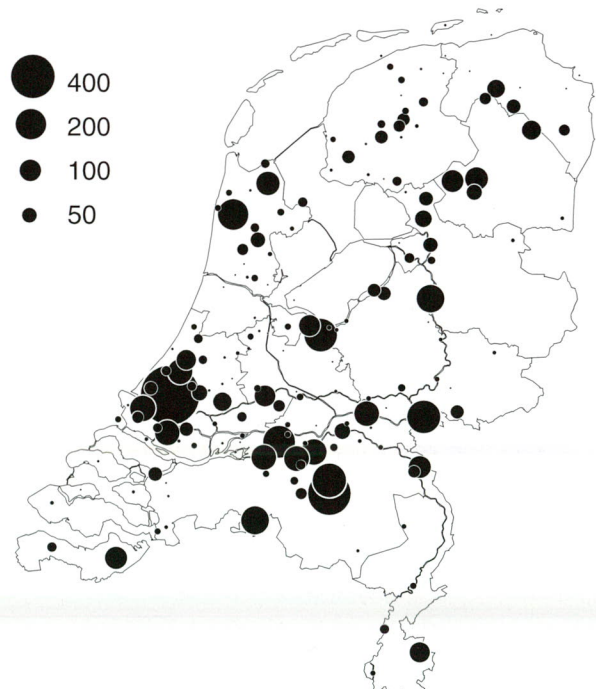
De oorsprong van in Nederland waargenomen Keizerganzen moet worden gezocht in waterwildcollecties. In het onderhavige seizoen werd de soort vastgesteld in bekende ganzengebieden in het rivierengebied en Friesland. Afgezien van vogels

in het Land van Heusden en Altena (3, maart) en de Groote en Kleine Wielen (2, oktober-november) werden in Friesland en langs Lek en IJssel enkelingen waargenomen. In totaal ging het om ongeveer 10 vogels.

CANADESE GANS *Branta canadensis* spp.

Onder deze noemer vallen verschillende soorten van de canadese gans. Bij het grootste deel van deze vogels zal het om Grote Canadese Ganzen gaan (*Branta canadensis*). De waarnemingen tijdens de Ganzen- en zwanentellingen hebben voornamelijk betrekking op de snel groeiende populatie eigen broedvogels, aangevuld met kleinere aantallen uit naburige gebieden in Duitsland (Münster) en België (Gent). Waarnemingen van in westelijke richting trekkende vogels in Noord-Groningen in mei en juni wijzen op eventuele ruibewegingen vanuit het Oostzeegebied of Noord-Duitsland (H. Blijleven, K. Koffijberg e.a.). De Nederlandse broedpopulatie wordt momenteel geschat op 1000-1400 paar. De groeiende aantallen broedvogels weerspiegelen zich ook in de wintermaxima, die sprongsgewijs toenamen van 475 in 1993/94 naar rond 1500 in 1996/97-1997/98, 2300 in 1998/99 en 3600 in 1999/2000. In 2000/01 werd in januari de grens van 4000 overschreden. Deze stijging wordt nog gemaskeerd doordat veel Canadese Ganzen buiten de reguliere ganzengebieden zitten, en tijdens de tellingen maar deels worden geregistreerd. Waarschijnlijk beweegt het werkelijke aantal Canadese Ganzen in ons land zich ergens tussen 5000-7000 (op grond van de maxima per gebied over de hele winter en bekende plaatsen waarvan geen aantalsopgave bekend was). Net als bij de andere overzomerende soorten, zou een speciale census, direct na het broedseizoen, een beter inzicht in de populatie geven.

Het seizoensverloop week weinig af van voorgaande seizoenen. De meest volledige telling, in januari, leverde veruit het grootste aantal op. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt dichtbij de broedcentra, vooral in Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant. Daarnaast vinden we stevast groepen Canadese Ganzen rond Groningen, in Zuidwest-

Figuur 9.55. Verspreiding van de Canadese Gans in Nederland (maximum in oktober t/m maart) in 2000/01.

Drenthe, Noordwest-Overijssel en in de Eempolders. Vooral de aantallen in Groningen en Noord-Holland (omgeving Purmerend) lijken sterk onderteld. Van de vogels in de Gelderse Poort is bekend dat ze

vooral afkomstig zijn uit de Rieselfelder Münster in Noordrijn-Westfalen (Noormann 2000). Vogels in het zuidwestelijk deel van Noord-Brabant zijn waarschijnlijk van Belgische origine.

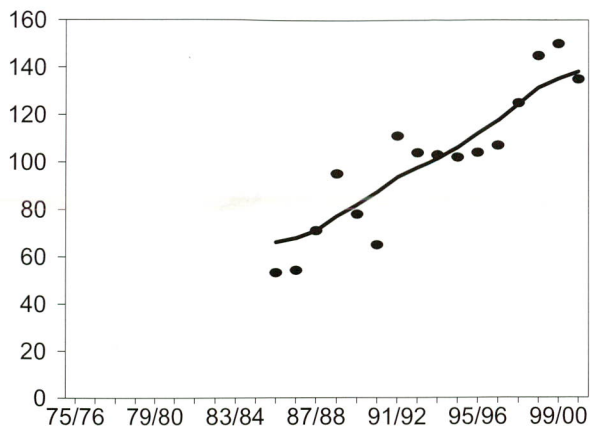
BRANDGANS *Branta leucopsis*

Steekproefsgewijs werden in het najaar van 2000 ruim 4500 Brandganzen op leeftijd gecontroleerd. Hiervan was slechts 8% eerstejaars, en dat is wat mager in vergelijking met voorgaande jaren. Uitgaande van een jaarlijkse sterfte van ongeveer 10%, betekent dit ook dat de totale populatie waarschijnlijk niet verder is toegenomen. Het maximum dat dit seizoen in Nederland werd geteld, 296.000, was evenwel 20.000 hoger dan in het vorige seizoen. Nooit eerder werden zo veel Brandganzen in Nederland geteld. Het gaat om ruim 80% van de totale Russisch-Baltische populatie, die mede op grond van de telresultaten in ons land in januari 2000 werd geschat op 360.000 vogels (Klaus Günther; zie ook Wetlands International 2002). Inmiddels behoort ook een groeiend aantal Brandganzen tot de eigen broedpopulatie. In 1998-2000 waren er naar schatting 750-1100 broedparen (zwaartepunt in de Delta), naast naar schatting 4500-5500 niet-broedvogels (SOVON ongepubl.).

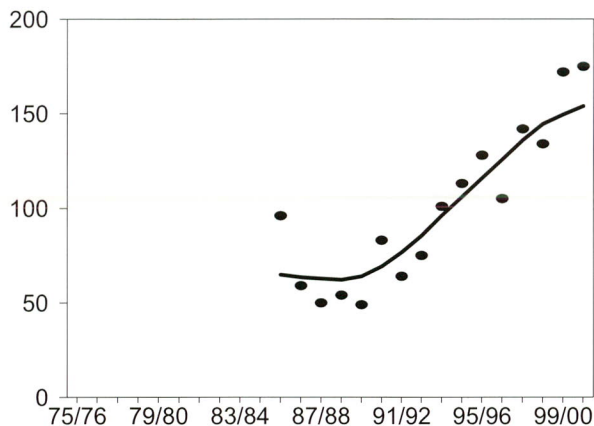
De aankomst van de hoofdmacht was aan de late kant. In oktober werden bijna 28.000 Brandganzen geteld. Meer dan driekwart hiervan pleisterde in de bekende gebieden in Noordoost-Nederland, inclusief 6000 in de Dollard. De november-telling leverde ruim 100.000 Brandganzen op, aanzienlijk minder dan tijdens de vergelijkbare telling uit het vorige seizoen (223.000). De Friese Noordkust scoorde met 40.000 hoog in deze maand erg goed, maar ook in Zuidwest-Friesland (20.000) en rond het Haringvliet (8000) werden al aanzienlijke aantallen geteld. In december was het aantal in Nederland opgelopen tot 246.000, met nu ook in Midden-Friesland concentraties (meer dan 40.000). De verspreiding van de 296.000 Brandganzen in januari leek op die in december, met twee kerngebieden die er duidelijk uitspringen: de Friese Zuidwesthoek (124.000) en gebieden rond het Haringvliet (82.000). Wegtrek in februari zorgde voor een afname en een verschuiving in de ver-

spreiding naar de Friese Noordkust (60.000). In maart werden in ons land nog ruim 200.000 Brandganzen geteld. De aantallen in Midden- en Zuidwest-Friesland waren op dat moment al duidelijk afgenomen, terwijl er aan de Groninger Noordkust meer dan 27.000 pleisterden. Ook rond het Haringvliet zaten in maart nog veel Brandganzen (40.000). Opvallend in deze maand waren de relatief grote aantallen rond de Oostvaardersplassen (14.400), in Waterland (5700) en op Ameland (4800). In april werden er nog 68.000 Brandganzen geteld waarvan de meerderheid in de Dollard verbleef (42.000). Buiten de Waddenkust waren er in april alleen nog concentraties van betekenis rond het Haringvliet (ruim 10.000) en op Schouwen-Duiveland (2800). Deze getallen zijn deels incompleet omdat sommige gebieden door de MKZ-crisis niet geteld konden worden. Zoals gebruikelijk bleven in de Dollard rond 25.000 Brandganzen tot half mei aanwezig.

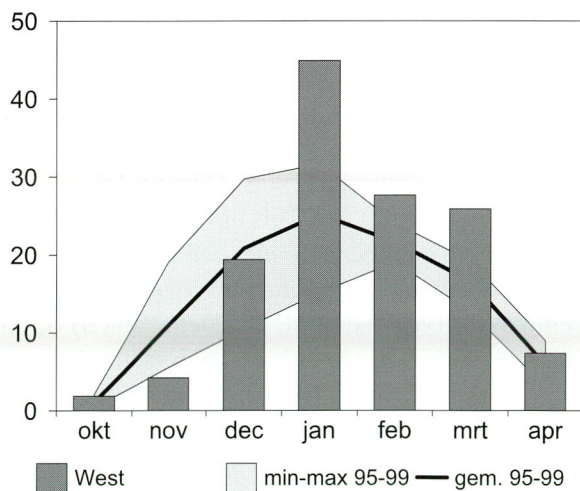
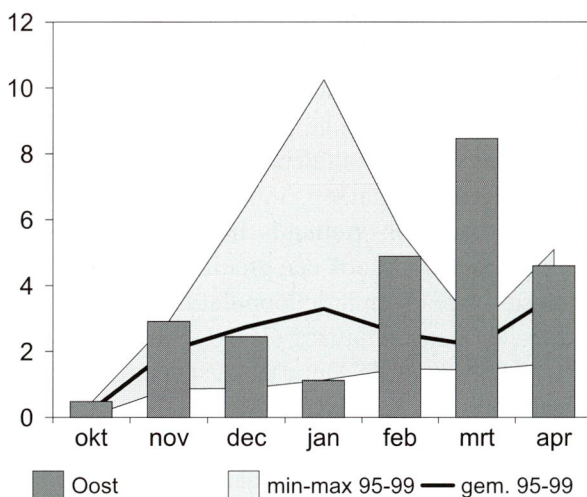
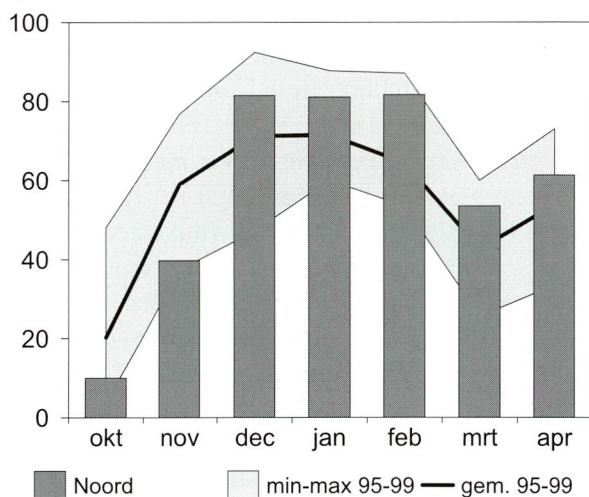
Het verspreidingspatroon gedurende dit seizoen lijkt veel op dat in de voorafgaande jaren en is gebruikelijk voor een milde winter. Wel is er een wat groter gedeelte, ongeveer eenderde van de overwinteraars, doorgetrokken naar het Delta-gebied (normaliter in een milde winter een kwart). In de twee belangrijkste regio's, Noord en West, blijkt het aantal vogeldagen sterk te zijn toegenomen, wat gezien de sterk toegenomen totaalpopulatie te verwachten was. De populatie is gegroeid van ongeveer 100.000 in 1985/86 tot 360.000 nu, een toename met een factor 3,6 in 15 jaar. Het aantal doorgebrachte vogeldagen in de regio West (voornamelijk het Deltagebied) blijkt over dezelfde periode ook met een factor 3,6 toegenomen. In de regio Noord was de toename wat geringer, een factor 2,6. In regio Oost pleisterden relatief weinig Brandganzen en hier blijken de absolute aantallen de laatste 15 jaar ook niet gestegen te zijn. Dit betekent dat het relatieve belang van deze regio voor de Brandgans is afgenomen.

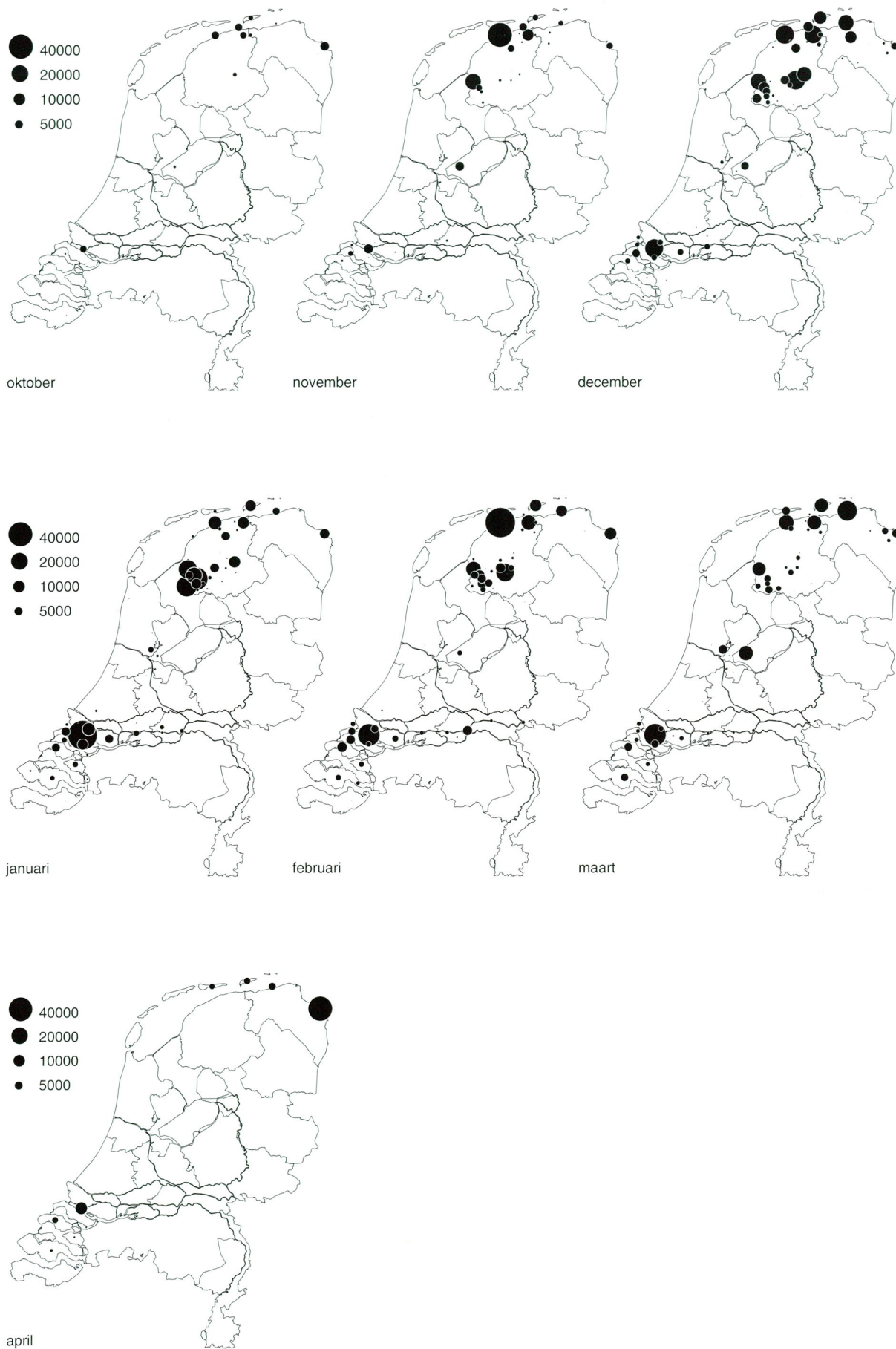
Figuur 9.56. Trend van de Brandgans in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 170.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.82$), laatste 10 jaar: toename ($r^2=0.65$), bijschatting: gem. 25%.

Figuur 9.57. Trend van de Brandgans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 60.000, lineaire trend gehele periode: toename ($r^2=0.72$), laatste 10 jaar: sterke toename ($r^2=0.88$), bijschatting: gem. 7%.

Figuur 9.58. Seizoensverloop van de Brandgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

Figuur 9.59. Verspreiding van de Brandgans in Nederland in 2000/01.

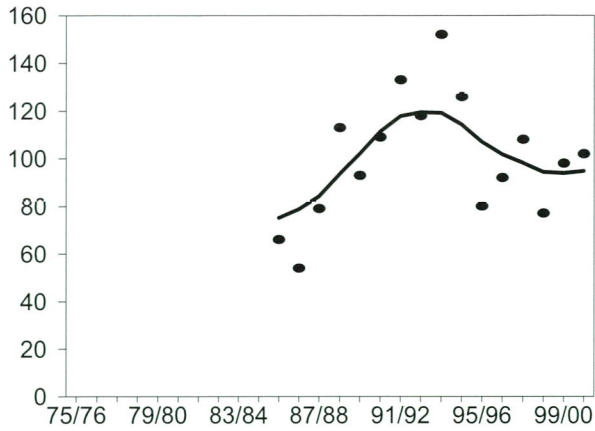
Tabel 9.13. Trends van de Brandgans in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantals- indicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Noord-Friesland buitendijks	56.000	60.211	2	+	g	15	19	85-00
Wonseradeel en Workum	36.000	37.762	1	+	g	16	28	85-00
Gaasterland en Lemsterland	30.000	19.700	1	+	0	16	34	85-00
Haringvliet	29.000	57.914	1	++	++	16	4	85-00
Fluessen-Heegermeer-Slotermeer e.o.	29.000	42.950	1	+	0	16	42	85-00
Lauwersmeer, Anjumerkolken en Kollumerland	28.000	24.110	12	+	+	16	11	85-00
Oudegaasterbrekken e.o.	26.000	16.800	1	g	g	15	46	86-00
Noordkust Groningen	19.000	27.580	3	+	g	16	18	85-00
Dollard	19.000	42.267	4	++	++	15	23	86-00
Sneekermeer e.o.	17.000	29.300	2	g	0	15	32	85-00
De Deelen	17.000	24.438	12	++	++	12	48	85-00
Grevelingen	12.000	5.696	2	g	g	16	4	85-00
Beetsterzwaag, Van Oordt's Mersken	11.000	15.030	12	g	g	15	35	85-00
Groote en Kleine Wielen	10.000	6.210	12	++	0	15	31	85-00
Hoek van de Band en kwelder Paesens	9.300	6.880	12	g	—	16	11	85-00
Goeree	8.200	5.496	2	++	++	16	5	85-00
Schiermonnikoog	7.500	13.012	3	+	+	16	27	85-00
Noordoostpolder-west	6.700	1	12	g	0	16	44	85-00
Overflakkee	5.600	7.638	1	++	++	16	25	85-00
Schouwen-Duiveland	5.600	7.015	2	++	++	16	5	85-00
Oude Land van Strijen	4.600	5.082	1	++	g	15	16	85-00
Biesbosch	4.400	2.526	12	0	g	14	13	85-00
Oostvaardersplassen	4.000	14.400	3	+	g	16	2	85-00
Putten en Spui	3.100	10.950	1	g	g	16	22	85-00
Zuid-Beveland-west	3.000	4.168	3	++	++	16	56	85-00
Hoeksche Waard	2.600	318	3	g	g	16	32	85-00
Oost- en Westdongeradeel	2.600	2.231	3	0	++	11	49	89-00
Koeverdermeer e.o.	2.200	1.000	1	g	—	11	30	85-00
Polders rond Fijnaart	1.800	0		g	g	16	25	85-00
Volkerakmeer	1.700	1.090	9	g	g	16	10	85-00
Tjeukemeer e.o.	1.700	200	1	g	g	13	74	85-00
Leekstermeergebied	1.600	340	12	g	g	14	38	86-00
Oude Venen	1.100	1.616	3	—	g	14	41	86-00
Hollandsch Diep	930	300	2	0	g	16	21	85-00
Alblasserwaard	300	189	12	g	g	16	29	85-00
Noord-Beveland	140	12	2	—	g	16	25	85-00
Polders Oudenbosch-Made	72	4	1	x	g	8	29	85-99
Zuid-Flevoland-midden	16	2	2	g	g	15	0	85-00
Veerse Meer	4	0		—	—	16	15	85-00
Tjonger- en Lindevallei	0	65	3					
Oosterschelde-west	0	0		x	x	5	0	96-00

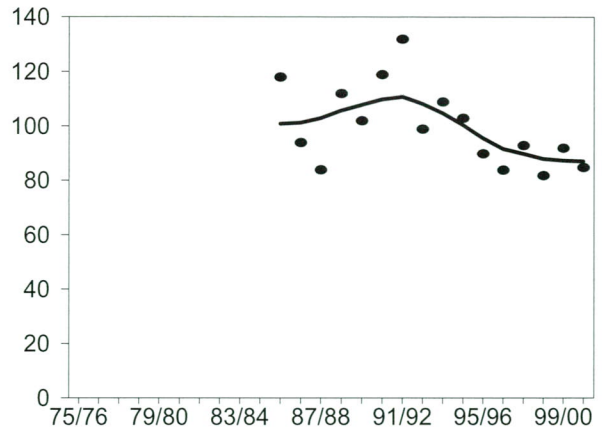
ROTGANS *Branta bernicla*

De afname van de Rotgans (Zwartbuikrotgans) in de afgelopen tien jaar leidt tot verontruste reacties. In Schleswig-Holstein in Duitsland, het enige gebied in West-Europa waar nog op beperkte schaal op Rotganzen gejaagd mocht worden, is de jacht nu ook gesloten. Een recente analyse van de gehele populatie van de Rotgans, gebaseerd op de janua-

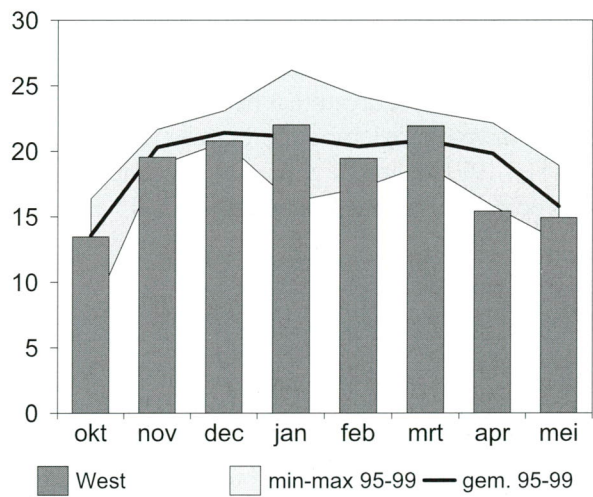
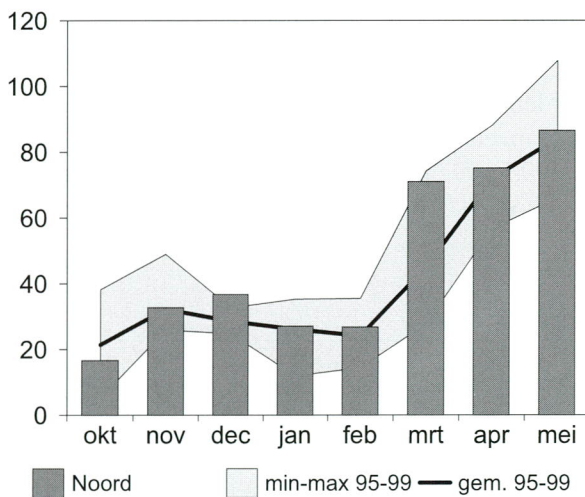
ri-tellingen, laat vanaf 1991/92 tot 1998/99 een afname zien van 314.000 naar 195.000 vogels (aantallen in latere seizoenen nog niet beschikbaar voor geheel West-Europa) (Ebbinge *et al.* 2002). De trendanalyse in het onderhavige watervogelrapport, betrekking hebbend op de gehele onderzoeksperiode (1985-2000) en de laatste tien jaar (1991-2000)

Figuur 9.60. Trend van de Rotgans in Noord-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 65.000, lineaire trend gehele periode: geen ($r^2=0.10$), laatste 10 jaar: geen trend ($r^2=0.39$), bijschatting: gem. 28%.

Figuur 9.61. Trend van de Rotgans in West-Nederland in 1985-2000. Gem. maximum: 17.000, lineaire trend gehele periode: geringe afname ($r^2=0.27$), laatste 10 jaar: afname ($r^2=0.63$), bijschatting: gem. 12%.

Figuur 9.62. Seizoensverloop van de Rotgans in afzonderlijke regio's in 2000/01.

laat echter voor het Waddengebied (regio Noord-Nederland) alleen voor de Friese vastelandskust een significante afname zien, voor Ameland zelfs een significante toename, terwijl trendmatige veranderingen elders in het gebied ontbreken. Hoe zijn deze verschillen met elkaar te rijmen? De sterkste afname vond plaats in het begin van de jaren negentig (1991/92 tot 1995/96), zodat er door de keuzes van beide periodes inderdaad geen significante verandering valt te verwachten. In de 15-jarige periode valt de toename vóór 1991 weer weg tegen de afname daarna, terwijl in de tienjarige periode de sterkste afname alweer voorbij lijkt te zijn. De forse afname na 1991/92 kan verklaard worden uit een sterk afgenomen broedsucces, terwijl er geen aanwijzingen zijn dat de jaarlijkse sterfte is toegenomen. Omdat de conditie waarin Rotganzen eind mei uit het Waddengebied vertrekken onverminderd goed is (Alterra ongepubl.), lijkt de meest aannemelijke verklaring voor deze afname natuurlijke aantalsregulatie in het broedgebied te zijn.

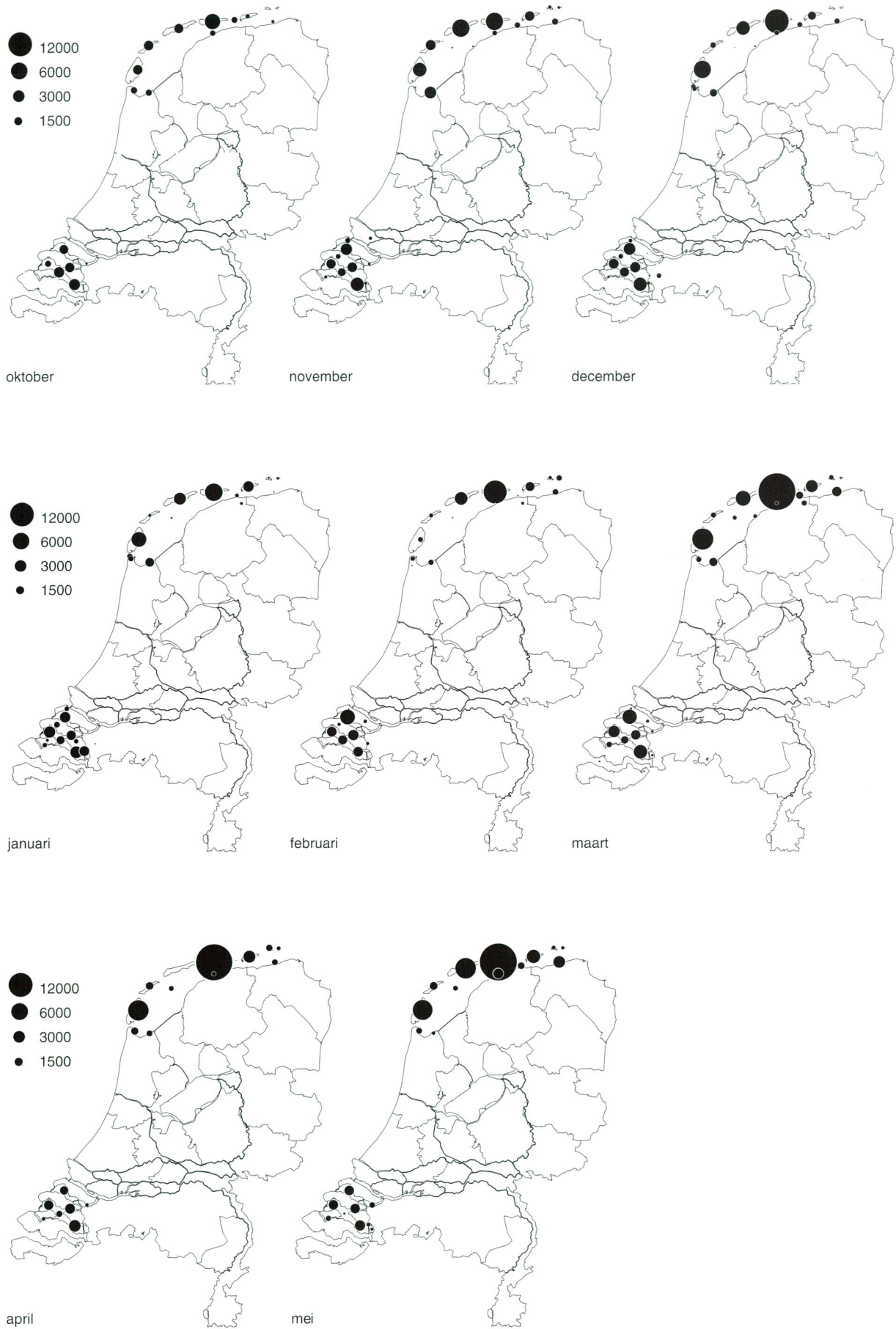
In de zomer van 1999 was er sprake van een lemmingpiek op het Taimyr-schiereiland (SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 2001), en werd een redelijk goed broedresultaat behaald (23% eerstejaars). In vroegere lemmingpiekjaren (1982, 1985, 1988 en 1991) lagen de percentages eerstejaarsvogels echter beduidend hoger, tussen de 35 en 50%.

In de zomer van 2000 was er sprake van een vrijwel geheel mislukt broedseizoen, zoals gebruikelijk in een jaar direct na een lemmingpiek, vanwege de grote aantallen predatoren (Ebbing & Spaans 2002), en werd een jongenpercentage van slechts 6% vastgesteld (in werkelijkheid gaat het waarschijnlijk om minder dan 1%, omdat nog niet alle gegevens zijn verwerkt). Kennelijk is het ook in lemmingpiekjaren steeds moeilijker om jongen groot te brengen, maar het valt niet goed te begrijpen waarom de populatie zich niet stabiliseert rond de 300.000 (het maximale aantal in het begin van de jaren negentig), maar nu in de buurt van de 200.000 is beland. Zijn er veranderingen in de broedgebieden? Een eerste aanwijzing daartoe zou kunnen zijn dat de lemmingcyclus de laatste 10 jaar veel meer onregelmatigheden vertoont dan in de periode 1955-94. De Brandgans neemt nog wel sterk in aantal toe, maar de Kleine Zwaan (Noordhuis & Tulp 2002) vertoont ook een duidelijke teruggang.

In totaal werden er in het voorjaar (mei) 72.000 Rotganzen in het Nederlandse deel van het Waddengebied geteld. Langs de Friese vastelandskust werden in mei 2001 opnieuw beduidend minder Rotganzen geteld: 3350, tegen 4880 in mei 2000. In 1995-1997 pleisterden op deze vastelandskwelers nog 20.000-40.000 Rotganzen. Ameland blijft

Tabel 9.14. Trends van de Rotgans in belangrijke gebieden in Nederland.

Gebied	Aantalsindicatie	max. 00/01	mnd	trend totaal	trend 10 jaar	N	perc. imput	periode
Ameland	20.000	28.731	3	+	0	16	41	85-00
Noord-Friesland buitendijks	15.000	2.321	5	—	—	16	18	85-00
Terschelling	13.000	6.404	11	g	g	16	41	85-00
Texel	10.000	9.636	3	0	g	16	15	85-00
Oosterschelde-oost	5.300	4.114	3	(+)	g	16	10	85-00
Noordkust Groningen	5.000	3.042	5	0	g	16	19	85-00
Balgzand en Wieringen	4.200	3.128	11	g	-	16	30	85-00
Oosterschelde, Mastgat, Krabbekreek, Philipsland	3.500	2.501	2	(-)	(-)	16	13	85-00
Oosterschelde-west	3.300	3.011	3	++	++	16	20	85-00
Grevelingen	3.100	4.882	2	(+)	g	16	10	85-00
Schiermonnikoog	3.100	3.889	5	+	g	16	29	85-00
Oosterschelde-midden	2.600	2.451	10	(+)	0	16	13	85-00
Hoek van de Band en kwelder Paesens	2.000	1.175	3	+	g	16	21	85-00
Markiezzaat	1.300	2.251	1	-	g	16	30	85-00
Veerse Meer	860	737	3	—	g	16	10	85-00
Schouwen-Duiveland	800	820	1	—	—	16	12	85-00
Lauwersmeer, Anjumerkolken en Kollumerland	570	650	3	++	g	16	61	85-00
Tholen	510	520	1	—	—	16	26	85-00
Wieringermeer	250	0		x	x	4	28	94-99
Zuid-Beveland-oost	41	1	2	—	—	16	57	85-00

Figuur 9.63. Verspreiding van de Rotgans in Nederland in 2000/01.

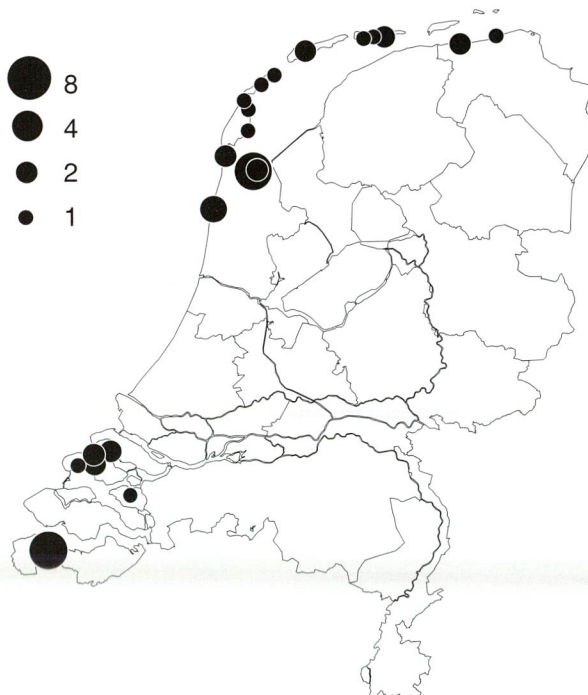
met een piekaantal van ruim 28.000 Rotganzen in mei met kop en schouders boven alle andere pleisterplaatsen uitsteken. Wellicht is een groot deel van de 'verdwenen' Rotganzen van de Friese kust uitgeweken naar het nabijgelegen Ameland. Met bijna 11.000 Rotganzen neemt Terschelling de tweede plaats in. Engelmoer *et al.* (2001) wijten deze sterke afname van de aantallen Rotganzen langs de Friese kust vooral aan concurrentie met de sterk in aantal toegenomen Brandganzen. Ook de significante toename van de aantallen Rotganzen op het nabijgelegen eiland Ameland zou veroorzaakt kunnen zijn door Rotganzen die door Brandganzen van de Friese vastelandskust verdreven zijn. In januari werden er

ruim 20.000 Rotganzen in het Nederlandse deel van het Waddengebied geteld, bijna 3000 minder dan in januari 2000. Ten gevolge van het mislukte broedsucces was inderdaad een dergelijke afname van 15% te verwachten. In het Deltagebied zaten in het voorjaar (mei) nog bijna 10.000 Rotganzen, zodat het voorjaarstotaal voor geheel Nederland op 72.000 komt.

Het Deltagebied herbergde zoals gewoonlijk de meeste Rotganzen in de wintermaanden, toen er ruim 17.000 (januari-telling) pleisterden. In januari 2000 ging het om een vergelijkbaar aantal, terwijl op grond van het mislukte broedsucces een afname verwacht mocht worden.

WITBUIKKROTGANS *Branta hrota*

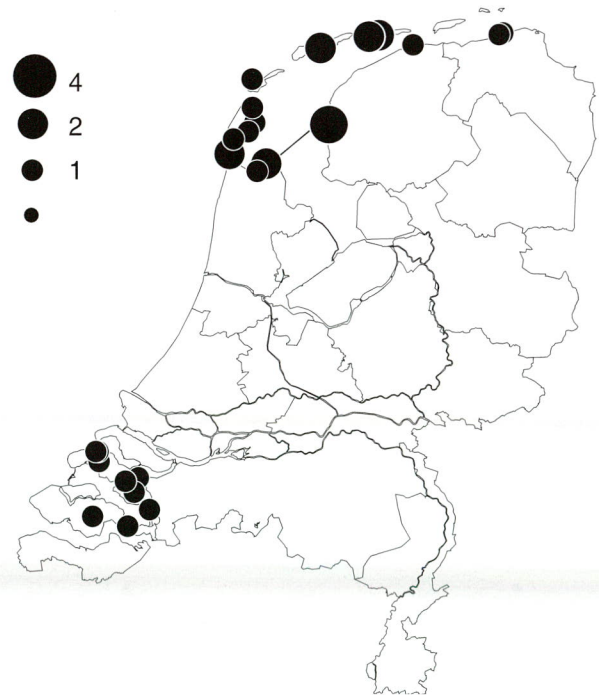
Buiten invasiejaren komen doorgaans weinig Witbuikkrotganzen naar ons land. In 2000/01 ging het om maximaal 23 vogels in februari (tabel 9.11), waaronder een groepjes van 6 in het Deltagebied en op Wieringen. Beide gebieden vormen tijdens invasiejaren favoriete pleisterplaatsen voor Witbuikkrotganzen (Cottaar *et al.* 1999).

Figuur 9.64. Verspreiding van de Witbuikkrotgans in Nederland (maximum in oktober t/m mei) in 2000/01.

ZWARTE ROTGANS *Branta nigricans*

Het aantal waarnemingen van Zwarte Rotganzen lijkt iets toe te nemen. Tot nu toe werden in het winterhalfjaar hooguit enkele vogels gezien. In 2000/01 werden er in januari 10 geteld (tabel 9.11), waarvan 2 op Terschelling en 3 bij Makkum, aan de Friese IJsselmeerkust. De overige waarnemingen betroffen vooral enkelingen in groepen Rotganzen.

Figuur 9.65. Verspreiding van de Zwarte Rotgans in Nederland (maximum in oktober t/m mei) in 2000/01.